

Integratiemonitor Dordrecht 2005

Sociaal Geografisch Bureau
gemeente Dordrecht

J.M. Schiff
R.D.J. Scheelbeek
M.G. Weide

december 2005

Colofon

Opdrachtgever	Sector Onderwijs & Welzijn, afdeling Maatschappelijke Ontwikkeling
Tekst	Sociaal Geografisch Bureau
Drukwerk	Stadsdrukkerij
Informatie	Gemeente Dordrecht
	Sociaal Geografisch Bureau (SGB)
	Postbus 8
	3300 AA DORDRECHT
	telefoon: (078) 639 64 65
	www.sociaalgeografischbureau.nl

Het overnemen van delen van de tekst is toegestaan onder voorwaarde van duidelijke bronvermelding

Voorwoord

Dit rapport beschrijft de eerste meting van de integratiemonitor in de gemeente Dordrecht. De monitor is ontwikkeld en uitgevoerd in opdracht van de sector Onderwijs & Welzijn, afdeling Maatschappelijke Ontwikkeling.

De integratiemonitor is onderdeel van het gemeentelijk Uitvoeringsprogramma Integratie & Interculturalisatie. Met de vaststelling van dit programma is de actualisering van het integratiebeleid voltooid. Integratie zien wij in Dordrecht als een proces van toenemende participatie. Van al onze inwoners, inclusief de nieuwe Dordtenaren, vragen wij een inzet om een zelfstandige positie te verwerven en actief deel te nemen aan de samenleving. Omgekeerd willen wij als gemeente ook de voorwaarden creëren om dit voor onze inwoners mogelijk te maken: een open samenleving die kansen biedt voor iedereen. Er is dus sprake van een tweezijdig proces. Met ons beleid willen we beide kanten van dit proces ondersteunen en stimuleren.

Een gemeente moet keuzes maken en daarop sturen, uitvoeren wat is afgesproken is en haar beleid bijstellen op basis van signalen uit samenleving. In al deze stappen is het debat, de communicatie met de mensen waar het om gaat, essentieel. Het monitoren van ontwikkelingen over integratie is daar een onderdeel van.

De integratiemonitor is ontwikkeld en uitgevoerd door het Sociaal Geografisch Bureau. Zij hebben hierbij zoveel mogelijk aangesloten bij landelijke monitoren op dit terrein om landelijke vergelijking mogelijk te maken. De onderzoekers kregen steun van een klankbordgroep, met wie de resultaten van het onderzoek zijn besproken. Deze klankbordgroep bestond uit de volgende leden:

dr. Jaco Dagevos, senior onderzoeker bij het Sociaal Cultureel Planbureau,

Manuel Sewgobind, beleidsmedewerker lokaal integratiebeleid bij Forum, Instituut voor multiculturele ontwikkeling,

Gilbert Isabella, projectleider Antillianenbeleid gemeente Dordrecht en

drs. Stanley Ramkhelawan, strategisch beleidsmedewerker integratie gemeente Dordrecht.

Met hun opmerkingen en kritische commentaar hebben zij een belangrijke bijdrage geleverd aan de kwaliteit van het uiteindelijke product.

De monitor geeft een schat aan informatie over de positie en participatie van Turkse, Marokkaanse, Surinaamse en Antilliaanse/Arubaanse inwoners van Dordrecht en hun autochtone stadsgenoten. Wij krijgen hiermee inzicht in hun kennis en vaardigheden, sociaal-economische positie, maatschappelijke, culturele en politieke participatie, sociaal-culturele integratie en de sociale samenhang die zij in de samenleving ervaren. En we zien ook in hoeverre de situatie in Dordrecht lijkt op het landelijke beeld of hier juist van afwijkt. Deze eerste meting is een nulmeting. Over vier jaar kunnen we de ontwikkelingen op al deze terreinen in kaart brengen.

De monitor geeft een overzicht van de huidige stand van zaken, signaleert knelpunten en levert aangrijpingspunten op voor het beleid. Voor de gemeente Dordrecht ligt er de uitdaging met deze resultaten aan de slag te gaan en deze te vertalen in relevante actiepunten. Hierbij zullen we zeker ook alle relevante partijen betrekken.

J.W. Spigt
Wethouder Cultuur, Sociale Zaken en Welzijn
Gemeente Dordrecht

Inhoud

Voorwoord	3
Samenvatting	7
1 Inleiding	19
1.1 Aanleiding en doel	19
1.2 Kader	19
1.3 Opzet en inhoud	22
1.4 Leeswijzer	23
2 Demografie	25
2.1 Omvang en ontwikkeling bevolkingsgroepen	25
2.2 Etnische samenstelling wijken en scholen	26
2.3 Samenstelling bevolkingsgroepen	26
2.4 Migratieachtergrond 1 ^e generatie allochtonen	28
2.5 Conclusies	28
3 Kennis en vaardigheden	31
3.1 Opleiding	31
3.2 Taalvaardigheid	32
3.3 Zelfredzaamheid	34
3.4 Conclusies	35
4 Sociaal-economische positie	37
4.1 Werk	37
4.2 Inkomen	39
4.3 Rondkomen	40
4.4 Maatschappelijke positie	43
4.5 Conclusies	44
5 Actief burgerschap	45
5.1 Sociale participatie	45
5.2 Culturele participatie	47
5.3 Politieke participatie	48
5.4 Toegang en gebruik instanties	50
5.5 Conclusies	51
6 Sociaal netwerk, gezondheid en welbevinden	53
6.1 Sociaal netwerk	53
6.2 Gezondheid	55
6.3 Persoonlijk welbevinden	56
6.4 Conclusies	57
7 Sociaal-culturele integratie	59
7.1 Sociale afstand	59
7.2 Interetnische contacten	60
7.3 Opvattingen	62
7.4 Conclusies	63
8 Sociale samenhang	65
8.1 Oordeel woonsituatie	65
8.2 Sociale samenhang	66
8.3 Wederzijdse beeldvorming	67
8.4 Maatschappelijke achterstelling	69
8.5 Conclusies	70

9	Positie en participatie van allochtone vrouwen	73
9.1	Kennis en vaardigheden	73
9.2	Sociaal-economische positie	75
9.3	Actief burgerschap	76
9.4	Sociaal netwerk en gezondheid	78
9.5	Sociaal-culturele integratie	80
9.6	Conclusies	81
10	Leefsituatie	83
10.1	Leefsituatie	83
10.2	Domeinen van de leefsituatie	83
10.3	Leefsituatie van 1 ^e en 2 ^e generatie allochtonen	84
10.4	Conclusies	84

Bijlage 1 Verantwoording onderzoek

Bijlage 2 Enquête integratie Dordrecht

Bijlage 3 Aanvullende tabellen

Bijlage 4 Telefonische enquête zorg- en welzijnsinstellingen

Samenvatting

De gemeente Dordrecht voert actief beleid op het terrein van integratie en interculturalisatie. Ter ondersteuning van dit beleid heeft het Sociaal Geografisch Bureau in opdracht van de sector Onderwijs en Welzijn een 'integratiemonitor' ontwikkeld om de stand van zaken op dit terrein in beeld te brengen en ontwikkelingen te kunnen volgen. In 2005 is deze monitor voor het eerst uitgevoerd. De belangrijkste uitkomsten leest u in deze samenvatting.

Doel van de integratiemonitor is enerzijds de integratie van allochtone groepen te monitoren, anderzijds inzicht te krijgen in de voortgang en resultaten van het integratiebeleid. Belangrijke dimensies van integratie zijn sociaal-economische positie, actief burgerschap, sociaal-culturele integratie en sociale samenhang. Voor deze integratiedimensies zijn op hun beurt kennis en vaardigheden, achtergrondkenmerken en maatschappelijke factoren van belang. Daarnaast geeft de monitor inzicht in de leefsituatie van Dordtse inwoners en aspecten daarvan, zoals het sociaal netwerk, de gezondheid en de woonsituatie van inwoners. De belangrijkste bron voor de monitor is een bevolkingsenquête die in het voorjaar 2005 onder Dordtse inwoners is gehouden. Daarnaast maken we gebruik van secundaire bronnen, zoals databestanden en andere monitoren. De positie van de vier grootste groepen niet-westers allochtonen - Turken, Marokkanen, Surinamers en Antillianen¹ - en ter vergelijking autochtone Nederlanders wordt onder de loep genomen. We doen allereerst verslag van de belangrijkste uitkomsten en werpen vervolgens een blik op de intergenerationele mobiliteit van allochtone groepen. Tot slot brengen we de positie en participatie van vrouwen in beeld.

Over het geheel genomen wijkt de positie van de vier grootste niet-westerse allochtone groepen in Dordrecht niet of weinig af van het landelijke beeld. Landelijke gegevens worden daarom in de samenvatting buiten beschouwing gelaten, slechts opvallende zaken worden genoemd.

Niet-westerse allochtone bevolking in Dordrecht groeit

In Dordrecht heeft 18% van de inwoners een niet-westerse allochtone achtergrond. Gezien ontwikkelingen in de bevolkingsgroei zal het aandeel niet-westerse allochtonen in Dordrecht de komende jaren toenemen. De niet-westerse allochtone bevolking groeit aanzienlijk, de bevolkingsgroei van autochtone inwoners stagneert. En in verhouding bestaan de niet-westerse allochtone groepen uit veel jongeren, terwijl de autochtone bevolking in toenemende mate vergrijsd. Naast een groeiende niet-westerse allochtone bevolking is er sprake van een toenemende etnische concentratie in de wijken en op basisscholen.

Dordtse Antillianen nemen bijzondere positie in

De Antilliaanse groep in Dordrecht valt op een aantal punten op. Het aandeel Antillianen is in Dordrecht groter dan het landelijke gemiddelde: Dordrecht is dan ook een van de zogenaamde 'Antillianengemeenten'. Bovendien kenmerkt de Antilliaanse groep in Dordrecht zich door een groot aandeel van de 1^e generatie. Er is dan ook sprake van relatief veel nieuwe instroom van Antilliaanse inwoners; in Dordrecht is bijna de helft van de 1^e generatie Antillianen korter dan tien jaar in Nederland.

Allochtonen² lager opgeleid dan autochtonen

Opleiding is een essentiële hulpbron om een goede sociaal-economische positie te realiseren. Autochtone inwoners (niet-schoolgaanden van 18 t/m 64 jaar) zijn gemiddeld het hoogst opgeleid, gevolgd door Surinaamse inwoners. Turkse en Marokkaanse Dordtenaren zijn het vaakst laag opgeleid: ruim eenderde heeft maximaal basisonderwijs genoten.

Inburgering niet altijd effectief

Beheersing van de Nederlandse taal is een van de speerpunten van het landelijke en Dordtse integratiebeleid. In dit kader is inburgering van nieuwkomers een be-

langrijk thema. De laatste paar jaar daalt het aantal inburgeraars zowel landelijk als in Dordrecht, dit als gevolg van de daling in het aantal nieuwkomers. En net als in de rest van het land halen bijna zes op de tien Dordtse inburgeraars na afronding van de inburgeringscursus niet het niveau dat vereist is voor instroom in de meeste vervolgtrajecten.

Veel 1e generatie Turken en Marokkanen willen Nederlands verbeteren

We hebben de inwoners gevraagd naar de beheersing van de Nederlandse taal. Turken van de 1^e generatie hebben het vaakst moeite met de Nederlandse taal: drie tot vier op de tien Turken hebben veel moeite met lezen, schrijven, spreken en luisteren in het Nederlands. Dit geldt voor zo'n twee tot drie op de tien 1e generatie Marokkanen. Taalbeheersing hangt deels samen met opleidingsniveau: hoe lager het opleidingsniveau hoe slechter de beheersing van het Nederlands. Eén op de vijf 1e generatie Turken en Marokkanen heeft naar eigen zeggen op geen enkele wijze Nederlands taalonderwijs gevolgd. Ruim de helft van de 1e generatie Turken en Marokkanen zegt dat zij de Nederlandse taal zouden willen verbeteren.

Antillianen hebben relatief weinig moeite met de Nederlandse taal. Circa één op de vijf Antillianen van de 1e generatie heeft er een beetje moeite mee. Ruim een derde zou de Nederlandse taal nog wel willen verbeteren. Tot slot hebben Surinamers van de 1e generatie nauwelijks moeite met het Nederlands.

De verschillen in taalbeheersing tussen de groepen zien we terug in de mate waarin men het moeilijk vindt om officiële brieven te begrijpen en om formulieren in te vullen. Driekwart van de Surinamers, zes op de tien Antillianen en autochtonen en vier op de tien Turken en Marokkanen hebben hier géén moeite mee.

Arbeidsparticipatie allochtonen blijft achter

Om tot een goede maatschappelijke positie te komen is werk onontbeerlijk. Ruim zeven op de tien autochtonen en tweederde van de Surinamers verrichten momenteel betaald werk. Dit geldt voor bijna de helft van de Marokkanen, Turken en Antillianen. Deze groepen hebben relatief vaak nog nooit betaald werk verricht en zijn bovendien het vaakst niet-werkende werkzoekend. Bovendien hebben Turken en Antillianen vaker een tijdelijk contract, wat hun arbeidspositie relatief kwetsbaar maakt. Tot slot volgen Marokkanen en Antillianen vaker dan gemiddeld een opleiding.

Dordrecht kent relatief veel allochtone startende zelfstandig ondernemers. Het aandeel Turken, Marokkanen, Surinamers en Antillianen dat in 2004 een eigen onderneming is begonnen (10%) is bijna twee keer zo hoog als het landelijke gemiddelde (6%).

Antillianen hebben vaak een uitkering

Bijna een kwart van de Antillianen heeft een bijstandsuitkering, dit geldt voor één op de acht Marokkanen en voor 4% tot 9% van de autochtonen, Turken en Surinamers. De bijstandsafhankelijkheid onder Dordtse Antillianen is in vergelijking met de andere Dordtse groepen en met Antillianen in Nederland onevenredig hoog. Dit wordt mede verklaard door de hoge bijstandsafhankelijkheid onder Antillianen die relatief kort in Nederland verblijven, een groep die in Dordrecht verhoudingsgewijs veel voorkomt.

Inkomenspositie allochtone huishoudens ongunstig

Het inkomen van mensen bepaalt in grote mate in hoeverre men kan rondkomen en volwaardig kan participeren in onze maatschappij. Het feitelijke inkomen van Antilliaanse Dordtenaren is duidelijk het minst gunstig. Bijna zes op de tien Antillianen hebben een laag inkomen. Drie tot vier op de tien Surinamers, Turken en Marokkanen en één op de tien autochtonen hebben een laag inkomen. Turken, Antillianen en Marokkanen zijn het vaakst ontevreden over hun inkomen.

Allochtonen hebben veel geldzorgen

Allochtonen Dordtenaren hebben duidelijk meer moeite om rond te komen dan autochtone inwoners. Van de Turkse en Antilliaanse Dordtenaren heeft de helft betalingsachterstanden. Ruim een kwart van de Turken, Marokkanen en Antillianen lukt het niet rond te komen, zij zeggen schulden te moeten maken. Bij de Surinamers zegt een vijfde schulden te moeten maken, terwijl bij de autochtone inwoners dit aandeel 4% bedraagt. Het is dan ook niet verwonderlijk dat allochtonen meer geldzorgen hebben dan autochtonen: 17% tot 24% van de Turken, Marokkanen, Surinamers en Antillianen heeft zich in de afgelopen drie maanden bijna voortdurend zorgen gemaakt over geldzaken; dit aandeel is bij autochtone Dordtenaren 3%.

Dat allochtone Dordtenaren vaker moeten rondkomen van een laag inkomen zien we ook terug in de mate waarin men voldoende geld heeft voor dagelijkse levensbehoeften, consumptiegoederen en maatschappelijke participatie. Met name Antillianen zeggen vaak onvoldoende geld te hebben voor dagelijkse levensbehoeften en participatie. Dit geldt ook voor Turken en in mindere mate voor Marokkanen. De laatsten hebben, samen met Antillianen, gemiddeld de minste duurzame consumptiegoederen in bezit.

Allochtonen hebben vaker lage maatschappelijke positie

Heeft iemand een lage opleiding (maximaal LBO), geen werk én een laag inkomen (maximaal 1000 euro netto per maand) dan spreken we van een lage maatschappelijke positie. Circa één op de zes Turken en Marokkanen en één op de negen Antillianen hebben een lage maatschappelijke positie. Het aandeel Surinamers met een lage maatschappelijke positie bedraagt 9%, bij autochtonen is dat 2%. Turken, Marokkanen en Antillianen zijn het vaakst ontevreden over hun maatschappelijke positie en autochtonen zijn daar het vaakst tevreden over.

Er bestaat wat betreft sociaal-economische positie een structurele achterstand van Turkse, Marokkaanse en Antilliaanse Dordtenaren op autochtone inwoners. Dit komt op alle drie de terreinen kennis en vaardigheden, arbeid en inkomenspositie naar voren. De achterstand geldt in mindere mate voor Surinamers, zij nemen sociaal-economisch een middenpositie in. Als randvoorwaarde voor volwaardige participatie in de (Dordtse) samenleving is het versterken van de kwetsbare sociaal-economische positie van allochtone inwoners van wezenlijk belang.

Voor een goede maatschappelijke positie is beheersing van de Nederlandse taal onontbeerlijk. Bij een deel van de 1e generatie Turken en Marokkanen vormt de slechte Nederlandse taalbeheersing in die zin een belemmering. Deze constatering onderschrijft het streven van het Dordtse integratiebeleid om nieuwkomers en oudkomers voldoende kennis en vaardigheden aan te reiken opdat zij zelfstandig kunnen participeren. Extra aandachtspunt daarbij is dat de meerderheid van de inburgeraars niet het niveau behaalt dat voldoende wordt geacht voor zelfstandige participatie in de samenleving. Hierin wijkt Dordrecht overigens niet af van landelijke resultaten.

Een ander doel van het integratiebeleid in Dordrecht is het aandeel allochtone inwoners met een bijstandsuitkering omlaag te brengen. In dit licht verdient met name de hoge bijstandsafhankelijkheid onder Antillianen aandacht.

Tot slot wijzen we op het feit dat bruikbare onderwijsgegevens naar etniciteit voor Dordrecht grotendeels ontbreken. Hierdoor is het beeld dat we hebben van de onderwijspositie van etnische groepen in Dordrecht erg summier. Met het oog op de volgende monitor is het van belang naar registratie van onderwijsgegevens naar etniciteit te streven.

Lidmaatschap en vrijwilligerswerk geringer bij allochtonen

Het overgrote merendeel van de autochtone inwoners is lid van een vereniging of organisatie. Van de Surinaamse bevolking is bijna tweederde lid, van de Turken, Marokkanen en Antillianen zijn vier tot vijf op de tien mensen lid. Bij alle groepen, behalve Antillianen, zijn inwoners het vaakst lid van een sportvereniging en de bi-

blibliotheek. Antillianen zijn het vaakst lid van een kerkgenootschap, gevolgd door de sportvereniging en de bibliotheek.

Vrijwilligerswerk vindt vooral bij verenigingen plaats. Dat allochtone Dordtenaren minder vaak lid zijn van een vereniging vertaalt zich dan ook in het doen van vrijwilligerswerk. Waar bijna de helft van de autochtone Dordtenaren vrijwilligerswerk doet, geldt dat voor een kwart van de Surinamers en één op de vijf Turken, Marokkanen en Antillianen. Buiten het verenigingsleven om verschilt het doen van vrijwilligerswerk niet echt tussen autochtonen en allochtonen. Ze verrichten even vaak vrijwilligerswerk in de buurt, op school of crèche en geven even vaak mantelzorg.

Allochtonen sporten weinig

Autochtone Dordtenaren zijn een stuk sportiever dan hun allochtone stadgenoten. Ruim de helft van autochtone inwoners heeft in het afgelopen jaar gesport. Dat geldt voor vier op de tien Surinamers, een derde van de Turken en Antillianen en een kwart van de Marokkanen. Opvallend is dat binnen alle leeftijdsgroepen de allochtone groepen minder sporten dan de autochtone groep.

Culturele participatie verschilt tussen autochtonen en allochtonen

Ook zien we verschillen op het vlak van culturele participatie. Ruim negen op de tien autochtone, acht op de tien Surinaamse en (ruim) zeven op de tien Antilliaanse, Turkse en Marokkaanse Dordtenaren hebben in de afgelopen 12 maanden een culturele voorziening bezocht. Allochtone inwoners gaan met name minder vaak naar een museum, cabaretvoorstelling, concert of musical dan autochtone inwoners.

Allochtonen voelen zich minder betrokken bij lokale politiek

Marokkanen en Antillianen zijn het vaakst niet van plan om te stemmen bij gemeenteraadsverkiezingen. Autochtonen zijn het vaakst van plan te stemmen in geval van gemeenteraadsverkiezingen. Turken en Surinamers nemen qua stemintentie een middenpositie in. Daarnaast blijkt dat allochtone inwoners van Dordrecht minder positief zijn over de lokale politiek dan autochtone Dordtenaren. De allochtone groepen vinden hun ideeën en wensen minder vaak terug in bestaande politieke partijen en zijn minder vaak van mening invloed uit te kunnen oefenen op de politiek.

Turken en Marokkanen volgen minder vaak Nederlands nieuws

Van de Surinaamse en autochtone inwoners kijken bijna negen op de tien frequent naar het Nederlandse nieuws en lezen er zeven op de tien regelmatig een Nederlandse krant. Bij Turken en Marokkanen is dit aandeel beduidend lager. Deels heeft dit te maken met de slechtere taalbeheersing bij een deel van hen. Antillianen nemen wat betreft het volgen van Nederlands nieuws een middenpositie in.

Gebruik instanties verschilt niet tussen autochtonen en allochtonen

Actief burgerschap wordt ondersteund door toegankelijke voorzieningen waarop iedereen een beroep kan doen. Met een aantal hulpverleningsinstanties, zoals (school)maatschappelijk werk, Bureau Sociaal Raadsliden en Bureau Schuldhulpverlening zijn de allochtone inwoners van Dordrecht even vaak bekend als de autochtone inwoners. Met de thuiszorg, geestelijke gezondheidszorg, slachtofferhulp en meldpunt huiselijk geweld zijn ze wat minder vaak bekend. Maar in gebruik van al deze voorzieningen verschillen de etnische groepen onderling nauwelijks van elkaar.

Wat betreft bekendheid met hulpverleningsinstanties en het gebruik ervan lijkt er bij allochtonen in Dordrecht op het eerste gezicht dus nauwelijks sprake van een probleem. Instanties noemen zelf echter soms als knelpunt dat allochtonen weinig gebruik maken van hun diensten. Om vast te kunnen stellen of dat inderdaad het geval is, zouden we meer inzicht moeten hebben in de problematiek van de ondervraagde Dordtenaren. Deze informatie ontbreekt. Over het geheel genomen zijn zorg- en welzijnsinstellingen trouwens wél van mening dat hun dienstverlening voldoende aansluit bij de behoeften en wensen van allochtonen.

Op het vlak van maatschappelijke participatie blijven Dordtse allochtonen achter bij hun autochtone stadsgenoten. Het betreft zowel culturele participatie als deelname aan vrijwilligerswerk en lidmaatschap van organisaties. Maar met name de geringe sportdeelname van allochtone inwoners is opvallend, des te meer omdat ook jonge allochtonen minder sporten dan hun autochtone leeftijdsgenoten. Deze uitkomsten onderstrepen het belang van het Dordtse beleidsdoel om de sportdeelname van allochtonen te verhogen.

Verder staan allochtone burgers wat verder af van de lokale politiek dan autochtone burgers. Enerzijds zou dit kunnen duiden op minder belangstelling van allochtone burgers voor politieke aangelegenheden in Dordrecht. Anderzijds kan de lokale politiek zich afvragen of zij voldoende aansluit bij de leefwereld van allochtone inwoners.

Een doel van het integratiebeleid van de gemeente Dordrecht is het vergroten van de toegankelijkheid van zorg- en welzijnsinstellingen en een betere afstemming van de dienstverlening op allochtone cliënten. In dit onderzoek constateren we dat de bekendheid van instanties onder allochtonen wat lager is, maar het gebruik wat hoger. We kunnen op basis van onze bevindingen echter niet vaststellen of er sprake is van ondergebruik bij allochtone inwoners.

Turken missen meeste sociale contacten

De meeste Dordtenaren hebben regelmatig contact met familie en vrienden. Met burens heeft men wat minder frequent contact. De groepen verschillen hierin weinig. Kijken we naar de tevredenheid van de bevolkingsgroepen over hun sociale contacten dan zien we wel verschillen. Van de Marokkaanse, Surinaamse, Antilliaanse en autochtone inwoners is zo'n driekwart tevreden over hun sociale contacten. Dit geldt voor zes op de tien Turkse Dordtenaren. Van de allochtone groepen vindt één op de zes inwoners dat zij te weinig contacten hebben, bij de autochtone groep geldt dat voor één op de twintig inwoners.

Deze verschillen blijken ook uit de mate van sociaal isolement. Turken zijn het vaakst (enigszins) sociaal geïsoleerd. Opvallend is dat Surinamers vaak sterk sociaal geïsoleerd zijn. Autochtonen zijn het minst vaak sociaal geïsoleerd.

Allochtonen missen vaker informele steun dan autochtonen

Wat betreft het ontvangen van steun uit het sociale netwerk zijn er weinig verschillen tussen de bevolkingsgroepen. Turken en Marokkanen krijgen vaker dan gemiddeld financiële steun. Allochtone Dordtenaren missen wel vaker steun dan hun autochtone stadsgenoten.

Allochtonen minder gezond

Turken ervaren hun gezondheid het vaakst als matig of slecht, autochtonen het minst vaak. Marokkanen en Antillianen hebben minder vaak langdurige aandoeningen, maar worden daardoor wel vaker belemmerd. Voor autochtone inwoners vormt een aandoening het minst vaak een belemmering.

Gezien de jonge samenstelling van allochtone bevolkingsgroepen zijn de verschillen in gezondheidservaring tussen de bevolkingsgroepen feitelijk nog groter. In alle leeftijdsgroepen hebben allochtonen een slechtere gezondheidservaring dan autochtonen. Deels hangt dit samen met een vaak slechtere maatschappelijke positie en een hogere mate van sociaal isolement bij allochtonen.

Overgewicht is een belangrijk thema: de helft van de Nederlandse inwoners kampt met overgewicht. Hoe staat het met Dordtse inwoners? De helft van de Surinaamse en zes op de tien Turkse, Marokkaanse en Antilliaanse Dordtenaren heeft overgewicht. Ruim een kwart van de Antillianen kampt zelfs met ernstig overgewicht. Van autochtone Dordtenaren zijn hierover geen recente gegevens bekend.

Autochtonen vaker gelukkig en tevreden

Autochtone Dordtenaren zijn wat gelukkiger en meer tevreden over hun leven dan hun allochtone stadsgenoten. Van de allochtone groepen is (ruim) één op de

tien niet zo gelukkig. Dit beeld zien we ook landelijk. Een even groot aandeel van de Turken, Marokkanen en Surinamers is niet zo tevreden over hun leven; van de Antillianen is zelfs één op de vijf niet zo tevreden met het leven dat ze leiden.

Inbedding in een sociaal netwerk zorgt voor het hebben van voldoende contacten, maar is ook een bron van ondersteuning en van invloed op het welbevinden van mensen. Vooral Turkse Dordtenaren zijn in hun beleving vaak onvoldoende ingebed in een sociaal netwerk. Het tegengaan van sociaal isolement is reeds een aandachtspunt in het gemeentelijke beleid. Gezien de uitkomsten in dit onderzoek is het zinvol om actie specifiek gericht op de Turkse groep te ondernemen.

Over het geheel genomen hebben allochtone inwoners een negatievere beleving als het gaat om gezondheid, geluk en tevredenheid met het leven dan autochtone Dordtenaren. Gegeven het feit dat allochtonen – ondanks dat zij gemiddeld jonger zijn - zich minder gezond voelen is het aan te bevelen in het gezondheidsbeleid van de gemeente specifieke aandacht te geven aan allochtone groepen, jong en oud. Extra aandachtspunt vormt het overgewicht bij Antilliaanse inwoners.

Turken en Marokkanen identificeren zich vooral met eigen groep

Het merendeel van de Turkse en Marokkaanse inwoners van Dordrecht rekent zichzelf vooral tot de eigen bevolkingsgroep. Slechts een minderheid voelt zich vooral Nederlander. Dat geldt in wat minder mate ook voor Antillianen. Surinamers rekenen zich even vaak tot de eigen als tot de Nederlandse bevolkingsgroep.

Turkse Dordtenaren spreken thuis het minst vaak Nederlands met hun partner en/of kind(eren). Dat hangt deels samen met het feit dat zij van de allochtone groepen het meeste moeite hebben met de Nederlandse taal. Van degenen die hier geen moeite mee hebben, spreekt een derde niet vaak Nederlands thuis.

Autochtonen minst positief over interetnische contacten kinderen

De meeste allochtonen hebben er geen problemen mee als hun kinderen naar een school gaan met veel Nederlandse kinderen of als hun kinderen veel Nederlandse vrienden hebben. In hun houding tegenover het hebben van een Nederlandse partner zijn Turken en Marokkanen minder vaak positief dan Surinamers en Antillianen. Autochtonen hebben er over het geheel genomen vaker problemen mee als hun kind veel contact zou hebben met allochtonen, of dit nu op school, als vriend of als partner is. Slechts de helft van de autochtonen staat er positief of neutraal tegenover als hun kinderen op school of vriendschappelijk veel contact hebben met allochtonen.

Autochtone inwoners hebben weinig behoefte aan interetnische contacten

De meeste allochtone Dordtenaren hebben autochtone vrienden of kennissen. Vier tot vijf op de tien allochtonen heeft vaak contact met autochtonen op het werk, in de wijk en in de vrije tijd. Surinamers hebben op alle drie terreinen het vaakst contact met autochtonen. Turken en Marokkanen hebben in de vrije tijd meer contacten met allochtonen dan met autochtonen, terwijl dat bij Surinamers en Antillianen ongeveer gelijk is. Een kwart van de Turken en Marokkanen heeft in de vrije tijd (bijna) nooit contact met autochtonen, tegenover één op de zes Antillianen en ruim één op de tien Surinamers. Dit komt overeen met het landelijke beeld. Vooral Turken zouden graag meer contacten willen met autochtonen; dit geldt in mindere mate ook voor Marokkanen en Antillianen. Surinamers hebben niet zo veel behoefte aan meer contact, maar zij hebben dan ook al het vaakst contact met autochtonen.

Autochtone Dordtenaren hebben voornamelijk op het werk contacten met allochtonen. In hun vrije tijd en in de wijk hebben autochtonen weinig interetnische contacten. De helft van de autochtone inwoners heeft dan (bijna) nooit contact met allochtone inwoners, één op de zes heeft regelmatig interetnische contacten in de vrije tijd of in de wijk. Vier op de tien autochtone Dordtenaren hebben allochtone vrienden of kennissen. In tegenstelling tot de allochtone inwoners heb-

ben autochtonen weinig behoefte aan meer interetnische contacten: slechts één op de zes wil moeite doen voor meer contact met allochtone landgenoten.

Marokkanen zijn wat traditioneler in man-vrouw opvattingen

Naast de sociale afstand tussen autochtone en allochtone Dordtenaren hebben we gekeken naar de culturele afstand tussen de groepen, aan de hand van opvattingen over de rol van mannen en vrouwen. Marokkanen zijn wat traditioneler ingesteld dan de andere groepen als het gaat om man-vrouw rollen. Autochtonen hebben het vaakst moderne opvattingen op dit vlak.

Allochtonen ervaren minder sociale samenhang

Autochtone Dordtenaren wonen over het algemeen een stuk prettiger dan hun allochtone stadsgenoten. Het gaat hierbij om zowel de kwaliteit van de woning als de woonomgeving. Met name bij Antillianen en Marokkanen is de woonsituatie minder gunstig: zij wonen het minst vaak in een eengezinswoning, wonen in kleinere huizen en zijn het minst vaak eigenaar van hun huis. Allochtonen hebben dan ook minder waardering voor hun woning en woonomgeving dan autochtonen. Ook ervaren zij minder sociale samenhang. Bovendien voelen allochtonen zich minder vaak gehecht aan en medeverantwoordelijk voor de buurt dan autochtonen, maar de beide groepen verschillen niet als het gaat om een actieve inzet in de buurt.

Autochtonen zijn het minst positief over de multiculturele samenleving

We hebben de Dordtse inwoners gevraagd naar hun visie op de multiculturele samenleving. Tegenover de aanwezigheid van allochtonen in Dordrecht heeft de meerderheid van de allochtone en autochtone Dordtenaren een positieve of neutrale houding. Turken zijn wat vaker positief dan de overige etnische groepen. Autochtonen vinden de aanwezigheid van allochtonen minder vaak een verrijking en veel vaker problematisch dan de allochtone groepen. Antillianen, Marokkanen en Surinamers hebben vaak geen mening over de aanwezigheid van allochtonen in Dordrecht.

De meeste Turkse, Marokkaanse en Antilliaanse Dordtenaren hebben er geen problemen mee als er mensen met een andere cultuur of herkomst naast hen zouden komen wonen. Surinamers staan hier iets minder positief tegenover en autochtonen reageren het minst vaak positief of neutraal. Alle etnische groepen zijn het erover eens dat allochtonen Nederlands moeten leren, maar over culturele verscheidenheid zijn de meningen verdeeld. Autochtone Dordtenaren staan hier minder positief tegenover dan allochtone Dordtenaren. Zij ervaren vreemde culturen veel vaker als bedreigend en zijn minder vaak voorstander van culturele diversiteit. Bovendien zijn ze vaker geneigd in één richting te denken: autochtonen vinden vaker dat allochtonen zich wat betreft cultuur en gewoonten moeten aanpassen en minder vaak dat autochtonen meer open moeten staan voor andere culturen.

Als het over de islam gaat, dan zien we dat de beeldvorming van Surinamers en Antillianen lijkt op die van autochtone Dordtenaren. Reacties op de bouw van een moskee in de buurt laten duidelijke verschillen zien. Door de Turken en Marokkanen wordt dit veelal als positief of neutraal ontvangen, Surinamers en Antillianen zijn veel minder vaak positief en autochtonen zijn hier het vaakst negatief over. Vragen we naar de bijdrage van de islam aan de Nederlandse samenleving, dan blijken Surinamers en Antillianen net zo weinig positief als autochtonen. Turken en Marokkanen vinden veelal wel dat de islam een waardevolle bijdrage kan leveren aan onze samenleving.

Gevoelens van achterstelling het grootst bij Turken en Marokkanen

Turken en Marokkanen voelen zich het vaakst achtergesteld ten opzicht van mensen met eenzelfde maatschappelijke achtergrond en voelen zich het vaakst gediscrimineerd. Bij Surinamers en Antillianen is dat wat minder vaak het geval, maar wel beduidend vaker dan bij autochtonen.

Leefsituatie van autochtonen het gunstigst

Met behulp van de leefsituatie-index van het SCP hebben we de positie van Dordtse inwoners op een achttal domeinen (wonen, vrijetijdsbesteding, sociale participatie, sport, vakantie, bezit van consumptiegoederen, mobiliteit en gezondheid) in één score gevat. De leefsituatie van autochtone Dordtenaren is het gunstigst, die van Surinamers is gemiddeld en de leefsituatie van Marokkanen en Antillianen pakt het minst gunstig uit. Met name wat betreft materiële domeinen (wonen, consumptiegoederen en mobiliteit) hebben deze twee groepen een lage score. Turken hebben relatief een hoge score op de materiële domeinen, maar scoren wat slechter wat betreft sociale participatie.

De sociaal-culturele afstand tussen autochtone en allochtone Dordtenaren – met name Turken, Marokkanen en Antillianen - is aanzienlijk. Er is vooral in de vrije tijd relatief weinig contact tussen autochtone en allochtone burgers. Veel allochtone inwoners hebben behoefte aan meer contacten met autochtonen, maar op hun beurt hebben autochtone burgers nauwelijks behoefte aan meer interetnische contacten. Bovendien zijn allochtonen vaak voorstanders van culturele verscheidenheid, terwijl autochtonen meer van mening zijn dat allochtonen zich qua culturele gewoonten moeten aanpassen. Met het oog op deze uitkomst ligt er een flinke uitdaging voor het Dordtse Integratiebeleid dat als speerpunt het op gang brengen van Ontmoeting en Dialoog heeft. Met name in de houding en beeldvorming van autochtone inwoners is er nog een kloof te overbruggen.

2e generatie boekt vooruitgang ten opzichte van 1e generatie

De positie van 2e generatie allochtonen is op een flink aantal punten gunstiger dan de positie van de 1^e generatie. 2^e generatie allochtonen zijn beduidend hoger opgeleid dan 1^e generatie allochtonen. Hun opleidingsniveau komt in de buurt van het opleidingsniveau van autochtone Dordtenaren, die gemiddeld wel ouder zijn.

Wat betreft sociaal-economische positie zijn de verschillen tussen 1^e en 2^e generatie allochtonen echter een stuk kleiner. Deels komt dat doordat 2^e generatie allochtonen jonger zijn en vaker een opleiding volgen dan de 1^e generatie. Maar ook als we scholieren / studenten buiten beschouwing laten, dan is de arbeidsdeelname van de 2^e generatie niet veel hoger dan bij de 1^e generatie. Het aandeel dat betaald werk verricht of in het verleden werkte maar momenteel niet, verschilt weinig. Tussen de twee generaties zien we bovendien nauwelijks verschillen wat betreft de inkomenspositie. Als gevolg van een betere opleiding komt onder de tweede generatie een lage maatschappelijke positie wel veel minder vaak voor.

De participatie van 2^e generatie allochtonen is een stuk hoger dan bij de voorgaande generatie als het gaat om cultuur, lidmaatschap van verenigingen en sport. Ook zijn 2^e generatie allochtonen minder sociaal geïsoleerd. Toch vinden zij maar iets vaker dan de 1^e generatie dat zij voldoende deelnemen aan de maatschappij. Allochtonen van de 2^e generatie wijken hierin nog sterk af van autochtonen. Tussen 1^e en 2^e generatie allochtone Dordtenaren zien we bovendien nauwelijks verschillen wat betreft gevoelens van achterstelling en discriminatie.

Tot slot is de sociaal-culturele afstand van 2^e generatie allochtonen ten opzichte van autochtonen geringer dan bij de 1^e generatie. Ze identificeren zich meer met Nederland(ers), hebben meer contacten met autochtonen en zijn wat moderner in hun opvattingen over man-vrouw rollen dan de 1^e generatie.

Op de meeste terreinen gaat het de 2e generatie allochtonen beter dan de 1e generatie. Wat betreft sociaal-economische positie zien we echter weinig verschil tussen de twee generaties. Dit is, zeker gezien de betere onderwijspositie van 2e generatie allochtonen, een aandachtspunt. Bovendien hebben 2e generatie allochtonen relatief vaak het gevoel dat zij niet voldoende deelnemen aan de maatschappij en dat zij achtergesteld worden. Dit is een signaal dat opgepakt zou kunnen worden in het Dordtse integratiebeleid.

In onderstaand overzicht zijn de belangrijkste indicatoren voor de vijf etnische groepen weergegeven:

	Turken	Marokkanen	Surinamers	Antillianen	autochtonen
kennis en vaardigheden					
% laag opgeleiden (max. basisonderwijs)	37	37	7	16	4
% (soms) moeite met officiële brieven	59	58	24	43	46
sociaal-economische positie					
% betaald werk	48	46	66	49	72
% laag inkomen (< 1000 euro netto)	32	37	29	57	10
% moet schulden maken	31	28	19	26	4
% voortdurend geldzorgen	17	20	23	24	3
% lage maatschappelijke positie	15	14	9	11	2
actief burgerschap					
% vrijwilligerswerk	20	18	25	21	46
% geen lid van organisaties	59	55	35	50	16
% nooit sporten	65	74	48	65	45
% geen gebruik culturele voorzieningen	27	31	19	25	6
% geen stemintentie	23	35	18	32	11
% maatsch. participatie onvoldoende	20	12	9	18	6
sociaal netwerk, gezondheid en welbevinden					
% tevreden sociale contacten	58	77	72	75	78
% (enigszins) sociaal geïsoleerd	29	20	23	22	11
% gezondheid matig / slecht	39	25	26	27	13
% niet zo gelukkig / ongelukkig	12	10	11	12	2
% niet zo tevreden eigen leven	11	13	12	20	4
sociaal-culturele integratie					
% heeft interetnische vriendschappen*	78	70	88	86	41
% wil (graag) meer interetnische contacten	65	35	19	32	16
score moderne opvattingen ¹	3,1	2,8	3,3	3,2	3,6
sociale samenhang					
% pos. visie aanwezigheid allochtonen	58	37	43	43	41
score houding multiculturele samenleving ²	3,7	3,8	3,3	3,4	2,7
% multicultureel samenleven belangrijk	80	84	79	74	59
% voelt zich wel eens gediscrimineerd	43	35	25	30	9
leefsituatie					
indexscore	95	89	98	91	107

rood = meest negatieve score; blauw = meest positieve score

* allochtone respondenten is gevraagd naar het hebben van autochtone vrienden en kennissen; autochtone respondenten is gevraagd naar het hebben van allochtone vrienden en kennissen

¹ score van 1 t/m 5, hoe hoger hoe moderner

² score van 1 t/m 5, hoe hoger hoe positiever

Positie en participatie van vrouwen

Turkse vrouwen laagst opgeleid en minst taalvaardig in Nederlands

Allochtone vrouwen zijn minder hoog opgeleid dan autochtone vrouwen. Dit geldt vooral voor Turkse, Marokkaanse en Antilliaanse vrouwen en in mindere mate voor Surinaamse vrouwen. Turkse vrouwen hebben gemiddeld het laagste opleidingsniveau van alle Dordtenaren: bijna de helft is laag opgeleid.

Ook hebben Turkse vrouwen de meeste moeite met het Nederlands, op afstand gevolgd door Marokkaanse vrouwen. Vier tot vijf op de tien Turkse en twee tot drie op de tien Marokkaanse vrouwen hebben veel moeite met verschillende aspecten van de Nederlandse taal. Dit betreft voor een groot deel de 1^e generatie. Surinaamse en Antilliaanse vrouwen hebben weinig problemen met de Nederlandse taal. Hetzelfde patroon zien we bij correspondentie met instanties en omgaan met technologische middelen. Turkse en Marokkaanse vrouwen redden zich hier wat minder goed mee, terwijl Surinaamse en Antilliaanse vrouwen zich wat dit betreft net zo goed redden als autochtone vrouwen.

Sociaal-economische positie allochtone vrouwen kwetsbaar

Allochtone vrouwen verrichten minder vaak betaalde arbeid dan autochtone vrouwen. Vooral Turkse en Marokkaanse vrouwen nemen weinig deel aan het arbeidscircuit. Minder dan vier op de tien Turkse en Marokkaanse vrouwen werkt momenteel en bijna een kwart heeft nog nooit betaald werk verricht. Het gaat hierbij met name om gehuwde vrouwen met thuiswonende kinderen.

Circa één op de zes Turkse en Antilliaanse vrouwen in Dordrecht heeft een lage maatschappelijke positie. Onder Marokkaanse en Surinaamse vrouwen ((ruim) één op de tien vrouwen) komt een lage maatschappelijke positie weliswaar wat minder vaak voor, maar nog altijd beduidend vaker dan onder autochtone vrouwen (3%).

Maatschappelijke participatie allochtone vrouwen lager

Allochtone vrouwen participeren minder op cultureel vlak, doen minder vrijwilligerswerk en sporten minder dan autochtone vrouwen. Over het geheel genomen participeren Turkse en Marokkaanse vrouwen het minst. Met name het aandeel allochtone vrouwen dat sport is laag: van 17% bij Marokkaanse vrouwen tot 33% van de Surinaamse vrouwen. Van de autochtone vrouwen sport 56%. Tot slot hebben Turkse, Marokkaanse en Antilliaanse vrouwen minder vaak de intentie te gaan stemmen bij gemeenteraadsverkiezingen dan autochtone en Surinaamse vrouwen.

Allochtone vrouwen maken meer gebruik van instanties

Allochtone vrouwen, met name Turkse, zijn minder bekend met hulpinstanties dan autochtone vrouwen. Desondanks maken zij hier wel vaker gebruik van. Vrouwencentrum Menzil is vooral bij Turkse en Marokkaanse vrouwen bekend en minder bij Surinaamse, Antilliaanse en autochtone vrouwen. Het project 'Mee-doen in Dordrecht' geniet onder alle allochtone vrouwen ongeveer evenveel bekendheid, namelijk bij zo'n 10 %.

Over sociale contacten en eigen gezondheid zijn Turkse vrouwen meest negatief

In vergelijking met andere Dordtenaren zijn Turkse vrouwen het minst tevreden over hun sociale contacten. Bijna de helft zou meer sociale contacten willen. Dit geldt voor 20% tot 25% van de vrouwen uit de overige groepen. Hierop aansluitend zijn Turkse vrouwen het vaakst (enigszins) sociaal geïsoleerd, maar ook vrouwen uit andere allochtone groepen zijn vaker (enigszins) sociaal geïsoleerd dan autochtone vrouwen. Ook qua ervaren gezondheid zien we verschillen tussen de bevolkingsgroepen. Ruim vier op de tien Turkse vrouwen ervaren de eigen gezondheid als matig of slecht. Dit geldt voor één op de drie vrouwen van de andere allochtone groepen en één op de zes autochtone vrouwen. Tot slot kampen Antilliaanse vrouwen vaak met ernstig overgewicht.

Turkse vrouwen hebben minder contacten met autochtonen

Turkse vrouwen hebben het minst vaak contact met autochtonen, zowel op de werkvloer als in de wijk en de vrije tijd. Minder dan een derde heeft regelmatig contact met autochtonen op het werk, in de wijk of vrije tijd. Bij de andere allochtone groepen hebben minstens vier op de tien vrouwen regelmatig contact met autochtonen op het werk, in de wijk of vrije tijd. Bovendien hebben Turkse vrouwen aanzienlijk minder contacten met autochtonen dan Turkse mannen.

Allochtone vrouwen iets minder modern dan autochtone vrouwen

Allochtone vrouwen zijn wat traditioneler in hun denkbeelden over man-vrouwrollen dan autochtone vrouwen. Allochtone vrouwen zijn wel moderner dan allochtone mannen in hun man-vrouw opvattingen. Dit verschil tussen mannen en vrouwen zien we ook bij autochtonen.

Allochtone vrouwen van de 2e generatie hebben betere positie dan 1e generatie

De positie van 2^e generatie vrouwen heeft op een aantal punten vooruitgang geboekt ten opzichte de 1^e generatie. De 2^e generatie is aanzienlijk hoger opgeleid, heeft geen problemen met de Nederlandse taal en wijkt qua maatschappelijke positie niet af van autochtone vrouwen. Bovendien nemen allochtone vrouwen van de 2^e generatie meer deel aan het maatschappelijk verkeer en zijn zij minder sociaal geïsoleerd. Tot slot zijn 2^e generatie allochtone vrouwen in hun denkbeelden over de rolverdeling van mannen en vrouwen even modern als de gemiddelde autochtone vrouw.

Allochtone vrouwen hebben een achterstand op autochtone vrouwen als het gaat om opleiding en Nederlandse taalbeheersing. Daarbij aansluitend is de sociaal-economische positie van allochtone vrouwen kwetsbaar: de arbeidsparticipatie van allochtone vrouwen is laag. In het bijzonder de sociaal-economische positie van Turkse vrouwen is zorgelijk. De emancipatie en zelfredzaamheid van allochtone vrouwen vormt een belangrijk doel in het Dordtse integratiebeleid. Om deze te vergroten is in eerste instantie extra inzet voor de verbetering van Nederlandse taalvaardigheid bij Turkse en Marokkaanse vrouwen van belang.

Ook het opleidingsniveau en de sociaal-economische positie van veel Antilliaanse vrouwen is ongunstig, deels heeft dit te maken met het hoge aandeel alleenstaande moeders onder Antillianen. In het Dordtse Antillianenbeleid is reeds extra aandacht voor deze groep.

Ook wat betreft maatschappelijke participatie blijven allochtone vrouwen achter bij autochtone vrouwen. Zij participeren minder op cultureel vlak, doen minder vrijwilligerswerk, sporten weinig en zijn vaker (enigszins) sociaal geïsoleerd. Vooral Turkse en Marokkaanse vrouwen participeren weinig op maatschappelijk vlak. Tot slot valt op dat Turkse vrouwen relatief vaak sociaal geïsoleerd zijn en weinig contacten hebben met autochtone inwoners. Met het project 'Meedoen in Dordrecht' wil de gemeente een extra impuls geven aan de maatschappelijke en sociaal-culturele participatie van allochtone vrouwen. De uitkomsten onderstrepen het belang van dit project.

Een positieve ontwikkeling zien we bij allochtone vrouwen van de 2e generatie. Zowel in sociaal-economisch als in sociaal-cultureel opzicht wijken zij nauwelijks af van autochtone vrouwen.

Tot slot kunnen we concluderen dat de positie van allochtone vrouwen in Dordrecht overeenkomt het met landelijke beeld.

In onderstaand overzicht zijn de belangrijkste indicatoren voor **vrouwen** uit de vijf etnische groepen weer-gegeven:

	<i>Turken</i>	<i>Marokkanen</i>	<i>Surinamers</i>	<i>Antillianen</i>	<i>autochtonen</i>
<i>% laag opgeleid (max. basisonderwijs)</i>	46	34	11	12	4
<i>% (soms) moeite officiële brieven</i>	62	62	28	37	49
<i>% betaald werk</i>	35	39	55	45	67
<i>% lage maatschappelijke positie</i>	17	10	12	15	3
<i>% nooit sporten</i>	76	83	67	76	44
<i>% geen gebruik culturele voorzieningen</i>	36	40	22	25	5
<i>% (enigszins) sociaal geïsoleerd</i>	29	15	22	20	8
<i>% gezondheid matig/slecht</i>	43	29	33	36	16
<i>% heeft interetnische vriendschappen*</i>	70	68	89	82	42
<i>score moderne opvattingen</i>	3,2	3,1	3,4	3,3	3,7
<i>leefsituatie-indexscore</i>	93	89	97	90	107

rood = meest negatieve score; blauw = meest positieve score

* allochtone respondenten is gevraagd naar het hebben van autochtone vrienden en kennissen; autochtone respondenten is gevraagd naar het hebben van allochtone vrienden en kennissen

¹ score van 1 t/m 5, hoe hoger hoe moderner

¹ Waar we spreken van Antillianen, doelen we op de bredere groep Antillianen/ Arubanen.

² In de monitor richten we ons op de vier grootste niet-westerse allochtone groepen - Turken, Marokkanen, Surinamers en Antillianen - en autochtonen. Waar we spreken van allochtonen doelen we op deze vier niet-westerse allochtone groepen.

1 Inleiding

De gemeente Dordrecht voert actief beleid op het terrein van integratie en interculturalisatie. Ter ondersteuning van dit beleid heeft het Sociaal Geografisch Bureau in opdracht van de sector Onderwijs en Welzijn een monitor ontwikkeld om de stand van zaken op dit terrein in beeld te brengen en ontwikkelingen te kunnen volgen. De monitor is in 2005 voor het eerst uitgevoerd.

1.1 Aanleiding en doel

In juni 2004 heeft de gemeenteraad van Dordrecht het 'Uitvoeringsprogramma Integratie & Interculturalisatie'¹ uitgebracht. Het Uitvoeringsprogramma is het resultaat van een interactief proces tussen gemeente, maatschappelijke organisaties en burgers. Demografische ontwikkelingen, het nationale debat over het multiculturele drama, de opkomst van Pim Fortuyn en het maatschappelijke klimaat jegens etnische groepen was voor het college van Burgemeester en Wethouders in 2003 aanleiding om te werken aan herijking van het integratiebeleid. Een belangrijk uitgangspunt daarbij was de vraag hoe samen te bouwen aan een stad waar iedere burger volwaardig en actief aan kan deelnemen. Met de vaststelling van het Uitvoeringsprogramma Integratie & Interculturalisatie in juni 2004 is het proces om het lokale integratiebeleid te actualiseren afgerond.

Het Uitvoeringsprogramma bevat actiepunten, gekoppeld aan doelstellingen van het integratiebeleid en heeft een looptijd tot 1 januari 2007. Eén onderdeel van het Uitvoeringsprogramma is monitoring.

De afdeling Maatschappelijke Ontwikkeling van de sector Onderwijs & Welzijn heeft het Sociaal Geografisch Bureau (SGB) opdracht gegeven een Integratiemonitor te ontwikkelen en uit te voeren. *Doel* van de monitor is enerzijds de integratie van allochtone groepen te monitoren, anderzijds inzicht te krijgen in de voortgang en resultaten van het integratiebeleid. Monitoring van het integratiebeleid op gemeentelijk niveau is ook nodig in het kader van algemene doelstellingen van het Grotestedenbeleid (GSB). Het SGB heeft de monitor ontwikkeld met gebruikmaking van bestaande expertise op dit terrein. De eerste meting is in 2005 uitgevoerd; hiervan doen wij in deze rapportage verslag. Het is de bedoeling de Integratiemonitor om de vier jaar te herhalen.

Integratie staat landelijk hoog op de politieke agenda en ook bij veel gemeenten staat dit onderwerp in de belangstelling. Naar aanleiding van het rapport van de commissie Blok² heeft er landelijk een discussie plaats gevonden over het al dan niet slagen van het integratiebeleid. De meningen zijn verdeeld over het succes van het

integratiebeleid, wat vooral te maken heeft met de manier waarop het begrip integratie wordt ingevuld. Hiermee is de discussie op gang gekomen over wat integratie eigenlijk inhoudt en hoe men dit kan meten. Om inzicht te krijgen in de nieuwste ontwikkelingen op dit terrein, hebben wij een vooronderzoek uitgevoerd, bestaande uit een literatuurstudie en gesprekken met drie landelijke onderzoeksbureaus (SCP, ISEO en WODC) die zich bezighouden met het 'meten' van integratie. Tevens hebben we alle gemeentelijke onderzoeksbureaus benaderd met de vraag wat zij op dit terrein doen. Hierna beschrijven we de uitkomsten van deze voorstudie en het model dat we op basis hiervan hebben ontwikkeld. Vervolgens geven we een overzicht van de opzet en de inhoud van de monitor. Dit hoofdstuk sluit af met een leeswijzer.

1.2 Kader

Landelijke ontwikkelingen

Integratie is een complex proces dat verschillende dimensies kent. Landelijke onderzoeksbureaus (SCP, ISEO) onderscheiden twee dimensies:³⁻⁵

- structurele integratie: positie op het terrein van onderwijs, arbeid en inkomen,
- sociaal-culturele integratie: beeldvorming, interetnische contacten (sociale component), secularisering, 'moderne' opvattingen over man-vrouw verhoudingen, gezin, individualisering en Nederlandse taalbeheersing en taalgebruik (culturele component).

Structurele integratie verwijst naar de sociaal-economische positie van allochtone groepen, sociale en culturele integratie zegt iets over de 'afstand' tussen allochtonen en autochtonen. Hierbij is ook aandacht voor wederzijdse beeldvorming.

Met de landelijke introductie van het 'integratiebeleid nieuwe stijl' krijgt het begrip integratie een ander accent.⁶ Doel van het nieuwe integratiebeleid is 'gedeeld burgerschap'. De aandacht verschuift van de sociaal-economische positie van migranten naar een bredere deelname aan alle facetten van de maatschappij (sociaal, cultureel, politiek). Ook Nederlands spreken en zich houden aan basale Nederlandse normen maakt

onderdeel uit van de 'nieuwe' definitie van integratie. In de publicaties waarin het WODC/CBS de ontwikkeling van een 'integratiekaart' beschrijven, noemen zij integratie een proces van toenemende maatschappelijke participatie.^{7,8} Achtergrondkenmerken van migranten, kennis en vaardigheden, sociale contacten tussen migranten en autochtonen en de toegankelijkheid van de ontvangende samenleving zijn in wisselwerking van invloed op de sociaal-economische positie en sociaal-culturele participatie van allochtonen. Deze factoren komen voor een belangrijk deel overeen met de factoren die in eerdere onderzoeken al genoemd zijn.

Hoe wordt integratie nu in de praktijk 'gemenen'? In landelijke rapportages betreffende 'minderheden' ligt het accent veelal op de positie van migranten op het terrein van onderwijs, arbeid en inkomen.⁹⁻¹¹ Daarnaast is aandacht voor sociaal-culturele integratie en wederzijdse beeldvorming. Bredere vormen van sociale participatie komen in deze publicaties nauwelijks aan bod. Wél wordt in het meest recent uitgebrachte Jaarrapport Integratie 2005¹² aandacht besteed aan jongeren en criminaliteit.

Voor deze 'minderheden'rapportages maakt men gebruik van gegevens uit secundaire bronnen en een landelijke bevolkingsenquête die om de vier jaar onder Turken, Marokkanen, Antillianen/Arubanen en Surinamers wordt gehouden (SPVA). Deze enquête is in 2003 ook gehouden onder de vijf grootste groepen vluchtelingen: Afghanen, Irakezen, Iraniërs, (voormalig) Joegoslaven en Somaliërs.

Het WODC maakt voor de integratiekaart gebruik van individueel gekoppelde CBS-gegevens van een aantal jaren; dit bestand bevat slechts een zeer beperkt aantal – voornamelijk structurele – indicatoren. Het accent ligt in deze rapportage op het vaststellen van ontwikkelingen op individueel niveau.¹³ Men kijkt naar feitelijk gedrag en de feitelijke maatschappelijke positie. Voor maatschappelijke participatie beschikt men niet over indicatoren.

Uit de gesprekken met onderzoekers van het SCP, ISEO en WODC komt een aantal ontwikkelingen naar voren ten aanzien van de visie op (het meten) integratie:

- De aandacht verschuift van structurele integratie naar sociaal-culturele integratie.
- De wijze waarop sociaal-culturele integratie tot nu toe werd ingevuld is te beperkt. Er dient breder gekeken te worden naar sociale en culturele participatie.
- De focus is niet meer alleen gericht op de vier klassieke migrantengroepen, maar breidt zich uit naar nieuwe migrantengroepen.
- De toegankelijkheid van de ontvangende

samenleving is tot nu toe slechts beperkt in beeld gebracht.

Gemeentelijke ontwikkelingen

Voor gemeenten is integratie vaak nog een nieuw thema. De gemeente Rotterdam brengt al langer een minderhedenmonitor uit, waarin het accent ligt op de sociaal-economische positie van –de klassieke- allochtone groepen. Ook een aantal andere gemeenten (o.a. Amsterdam, Almere, Utrecht, Amersfoort, Nijmegen en Zwolle) heeft de afgelopen jaren de positie en participatie van deze groepen in beeld gebracht. In deze 'monitoren' komen ook zaken als sport, vrijetijdsbesteding, gezondheid, cultuurparticipatie etc. aan bod. Hierbij is gebruik gemaakt van gegevens uit secundaire bronnen en bevolkings-enquêtes onder de klassieke allochtone groepen.

Een aantal gemeenten maakt ter ondersteuning van hun interculturele beleid gebruik van de checklist multicultureel beleid die is ontwikkeld door Forum. Hiermee krijgt men op een aantal relevante thema's (sociaal, economisch, fysiek) inzicht in de positie van allochtonen en (de ontwikkeling) van het integratiebeleid. Voor de gemeente Nijmegen vormde dit de start voor de ontwikkeling van een integratiemonitor waarvan het meten van de effecten van het gemeentelijke beleid een belangrijk onderdeel uitmaakt. Ook in Amsterdam is men bezig met de ontwikkeling van een diversiteits-/integratiemonitor waarin een directe koppeling gemaakt wordt met het beleid. In Groningen doet men hetzelfde, maar dan alleen voor Antillianen/Arubanen.

Op gemeentelijk niveau kunnen we als belangrijkste ontwikkelingen noemen:

- aandacht voor een bredere vorm van participatie (sociaal, cultureel),
- een directe koppeling met gemeentelijk beleid.

Het Dordtse integratiebeleid

Het Dordtse integratiebeleid sluit aan bij het sociale beleid van de gemeente. Het accent ligt hierin op *deelname* aan het maatschappelijke verkeer, *samenhang* in de samenleving en *verantwoordelijkheid* van gemeente, burgers en instellingen. Het college ziet integratie als een proces van toenemende participatie. Van de nieuwe Dordtenaren wordt een inzet gevraagd om een zelfstandige positie te verwerven (actief burgerschap). Omgekeerd geldt dat voor nieuwe Dordtenaren voorwaarden gecreëerd dienen te worden zodat zij succesvol kunnen participeren in de samenleving (toegankelijkheid). Er is dus sprake van een tweezijdig proces. In het beleid wordt de diversiteit in de stad vooropgezet en wordt niet het onderscheid tussen autochtonen

en allochtonen als vertrekpunt van beleid gehanteerd. Het Dordtse integratiebeleid is daarmee 'inclusief beleid' hetgeen betekent dat het algemeen beleid tot doel heeft alle burgers actief te betrekken bij de samenleving en er in de beleidsontwikkeling en -uitvoering ruimte wordt geboden aan divers talent. Inclusief beleid is gericht op wat burgers bindt en gemeenschappelijk hebben.

Het Dordtse beleid kent twee programmalijnen: integratie en interculturalisatie.

De programmalijn *integratie* richt zich op individuen en groepen en de wijze waarop zij zich verhouden tot de samenleving. Hoofddoel van deze programmalijn is het bevorderen van *actief burgerschap*.

Aandachtsgebieden van deze programmalijn zijn:

- inburgering: reikt kennis en vaardigheden aan voor participatie,
- participatie: betreft actief burgerschap, wat staat voor brede maatschappelijke participatie,
- ontmoeting & dialoog: versterking lokale sociale samenhang,
- emancipatie: groei richting volwaardige positie in de maatschappij.

De (arbeids)organisatie en de wijze waarop deze zich aanpast aan de veranderende samenleving staat centraal in de programmalijn *interculturalisatie*. Dit betreft vooral het verbeteren van de *toegankelijkheid* van organisaties. Aandachtspunten zijn:

- intercultureel personeelsbeleid,
- interculturele dienstverlening,
- antidiscriminatiebeleid.

Per aandachtsgebied heeft de gemeente Dordrecht doelen en actiepunten geformuleerd. Deze vormen het uitgangspunt voor het formuleren van prestatie-indicatoren voor het beleid.

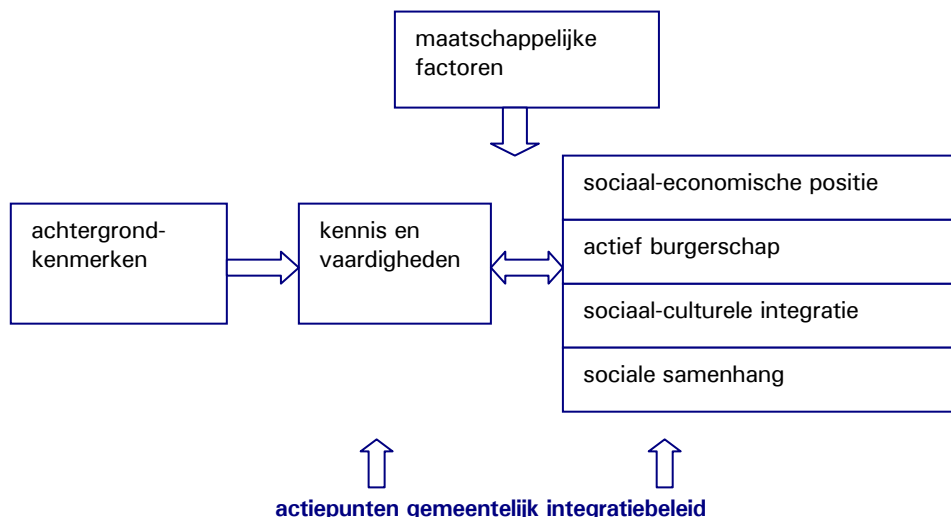
Het Dordtse integratiemodel

Op basis van de landelijke en gemeentelijke ontwikkelingen en het Dordtse integratiebeleid hebben we het begrip integratie en de wijze waarop we hiernaar kijken nader ingevuld. In figuur 1.1 wordt een overzicht gegeven.

We onderscheiden vier dimensies van integratie:

- sociaal-economische positie,
- actief burgerschap,
- sociaal-culturele integratie,
- sociale samenhang.

Figuur 1.1 Dordtse integratiemodel

De *sociaal-economische positie* wordt bepaald door werk en inkomen. *Actief burgerschap* heeft betrekking op sociale, culturele en politieke participatie. Het gaat dan om zaken als lidmaatschap van een vereniging, vrijwilligerswerk, sport, vrijetijdsbesteding, bezoek van culturele instellingen en activiteiten en stemgedrag. Ook het gebruik van instanties en voorzieningen valt hieronder. *Sociaal-culturele integratie* verwijst naar de (gewenste) sociale en culturele afstand tussen allochtonen en autochtonen. Het gaat dan om zaken als gerichtheid op de eigen groep, (wenselijkheid van) interetnische contacten en opvattingen over bijvoorbeeld man-vrouw rollen. Onder *sociale samenhang* vallen zaken die te maken hebben met de betrokkenheid bij de samenleving/ stad/ buurt. Ook wederzijdse beeldvorming, de visie op de multiculturele samenleving en de beleving (zich thuis voelen, zich geaccepteerd of juist gediscrimineerd voelen) behoren hiertoe. Deze zaken hangen onderling samen. Zo kan het hebben van werk leiden tot meer interetnische contacten. En meer interetnische contacten kunnen weer leiden tot meer sociale samenhang.

Kennis en vaardigheden zijn van belang voor deze dimensies van integratie. Tot de *kennis en vaardigheden* behoren opleiding, Nederlandse taalvaardigheid en zelfredzaamheid. Hierbij is sprake van een wisselwerking. Een goede beheersing van het Nederlands biedt meer kans op werk en maakt participatie en contact met autochtonen gemakkelijker. Andersom kan het hebben van werk en contact met autochtonen de taalvaardigheid in het Nederlands bevorderen.

De gemeente Dordrecht richt zich in haar integratiebeleid op al deze aspecten: kennis en vaardigheden, werk, sociale en culturele participatie, ontmoeting en sociale samenhang.

Ook *achtergrondkenmerken* van migranten, zoals leeftijd, geslacht en gezinssituatie, zijn van belang voor het integratieproces. En ten slotte speelt de (ontvangende) samenleving hierbij een rol. Relevante *maatschappelijke factoren* zijn in dit kader toegankelijkheid van instanties en discriminatie. Deze factoren staan tevens op de agenda van het Dordtse integratiebeleid.

1.3 Opzet en inhoud

De integratiemonitor omvat twee onderdelen:

1. monitoring
2. beleidsevaluatie

Monitoring

Door middel van monitoring krijgen we inzicht in de positie en leefsituatie van allochtone groepen.

De monitor dient als signaleringsinstrument. Ook kunnen we ontwikkelingen volgen. De gegevens voor de monitor hebben we verzameld via een bevolkingsenquête en uit secundaire bronnen.

De bevolkingsenquête neemt in de monitor een belangrijke plaats in. Deze bevolkingsenquête is uitgezet onder een steekproef van Turkse, Marokkaanse, Surinaamse, Antilliaanse/Arubaanse en autochtone Dordtenaren van 18 jaar en ouder. Voor het verzamelen van informatie bij autochtonen is gebruik gemaakt van het stadspanel, dat bestaat uit een steekproef van 2.400 Dordtse inwoners. Zij kregen een schriftelijke vragenlijst toegestuurd. Voor het afnemen van de enquête bij de allochtone groepen is een bureau ingeschakeld dat ruime ervaring heeft met de inzet van allochtone enquêteurs. In eerste instantie is ook bij deze groepen de vragenlijst schriftelijk uitgezet. Vervolgens zijn enquêteurs ingezet om de vragenlijst face-to-face af te nemen bij huishoudens die nog niet hebben gerepsondeerd. In totaal zijn vragenlijsten afgenomen bij 250 tot 300 Turken, Marokkanen, Surinamers en Antillianen/Arubanen en circa 1000 autochtonen. De respons ligt tussen de 34% en 55% procent. De gegevens zijn per etnische groepen herwogen om ze representatief te maken voor de populatie. Voor een nadere verantwoording van de onderzoeksopzet, de respons en de analyse van de gegevens wordt verwezen naar bijlage 1. De vragenlijst is opgenomen in bijlage 2.

Daarnaast zijn secundaire bronnen geraadpleegd. Het betreft (landelijke) databestanden, bestaande Dordtse monitoren (onderwijs, jongeren, leefbaarheid en veiligheid) en beschikbare gegevens en bestanden binnen de gemeente of bij Dordtse instellingen.

In de monitor komen de verschillende factoren en dimensies van integratie die in het hiervoor geschetste integratiemodel zijn genoemd aan bod. Het betreft:

- achtergrondkenmerken: 1e of 2e generatie, leeftijd, geslacht, gezinssituatie,
- kennis en vaardigheden: opleiding, taalvaardigheid Nederlands, zelfredzaamheid,
- sociaal-economische positie: werk en inkomen,
- actief burgerschap: sociale, culturele en politieke participatie, gebruik voorzieningen en instanties,
- sociaal-culturele integratie: etnische identificatie, sociale en culturele afstand,
- sociale samenhang: betrokkenheid bij de buurt, wederzijdse beeldvorming, visie op de multiculturele samenleving, beleving,
- maatschappelijke factoren: toegankelijkheid instanties.

Daarnaast wordt in de monitor aandacht besteed aan (aspecten van) de leefsituatie en de positie en participatie van allochtone vrouwen.

Beleidsevaluatie

Integratiebeleid kent veel verschillende aspecten en het effect hiervan zal pas op de langere termijn merkbaar zijn. Een daadwerkelijke evaluatie van dit beleid kent veel haken en ogen en het is lastig een directe koppeling te leggen tussen beleidsinstrumenten en vastgestelde ontwikkelingen. Dit neemt niet weg dat we wel inzicht kunnen geven in de stand van zaken betreffende de actiepunten van het integratiebeleid. Deze zijn vertaald in meetbare indicatoren. Gegevens hiervoor zijn deels uit de bevolkingsenquête, deels uit secundaire bronnen verzameld. Aangezien het Uitvoeringsprogramma Integratie & Interculturalisatie vrij recent is gestart, is het in deze monitor niet mogelijk om al effecten van beleid weer te geven. Wel gaan we nader in op één aspect van het Uitvoeringsprogramma, namelijk de toegankelijkheid van zorg- en welzijnsinstellingen. We hebben een enquête gehouden onder instellingen om vast te stellen in hoeverre zij aandacht hebben voor interculturalisatie. De resultaten hiervan zijn in deze monitor opgenomen.

Afstemming met andere monitoren

Voor de indicatoren op de verschillende factoren en dimensies in het model sluiten we zoveel mogelijk aan bij indicatoren die gebruikt worden in landelijke monitoren (SCP, ISEO, WODC), zodat landelijke vergelijking mogelijk is. Daarnaast maken we gebruik van indicatoren die in het kader van het GSB en voor de monitor van het MJP Dordrecht zijn/worden ontwikkeld. En ten slotte stemmen we de Integratiemonitor af op andere monitoren die het SGB voor de gemeente Dordrecht uitvoert, met speciale aandacht voor de Sociale Staat van Dordrecht.

1.4 Leeswijzer

Deze rapportage is als volgt opgebouwd. In het volgende hoofdstuk wordt eerst voor Dordrecht de demografische situatie geschetst. Het accent ligt hierbij op de omvang en samenstelling van de allochtone en autochtone bevolkingsgroepen. Hoofdstuk 3 beschrijft de kennis en vaardigheden van de Turkse, Marokkaanse, Surinaamse en Antilliaanse/Arubaanse bevolkingsgroep vergeleken met die van de autochtone groep. We gaan in op het opleidingsniveau, de Nederlandse taalvaardigheid en de zelfredzaamheid. Vervolgens komt in hoofdstuk 4 de sociaal-economische positie aan bod. Behalve informatie over arbeidsparticipatie en inkomen, biedt het hoofdstuk ook inzicht in de mate waarin de verschillende groepen kunnen rondkomen. Actief burgerschap, het thema dat in hoofdstuk 5 aan bod komt, behelst de sociale, culturele en politieke participatie van de verschillende groepen. Ook de toegankelijkheid van instanties wordt in dit hoofdstuk behandeld. Hoofdstuk 6 beschrijft het sociale netwerk, de gezondheid en het welbevinden van allochtonen en autochtonen. In hoofdstuk 7 en 8 gaan we in op verschillende aspecten van sociaal-culturele integratie en sociale samenhang. In hoofdstuk 9 staan de positie en participatie van allochtone vrouwen centraal. Het rapport sluit af met een beschrijving van de leefsituatie van de verschillende etnische groepen. Voorin het rapport is een samenvatting opgenomen van de belangrijkste resultaten en conclusies.

Ten slotte merken we op dat we in de rest van deze rapportage gemakshalve spreken van Antillianen in plaats van Antillianen/ Arubanen. De uitkomsten betreffen dus de bredere groep Antillianen/ Arubanen. Verder geldt dat waar we spreken van allochtonen, doorgaans allochtonen uit de Turkse, Marokkaanse, Surinaamse en Antilliaanse bevolkingsgroepen worden bedoeld.

-
- ¹ Gemeente Dordrecht. Uitvoeringsprogramma Integratie & Interculturalisatie. Dordrecht, 2004.
- ² Tijdelijke Commissie Onderzoek Integratiebeleid. Onderzoek integratiebeleid. Eindrapportage 'Bruggen bouwen'. Den Haag: Sdu Uitgevers 2004.
- ³ Dagevos, J. Perspectief op integratie. Over de sociaal-culturele en structurele integratie van etnische minderheden in Nederland. WRR Werkdocumenten W121. Den Haag, 2001.
- ⁴ Dominguez Martinez, S., S. Groeneveld, E. Kruisbergen. Integratiemonitor 2002. Rotterdam: ISEO, 2002.
- ⁵ Maagdenberg, V. van den (red.). Jaarrapport Integratie 2004. Rotterdam: ISEO, 2004.
- ⁶ Tweede Kamer. Rapportage Integratiebeleid Etnische Minderheden 2003. Brief van de Minister voor Vreemdelingenzaken en Integratie. Tweede Kamer, vergaderjaar 2003-2004, 29 203, nr.1.
- ⁷ Rijn, A.S. van, A. Zorlu, R.V. Bijl, B.F.M. Bakker. De ontwikkeling van een Integratiekaart. Den Haag: WODC/CBS, 2004.
- ⁸ Bijl, R.V., A. Zorlu, A.S. van Rijn, R.P.W. Jennissen, M. Blom. Integratiekaart 2005. De maatschappelijke integratie van migranten in de tijd gevolgd: trend- en cohortanalyses. Den Haag: WODC/CBS, 2005.
- ⁹ CBS. Allochtonen in Nederland 2003. Voorburg/Heerlen: CBS, 2003.
- ¹⁰ Dagevos, J, M. Gijsberts, C. van Praag. Rapportage minderheden 2003. Den Haag: SCP, 2003.
- ¹¹ Groeneveld, S. en Y. Weijers-Martens. Minderheden in beeld. De SPVA-02. Rotterdam: ISEO, 2003.
- ¹² SCP/WODC/CBS. Jaarrapport Integratie 2005. Den Haag, 2005.
- ¹³ Bijl, R.V., A. Zorlu, A.S. van Rijn, R.P.W. Jennissen, M. Blom. Integratiekaart 2005. De maatschappelijke integratie van migranten in de tijd gevolgd: trend- en cohortanalyses. Den Haag: WODC/CBS, 2005.

2 Demografie

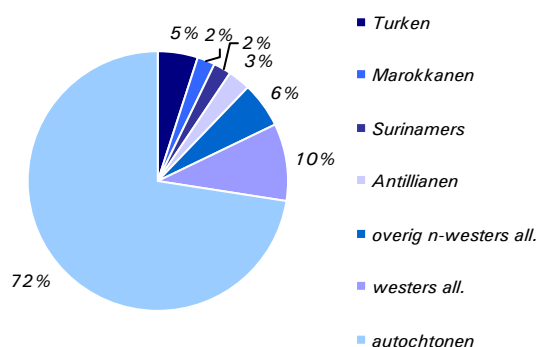
Dit hoofdstuk gaat over de samenstelling van de Dordtse bevolking. De bevolkingsgegevens dienen als achtergrondinformatie bij de resultaten in de volgende hoofdstukken. We kijken naar de omvang en ontwikkelingen in de verschillende bevolkingsgroepen en naar de etnische samenstelling van de Dordtse wijken. Verder is er aandacht voor de samenstelling van de bevolkingsgroepen als het gaat om 1^e en 2^e generatie, leeftijd, geslacht en huishoudensituatie. Tot slot werpen we een blik op de migratieachtergrond van 1e generatie allochtonen in Dordrecht.

2.1 Omvang en ontwikkeling bevolkingsgroepen

Anno 2005 is 72,6% van de Dordtse bevolking autochtoon, dat wil zeggen dat een persoon en diens beide ouders in Nederland geboren zijn (figuur 2.1 en tabel 2.1). Eén op de tien Dordtenaren (9,7%) is westers allochtoon (van wie bijna de helft afkomstig uit Indonesië) en 17,7% van de Dordtse inwoners is van niet-westerse afkomst.¹ De grootste niet-westerse allochtone groepen zijn Turken (5,1%), Antillianen (2,7%), Surinamers (2,3%) en Marokkanen (2,1%). De grootste vluchtelingengroepen in Dordrecht zijn afkomstig uit Irak (790 personen), (voormalig) Joegoslavië (765 personen), Somalië (337 personen) en Afghanistan (329 personen). Zij maken deel uit van de groep 'overige niet-westerse allochtonen', die in totaal 5,5% van de Dordtse bevolking vormt.

Tabel 2.1 laat de ontwikkelingen in de bevolkingsgroepen zien tussen 2000 en 2005. De groep Marokkanen en de groep 'overige niet-westerse allochtonen' zijn verhoudingsgewijs het hardst gegroeid, gevolgd door de Turkse groep. De omvang van de autochtone groep is licht afgenomen sinds 2000.

Figuur 2.1 Herkomst bevolking Dordrecht

Bron: GBA

In vergelijking met Nederland (10%) ligt het aandeel niet-westerse allochtonen in Dordrecht hoger (17,7%). Met name het aandeel Antillianen is in Dordrecht hoger dan het landelijke gemiddelde, maar ook de Turkse groep is in Dordrecht wat oververtegenwoordigd.²

Tabel 2.1 Omvang bevolkingsgroepen, per 1.1.2000, 1.1.2002, 1.1.2004 en 1.1.2005

	2000	2002	2004	2005	toename 2000-2005	aandeel bevolking in 2005
Turken	5374	5712	5980	6113	+14%	5,1%
Marokkanen	2064	2226	2421	2521	+22%	2,1%
Surinamers	2698	2753	2762	2759	+2%	2,3%
Antillianen	2933	3419	3292	3199	+9%	2,7%
overige niet-westerse allochtonen	5346	5958	6502	6528	+22%	5,5%
westerse allochtonen	11720	11822	11605	11610	-1%	9,7%
autochtonen	89671	88367	87128	86594	-3%	72,6%

Bron: GBA

2.2 Etnische samenstelling wijken en scholen

De wijken Wielwijk, Oud-Krispijn en Noordflank huisvesten verhoudingsgewijs het grootste aandeel niet-westerse allochtonen (tabel 2.2). In deze wijken is drie tot vier op de tien bewoners van niet-westers allochtone afkomst. In Dubbeldam woont veruit het kleinste aandeel niet-westerse allochtonen: zo'n 3% van de bewoners is niet-westers allochtoon.

Het aandeel niet-westerse allochtonen in Dordrecht is tussen 2000 en 2005 met 2,3% gestegen van 15,4% naar 17,7%. Deze stijging is niet helemaal gelijk over de verschillende wijken verdeeld. De toename is relatief het grootst in Nieuw-Krispijn, Oud-Krispijn en Wielwijk, waar het aandeel niet-westerse allochtonen al relatief groot is. In Dubbeldam en de Binnenstad, wijken waar het aandeel niet-westerse allochtonen relatief klein is, steeg het aandeel nauwelijks. Er is in de afgelopen vijf jaar dus sprake van een licht toenemende concentratie.

Niet alleen in wijken, maar ook op basisscholen zien we een toenemende etnische concentratie. Het aantal 'zwarte' scholen³ is in de afgelopen jaren gestegen van 5 naar 10. En op 23 van de 39 Dordtse basisscholen is er sprake van segregatie, dat wil zeggen dat in vergelijking met het aandeel niet-westerse allochtonen in de wijk er op een school relatief veel of juist weinig leerlingen van allochtone afkomst zitten. Het merendeel van de gesegregerde scholen is 'te wit'.

2.3 Samenstelling bevolkingsgroepen

Hoe is de verdeling tussen 1^e en 2^e generatie allochtonen in Dordrecht?⁴ Dat staat in tabel 2.3. Voor de meeste groepen is de verdeling tussen de 1^e en 2^e generatie redelijk fifty-fifty. Bij de Antillianen is het aandeel van de 2^e generatie met 30% een stuk kleiner en bij de groep westerse allochtonen is het aandeel van de 2^e generatie met 60% relatief groot. Wel is het aandeel van de 2^e generatie bij de Antilliaanse groep relatief het snelst gegroeid sinds 2000. De daling in het aandeel 2^e generatie 'overige niet-westerse allochtonen' komt voort uit een grotere groei van de 1^e generatie.

Tabel 2.2 Niet-westerse allochtonen per wijk, per 1.1.2000, 1.1.2002, 1.1.2004 en 1.1.2005 (%)

	2000	2002	2004	2005	toename 2000-2005
Binnenstad	9,3	10,1	9,7	10,2	+0,9
Noordflank	30,5	32,0	32,6	31,6	+1,1
Oud-Krispijn	28,8	32,6	34,4	34,1	+5,3
Nieuw-Krispijn	20,7	22,7	25,3	26,6	+5,9
Het Reeland	13,3	14,7	15,4	16,3	+3,0
Staart	25,2	26,0	26,5	26,6	+1,4
Wielwijk	32,9	36,4	36,3	37,2	+4,3
Crabbehof-Zuidhoven	22,6	24,0	26,0	26,1	+3,5
Sterrenburg	8,8	9,6	10,6	11,0	+2,2
Dubbeldam	2,7	2,7	2,7	2,8	+0,1
Stadspolders	8,7	9,7	10,5	10,6	+1,9
Dordrecht	15,4	16,7	17,5	17,7	+2,3

Bron: GBA

Tabel 2.3 1^e en 2^e generatie allochtonen, per 1.1.2005 (%)

	aandeel 1 ^e generatie	aandeel 2 ^e generatie	toename aandeel 2 ^e generatie 2000-2005
Turken	51,3	48,7	+3,4
Marokkanen	52,6	47,4	+5,3
Surinamers	55,2	44,8	+4,3
Antillianen	69,9	30,1	+6,0
overige niet-westerse allochtonen	48,2	51,8	-5,1
westerse allochtonen	40,2	59,8	+0,2

Bron: GBA

Ook de verdeling naar leeftijd en geslacht geeft inzicht in de samenstelling van de verschillende bevolkingsgroepen in Dordrecht. De leeftijdsverdeling tussen niet-westerse allochtone en autochtone inwoners verschilt aanzienlijk: bij allochtone groepen is het aandeel jongeren veel groter (tabel 2.4). Waar het aandeel inwoners tot 35 jaar bij autochtonen 40% bedraagt, ligt dat aandeel bij Surinamers op 58% en bij Turken, Marokkanen, Antillianen en 'overige niet-westerse allochtonen' op circa 70%. Daarmee samenhangend is de autochtone bevolking meer vergrijsd dan de niet-westerse allochtone bevolking. Het aandeel 50-plussers bedraagt bij autochtone Dordtenaren 37%, terwijl dat aandeel bij de niet-westerse allochtone groepen tussen de 10% en 18% ligt.

De leeftijdsverdeling binnen de verschillende bevolkingsgroepen in Dordrecht verschilt niet of nauwelijks van het landelijke beeld.⁵

De verdeling naar geslacht laat zien dat het aandeel mannen bij Turken en Marokkanen iets groter is dan bij de overige bevolkingsgroepen.

Uit de bevolkingsenquête blijkt dat de 2^e generatie met een gemiddelde leeftijd van 26 jaar een stuk jonger is dan de 1^e generatie (gemiddeld 40 jaar).

De huishoudsamenstelling van de verschillende bevolkingsgroepen staat weergegeven in tabel 2.5. De huishoudsamenstelling van de Turkse en Marokkaanse groep wordt gekenmerkt door relatief veel paren met kinderen en relatief weinig alleenstaanden. Bij de Antillianen en in mindere mate bij de Surinamers en 'overige niet-westerse allochtonen' zijn de eenoudergezinnen oververtegenwoordigd.

De overige niet-westerse allochtonen en westerse allochtonen worden in deze monitor verder buiten beschouwing gelaten. In de volgende hoofdstukken richten we ons op de vier grootste niet-westerse allochtone groepen - Turken, Marokkanen, Surinamers en Antillianen - en autochtonen.

Tabel 2.4 Verdeling bevolkingsgroepen naar leeftijd en geslacht, per 1.1.2005 (%)

	Turken	Marokkanen	Surinamers	Antillianen	overige niet-westerse allochtonen	westerse allochtonen	autochtonen
0 - 11 jr	24,0	27,4	18,7	25,8	27,2	10,4	13,1
12 - 14 jr	6,2	5,2	4,8	6,4	5,2	2,8	3,4
15 - 17 jr	5,5	5,0	5,8	5,1	5,3	2,8	3,4
18 - 34 jr	34,7	33,4	28,7	31,5	30,2	22,9	20,1
35 - 49 jr	19,2	18,4	24,3	21,7	18,9	26,5	23,4
50 - 64 jr	7,7	7,8	12,9	6,9	7,8	21,2	20,1
65 jr e.o.	2,7	2,8	4,9	2,6	5,4	13,4	16,6
man	52,1	52,7	47,6	47,5	50,0	48,5	48,8
vrouw	47,9	47,3	52,4	52,5	50,0	51,5	51,2

Bron: GBA

Tabel 2.5 Verdeling bevolkingsgroepen naar huishoudensituatie, per 1.1.2005 (%)

	Turken	Marokkanen	Surinamers	Antillianen	overige niet-westerse allochtonen	westerse allochtonen	autochtonen
alleenstaand	11	19	30	31	32	34	34
paar zonder kinderen	23	18	19	12	19	30	32
paar met kinderen	53	48	21	10	23	22	24
eenoudergezin	12	12	29	44	22	13	10
anders	1	3	1	3	4	1	1

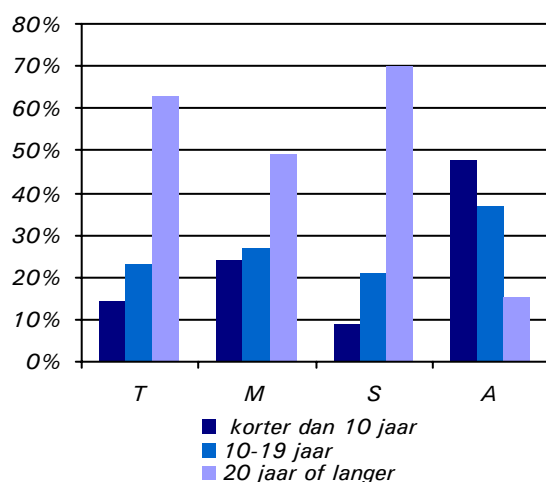
Bron: GBA

2.4 Migratieachtergrond 1^e generatie allochtonen

In de bevolkingsenquête hebben we 1^e generatie allochtonen gevraagd naar hun verblijfsduur in Nederland en de reden van hun migratie naar Nederland. 1^e generatie Antillianen (13 jaar) verblijven gemiddeld een stuk korter in Nederland dan 1^e generatie Marokkanen (20 jaar), Turken (22 jaar) en Surinamers (26 jaar). Bijna de helft van de ondervraagde Antillianen is korter dan tien jaar in Nederland (figuur 2.2). De helft tot ruim tweederde van de 1^e generatie Marokkanen, Turken en Surinamers verblijft al langer dan 20 jaar in Nederland.

De gemiddelde verblijfsduur in Nederland van de verschillende groepen komt overeen met het landelijke beeld.⁶

Figuur 2.2 Verblijfsduur 1^e generatie allochtonen

Bron: enquête integratie 2005

Voor alle vier de groepen is het meekomen met de ouders een veel genoemde migratiereden (tabel 2.6). Bij de Turken, Marokkanen en Surinamers is dat het belangrijkste motief, bij Antillianen was studie de belangrijkste reden om naar Nederland te komen. Verder valt op dat Turken en Marokkanen relatief vaak vanwege een huwelijk naar Nederland zijn gekomen.

Tabel 2.6 Migratiereden 1^e generatie allochtonen (%)

	T	M	S	A
<i>werk</i>	14	22	8	12
<i>studie</i>	0	5	13	31
<i>sociale zekerheid</i>	1	1	6	10
<i>politieke situatie in eigen land</i>	1	1	9	1
<i>medisch</i>	0	1	3	3
<i>gezinshereniging</i>	20	10	14	5
<i>huwelijk</i>	25	27	9	3
<i>met ouders meegekomen</i>	35	30	32	23
<i>anders</i>	4	3	7	12

Bron: enquête integratie 2005

2.5 Conclusies

- Bijna 18% van de Dordtse inwoners is niet-westers allochtoon. Dit aandeel zal in de toekomst toenemen. Niet-westerse allochtone groepen groeien harder dan de autochtone bevolking. Bovendien maken jongeren een aanzienlijk deel uit van de allochtone bevolking, waar de autochtone bevolking in toenemende mate vergrijsd. Deze ontwikkelingen zijn van belang voor essentiële beleids-terreinen als scholing, werk, wonen en voorzieningen.
- Er is sprake van een toenemende etnische concentratie in de wijken en op basisscholen in Dordrecht.
- Bij Turken en Marokkanen zijn er relatief veel paren met kinderen en weinig alleenstaanden+ de Antilliaanse en Surinaamse bevolkingsgroep bestaat voor een aanzienlijk deel uit eenoudergezinnen. Zoals men mag verwachten is de 2e generatie een stuk jonger dan de 1e generatie.
- De Antilliaanse groep in Dordrecht valt op een aantal punten op. Het aandeel Antillianen is in Dordrecht groter dan het landelijke gemiddelde. Bovendien kenmerkt de Antilliaanse groep zich door een groot aandeel van de 1e generatie. Er is dan ook sprake van relatief veel nieuwe instroom van Antilliaanse inwoners; in Dordrecht is bijna de helft van de 1e generatie Antillianen korter dan tien jaar in Nederland.

---

¹ Westers allochtoon = wanneer één van de ouders is geboren in Europa (excl. Turkije), Noord-Amerika, Oceanië, Japan of Indonesië (conform CBS-definitie); niet-westers allochtoon = wanneer één van de ouders is geboren in Turkije, Afrika, Latijns-Amerika of Azië, uitgezonderd Indonesië en Japan (conform CBS-definitie).

² Bron: SCP/WODC/CBS. Jaarrapport Integratie 2005. Den Haag, 2005.

³ Scholen met meer dan 50% 1.9 leerlingen (leerlingen van wie tenminste één van de ouders niet in Nederland geboren is én een laag opleidingsniveau- of beroepsniveau heeft). Bron: A. van der Linden, Monitor Lokaal Onderwijs Dordrecht 2004-2005. Dordrecht, Sociaal Geografisch Bureau, 2005.

⁴ 1e generatie = als een persoon zelf in het land van herkomst is geboren; 2e generatie = als persoon in Nederland is geboren en één of beide ouders in het land van herkomst geboren zijn.

⁵ Bron: SCP/WODC/CBS. Jaarrapport Integratie 2005. Den Haag, 2005.

⁶ Idem.

3 Kennis en vaardigheden

Kennis en vaardigheden staan aan de basis van iemands positie in de hedendaagse samenleving. Een goede opleiding is daarbij cruciaal. Bovendien is het voor mensen met een andere moedertaal van belang dat zij de Nederlandse taal beheersen. Tot slot is het in onze maatschappij belangrijk dat mensen zich weten te redden in het woud van administratieve handelingen en technologische ontwikkelingen. In dit hoofdstuk komen deze onderwerpen aan bod. De positie van de vier grootste groepen niet-westers allochtonen (Turken, Marokkanen, Surinamers en Antillianen) en ter vergelijking autochtone Nederlanders wordt onder de loep genomen.

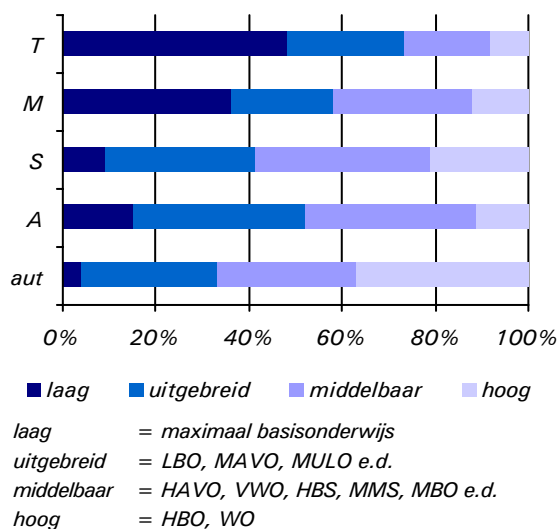
3.1 Opleiding

Opleiding is een belangrijke hulpbron voor een goede sociaal-economische positie. In deze paragraaf kijken we naar het opleidingsniveau van de ondervraagde bevolking. Andere relevante, bruikbare onderwijsgegevens over de verschillende etnische groepen in Dordrecht zijn niet voor handen. Voor een beeld van de onderwijspositie van de etnische groepen verwijzen we naar landelijke gegevens in het Jaarrapport Integratie 2005.¹

Opleidingsniveau

Allochtonen inwoners zijn gemiddeld lager opgeleid dan autochtone inwoners. Van de Turken en Marokkanen (niet-schoolgaanden van 18 t/m 64 jaar) heeft 36% maximaal basisonderwijs genoten. Dit geldt voor 15% van de Antillianen, 9% van de Surinamers en 4% van de autochtonen. Een opleiding op minstens HBO-niveau heeft (ruim) één op de tien Turken, Marokkanen en Antillianen, één op de vijf Surinamers en ruim eenderde van de autochtonen (figuur 3.1 en tabel 1 in bijlage 3). In vergelijking met landelijke cijfers (niet-schoolgaanden van 15 t/m 64 jaar) zijn Dordtse Marokkanen en Surinamers wat minder vaak laag opgeleid, Dordtse Antillianen wat minder vaak hoog opgeleid en Dordtse autochtonen juist vaker hoog opgeleid.²

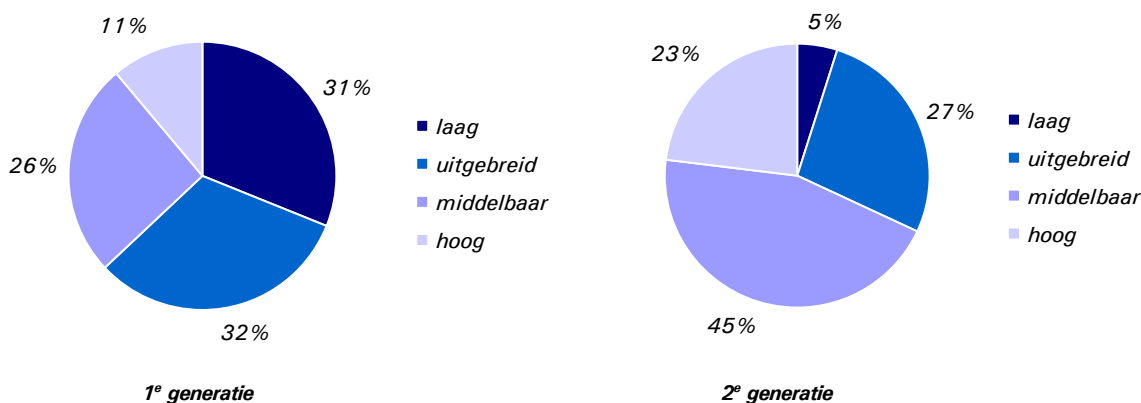
Figuur 3.1 Opleidingsniveau niet-schoolgaande inwoners 18 t/m 64 jaar

Bron: stadspanel/ enquête integratie 2005

Het opleidingsniveau van 2^e generatie allochtonen is beduidend hoger dan dat van 1^e generatie allochtonen en komt in de buurt van de autochtone bevolking (figuur 3.2). Nog maar een klein deel van de 2e generatie heeft maximaal basisonderwijs genoten, bij de eerste generatie is dit aandeel nog bijna eenderde. Tweederde van de 2e generatie allochtonen heeft minstens een HAVO- of MBO-diploma, dit geldt voor ruim één op de drie 1e generatie allochtonen.

Figuur 3.2 Opleidingsniveau niet-schoolgaande inwoners 18 t/m 64 jaar, 1e en 2e generatie (T, M, S, A)

- * laag = maximaal basisonderwijs
- uitgebreid = LBO, MAVO, MULO e.d.
- middelbaar = HAVO, VWO, HBS, MMS, MBO e.d.
- hoog = HBO, WO

Bron: stadspanel/ enquête integratie 2005

3.2 Taalvaardigheid

Om te integreren in de samenleving is het voor mensen met een andere moedertaal belangrijk dat zij de Nederlandse taal machtig zijn. We nemen inburgering, de deelname aan taalonderwijs en de beheersing van de Nederlandse taal in beschouwing. Omdat 2e generatie allochtonen in Nederland onderwijs hebben gevolgd en de Nederlandse taal beheersen (zo wijzen ook de uitkomsten uit), brengen we in deze paragraaf alleen de gegevens van 1e generatie allochtonen in kaart.

Inburgering

Inburgering is één van de speerpunten van het Dordtse integratiebeleid. Het speerpunt heeft tot doel dat nieuwkomers voldoende kennis nemen van de Nederlandse taal en samenleving opdat zij zelfstandig kunnen participeren. Bij een inburgeringsovereenkomst worden twee trajecten ingezet: een taaltraject en een traject voor maatschappelijke deelname. In Dordrecht hebben in 2004 178 nieuwkomers een inburgeringsovereenkomst gesloten. In 2003 werden er 257 overeenkomsten voor een inburgeringstraject gesloten. Van voor 2003 zijn er geen vergelijkbare gegevens beschikbaar. De daling in het aantal overeenkomsten zien we ook landelijk en is het gevolg van de daling in het aantal nieuwkomers.

De meeste Dordtse inburgeraars die in 2004 zijn gestart zijn voormalige asielzoekers (78%). De overige inburgeraars zijn gezinsvormers/ gezinsherenigers (15%) of nieuwkomers met de Ne-

derlandse nationaliteit (7%). Landelijk zijn de meeste inburgeraars juist gezinsvormers/ gezinsherenigers.³

Welke resultaten worden met de inburgeringstrajecten geboekt? Tabel 3.1 toont het niveau dat inburgeraars na afronding in 2004 hebben behaald. Om in aanmerking te komen voor de meeste vervoltrajecten is niveau 2 vereist. Wat betreft lezen en luisteren bereikt de helft van de inburgeraars dit niveau na afronding. Het aandeel inburgeraars dat niveau 2 bereikt met schrijven en spreken ligt met respectievelijk 43% en 36% lager. Dit komt overeen met het landelijke beeld: ruim 40% van de inburgeraars haalt na afronding NT2-niveau 2 of hoger.⁴

Tabel 3.1 Bereikt niveau na afronding inburgeringstraject (%)

niveau:	0	1	2	3
lezen	21	29	25	25
luisteren	21	29	46	4
schrijven	24	33	29	14
spreken	24	40	29	7

Bron: Inhoudelijk verslag WIN 2004

Deelname taalonderwijs

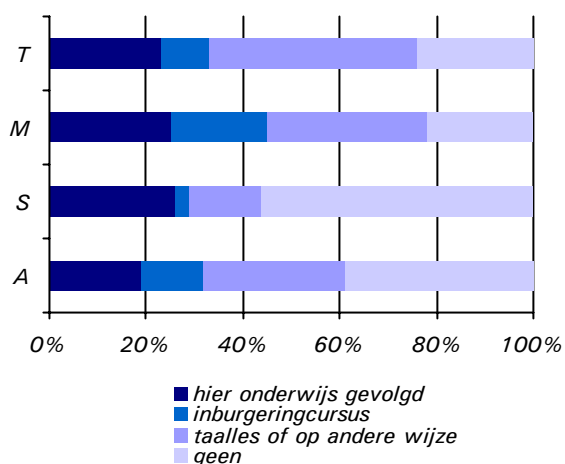
In hoeverre hebben Dordtse inwoners naar eigen zeggen Nederlands geleerd via basis- of voortgezet onderwijs, een inburgeringcursus of taallessen? Circa één op de vijf 1e generatie allochtonen heeft hier basis- of voortgezet onderwijs genoten (figuur 3.3 en tabel 2 in bijlage 3). Het

kan gaan om mensen die op jonge leeftijd naar Nederland zijn gekomen of om mensen die als volwassenen (vervolg)onderwijs hebben gevolgd. Verder zien we dat ruim de helft van de Turken en Marokkanen een inburgeringscursus of op andere wijze taallessen hebben gevolgd. Dat laatste betreft bijvoorbeeld taalonderwijs bij een ROC, taallessen in de wijk of zelfstudie. Ongeveer een vijfde van de 1^e generatie Turken en Marokkanen heeft op geen enkele wijze Nederlands taalonderwijs gevolgd.

Vier op de tien Antillianen hebben een inburgeringscursus of op andere wijze taallessen gehad, een even groot aandeel heeft geen Nederlandse taallessen - in Nederland - gehad. Bij de Surinamers heeft slechts een klein deel hier taallessen gevolgd. Gezien hun taalachtergrond is dat niet verwonderlijk.

Figuur 3.3 Deelname onderwijs, inburgeringscursus of taallessen 1^e generatie

Bron: enquête integratie 2005

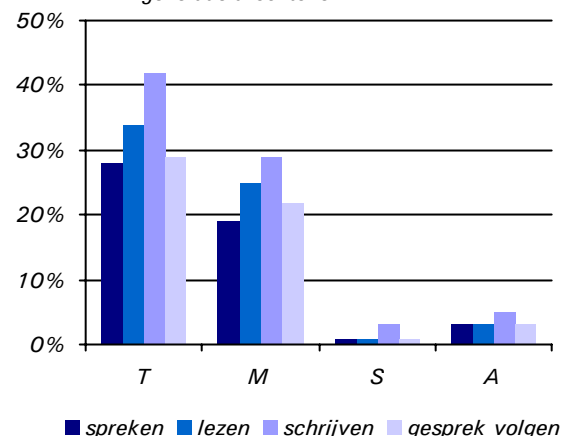
Van de 1^e generatie Turken en Marokkanen zegt ruim de helft dat zij hun Nederlandse taal zouden willen verbeteren. Om en nabij een derde van de Turken en Marokkanen geeft aan dat hun Nederlands goed is. Turken (17%) zeggen vaker dan Marokkanen (11%) dat hun Nederlands niet goed is, maar dat zij zich desondanks wel redden. Het betreft vooral 50-plussers. Van de 1^e generatie Antillianen zou ruim een derde de Nederlandse taalvaardigheid willen verbeteren, vindt ruim de helft dat deze voldoende goed is en zegt 10% zich wel te redden ook al is het Nederlands niet zo goed. Van de Surinamers zegt het overgrote merendeel het Nederlands goed te beheersen (zie ook tabel 3 in bijlage 3).

Beheersing Nederlandse taal

Dat Surinamers en in mindere mate Antillianen de Nederlandse taal goed beheersen blijkt ook uit figuur 3.4 (zie ook tabellen 4 t/m 7 in bijlage 3). Een vrijwel te verwaarlozen deel van de 1^e generatie Surinamers en Antillianen zegt dat zij veel moeite hebben met spreken, lezen, schrijven en het volgen van een gesprek. Een klein groepje Surinamers (circa 5%) en 15% tot 25% van de Antillianen heeft een beetje moeite met de verschillende aspecten van de Nederlandse taal.

Turken (1^e generatie) hebben het vaakst moeite met het Nederlands. Het aandeel Turken dat zegt veel moeite te hebben met de verschillende aspecten van de Nederlandse taal varieert tussen de 30% en 40%. Bij de 1^e generatie Marokkanen ligt dat aandeel lager, namelijk tussen de 20% en 30%. Een kwart tot een derde van de Turken en Marokkanen heeft een beetje moeite met spreken, lezen, schrijven en het volgen van een gesprek. Met Nederlands schrijven hebben 1^e generatie Turken en Marokkanen het vaakst moeite. Landelijke gegevens bevestigen het beeld dat een slechte beheersing van de Nederlandse taal zich met name bij Turken en Marokkanen van de 1^e generatie voordoet.⁵ En ook landelijk geven Turken vaker aan dan Marokkanen wel eens moeite te hebben met de Nederlandse taal.⁶

Figuur 3.4 Veel moeite met Nederlandse taal 1^e generatie allochtonen

Bron: enquête integratie 2005

Beheersing van de Nederlandse taal is niet alleen een generatiekwestie maar hangt ook sterk samen met opleidingsniveau. 1^e generatie allochtonen met een laag opleidingsniveau hebben veel vaker moeite met de Nederlandse taal dan 1^e generatie allochtonen met een hoog opleidingsniveau (zie tabel 8 in bijlage 3).

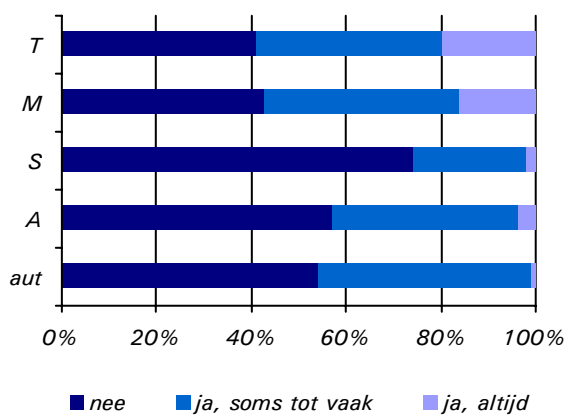
3.3 Zelfredzaamheid

Naast een goede taalbeheersing is het van belang dat mensen zichzelf weten te redden. Deze paragraaf gaat over de mate waarin mensen moeite hebben met brieven en formulieren van instanties en in hoeverre zij mee kunnen komen in de hedendaagse technologiemaatschappij.

Moeite met brieven en formulieren

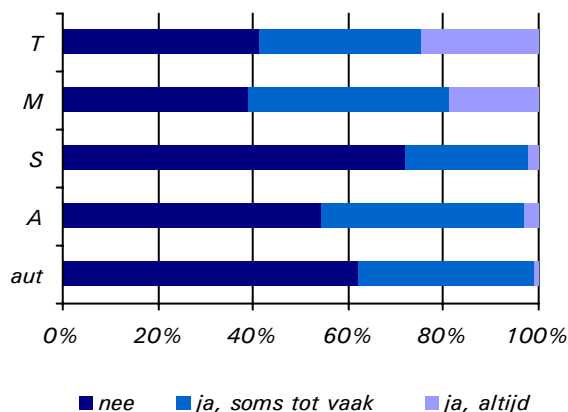
Samenhangend met de beheersing van de Nederlandse taal hebben Turken en Marokkanen de meeste moeite met het begrijpen van brieven en het invullen van formulieren. Zo'n vier op de tien Turken en Marokkanen hebben geen moeite om brieven van instanties te begrijpen (figuur 3.5 en tabel 9a in bijlage 3). Bij de Antillianen en autochtonen bedraagt dit aandeel een kleine 60% en maar liefst driekwart van de Surinamers heeft geen moeite met officiële brieven. Tot slot vindt bij de Turkse en Marokkaanse groepen zo'n 20% het altijd moeilijk om brieven van instanties te begrijpen. Hetzelfde beeld zien we bij het invullen van formulieren van instanties (figuur 3.6 en tabel 9b in bijlage 3).

Figuur 3.5 Moeite met begrijpen brieven instanties

Bron: stadspanel/ enquête integratie 2005

Figuur 3.6 Hulp nodig bij invullen formulieren

Bron: stadspanel/ enquête integratie 2005

Overweg kunnen met technologie

In hoeverre kunnen mensen de automatisering in onze maatschappij bijbenen? De meeste mensen hebben geen moeite om geld te pinnen, met een mobiele telefoon te bellen of een treinkaartje uit de automaat te halen (tabel 3.2). Dat geldt voor alle groepen.

Bekijken we de computervaardigheden, dan zien we verschillen tussen de bevolkingsgroepen. Autochtonen kunnen het vaakst tekstverwerken, e-mailen en internetten. Bij Turken en Marokkanen is het aandeel dat met de computer overweg kan het kleinst. De verschillen tussen de groepen komt ook tot uitdrukking in de gemiddelde score op de schaal 'computervaardigheid'.⁷

Tabel 3.2 Overweg kunnen met technologie (%)

	Turken	Marokkanen	Surinamers	Antillianen	autochtonen
geld pinnen	89	95	96	98	98
bellen met mobiele telefoon	93	96	94	97	93
treinkaartje uit automaat halen	78	86	90	93	84
tekstverwerken op pc	49	53	76	70	78
e-mail versturen	52	53	76	73	79
opzoeken op internet	49	55	78	73	80
programma installeren op pc	37	36	60	56	60
beveiliging pc regelen	30	30	51	46	44
computervaardigheid*	2,1	2,3	3,4	3,2	3,4

*gemiddelde score: hoe hoger (schaal loopt van 0 tot 5) hoe meer computervaardigheden

Bron: stadspanel/ enquête integratie 2005

3.4 Conclusies

- Allochtone inwoners zijn lager opgeleid dan autochtone inwoners. Dit geldt vooral voor Turken en Marokkanen en in mindere mate voor Antillianen en Surinamers. Ten opzichte van de 1^e generatie doen 2^e generatie allochtonen wel een behoorlijke stap richting het gemiddelde opleidingsniveau van autochtone stadsgenoten.
- Het aandeel inburgeraars dat het vereiste taalniveau voor vervolgtrajecten haalt is relatief laag, maar verschilt niet van het landelijke gemiddelde.
- Turken hebben de meeste moeite met de Nederlandse taal, dit geldt in mindere mate voor Marokkanen. Over het algemeen hebben Antillianen en met name Surinamers weinig of geen moeite met het Nederlands. De beheersing van de Nederlandse taal hangt samen met het opleidingsniveau: hoe lager het opleidingsniveau hoe meer moeite men ermee heeft.
- Deels samenhangend met de taalbeheersing verschillen de etnische groepen in de mate waarin zij zelfredzaam zijn. Turken en Marokkanen hebben relatief het vaakst hulp nodig bij het lezen van brieven en invullen van formulieren. Surinamers hebben hier de minste problemen mee, zij hebben hierbij zelfs minder vaak hulp nodig dan autochtonen.
- Wat betreft omgaan met pinautomaten, mobiele telefoons en treinkaartjesautomaten zijn er geen verschillen tussen de groepen: de meeste Dordtenaren hebben hier geen moeite mee. Turken en Marokkanen hebben gemiddeld wél wat minder computervaardigheden dan de overige groepen.
- De positie van de Dordtse etnische groepen komt wat betreft kennis en vaardigheden redelijk overeen met het landelijke beeld.

¹ Bron: SCP/WODC/CBS. Jaarrapport Integratie 2005. Den Haag, 2005.

² Idem.

³ Idem.

⁴ Idem.

⁵ Klaver, J., J.W.M. Mevissen en A.W.M. Odé. Etnische minderheden op de arbeidsmarkt. Beelden en feiten, belemmeringen en oplossingen. Regioplan Amsterdam, 2005.

⁶ Idem.

⁷ De vijf vragen voor computervaardigheid vormen samen een schaal met een hoge betrouwbaarheid (alpha=0,91). Voor de schaal score is de somscore van de vijf variabelen genomen (ja = 1, nee = 0).

4 Sociaal-economische positie

De positie die mensen innemen in de maatschappij wordt voor een groot deel afgemeten aan zaken als werk en inkomen. Het hebben van betaald werk stelt mensen in staat te voorzien in primaire behoeften als huisvesting, kleding en voedsel. De mate waarin men hierin kan voorzien is vervolgens weer van invloed op de levenssituatie en zaken als participatie. In dit hoofdstuk kijken we naar de sociaal-economische positie van de vier grootste groepen niet-westerse allochtonen in Dordrecht. We kijken allereerst naar werk en inkomen en vervolgens met de mate waarin mensen rond kunnen komen en hun maatschappelijke positie.

4.1 Werk

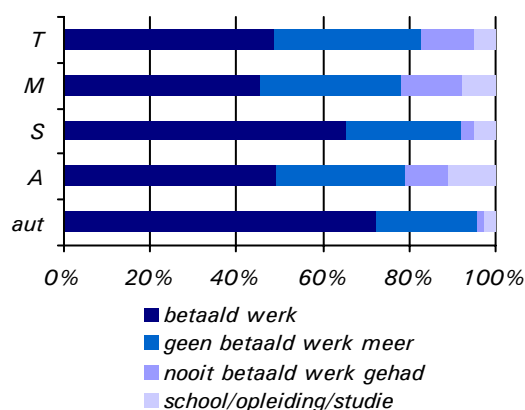
Het hebben van betaald werk is één van de belangrijkste indicatoren voor de bepaling van de sociaal-economische positie van mensen. In deze paragraaf kijken we naar het al dan niet hebben van betaald werk en het soort dienstverband. Verder komt werkloosheid aan de orde. We besluiten deze paragraaf met zelfstandig ondernemerschap van autochtone en allochtone Dordtenaren.

Betaald werk

Autochtone Dordtenaren (18 t/m 64 jaar) verrichten met een aandeel van 72% aanzienlijk vaker betaald werk dan hun allochtone stadsgenoten (figuur 4.1 en tabel 10 in bijlage 3). Onder Dordtenaren van Marokkaanse, Turkse en Antilliaanse afkomst ligt het aandeel met betaald werk net onder de helft, terwijl Surinaamse Dordtenaren met tweederde deel wat dit betreft een middenpositie innemen. Opvallend is het relatief grote aandeel Antillianen (10%), Turken (12%) en vooral Marokkanen (14%) dat nog nooit betaald werk heeft gehad (en momenteel geen opleiding volgt). Dit betreft voor het overgrote deel vrouwen (zie ook hoofdstuk 9). Onder autochtone bewoners komt het nauwelijks voor dat men nog nooit betaald werk verricht heeft. Autochtone Dordtenaren tussen de 18 en 65 jaar volgen ook relatief weinig nog een opleiding. Onder Antilliaanse en Marokkaanse Dordtenaren is dit duidelijk vaker het geval.

Het aandeel Marokkaanse en autochtone Dordtenaren dat betaald werk verricht ligt wat hoger dan het landelijke gemiddelde (15 t/m 65 jaar).¹

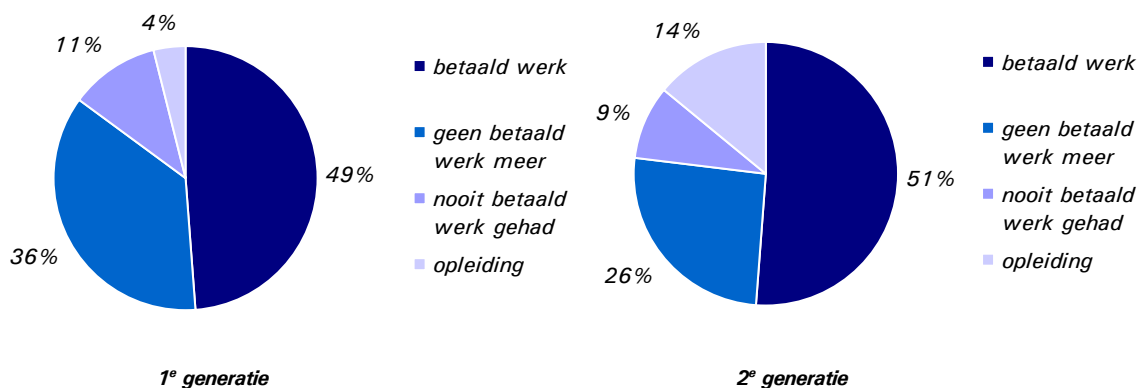
Figuur 4.1 Arbeidsparticipatie inwoners 18 t/m 64 jaar

Bron: stadspanel/ enquête integratie 2005

Deels doordat zij nog vaker een opleiding volgen, is de arbeidsparticipatie van 2^e generatie allochtonen niet hoger dan die van de 1^e generatie (figuur 4.2). Het aandeel 2^e generatie allochtonen dat op dit moment geen betaald werk heeft (maar wel in het verleden) is weliswaar kleiner dan bij de 1^e generatie, maar toch nog een kwart. Het betreft relatief veel vrouwen (zie ook hoofdstuk 9).

Figuur 4.2 Arbeidsparticipatie inwoners 18 t/m 64 jaar, 1^e en 2^e generatie (T, M, S, A)

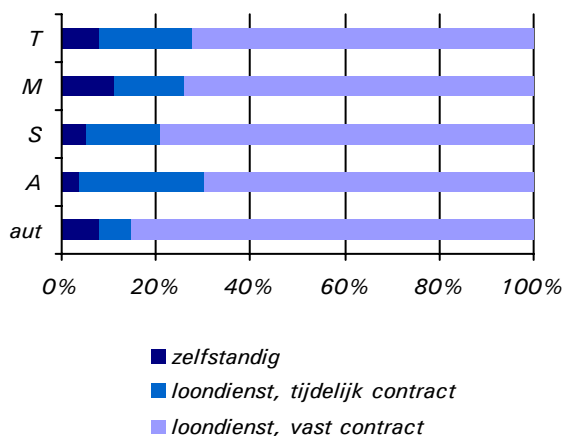

Bron: stadspanel/ enquête integratie 2005

Soort dienstverband

Het overgrote deel van de Dordtenaren met betaald werk is werkzaam in loondienst en heeft een vast contract (figuur 4.3 en tabel 11 in bijlage 3). Onder autochtone Dordtenaren is dit aandeel met 85% het hoogst, onder Antillianen met 70% het laagst. Allochtone mannen – met uitzondering van Antillianen – hebben vaker een vast contract dan allochtone vrouwen. Antillianen zijn relatief vaak werkzaam in loondienst met een tijdelijk contract. Dit geldt ook voor Dordtenaren van Turkse komaf. Onder autochtone Dordtenaren komt een tijdelijk contract minder vaak voor. Het aandeel Dordtenaren werkzaam voor eigen rekening varieert van 4% onder Antillianen tot 11% onder Marokkanen.

Figuur 4.3 Soort dienstverband werkenden

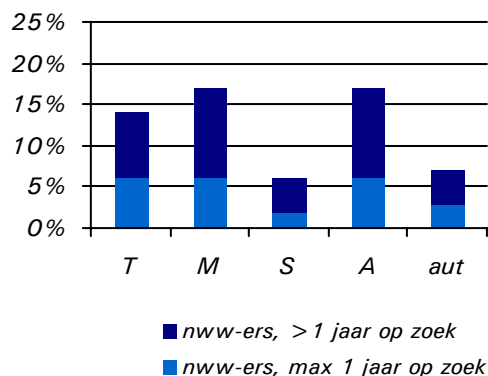

Bron: stadspanel/ enquête integratie 2005

Niet-werkende werkzoekenden (nww-ers)

Op 1 januari 2005 staat 7% van de autochtone Dordtenaren tussen de 15 en 65 jaar bij het CWI ingeschreven als niet-werkende werkzoekende (figuur 4.4 en tabel 12 in bijlage 3). Onder zowel Antilliaanse als Marokkaanse (17%) stadsgenoten ligt dit aandeel aanzienlijk hoger. Ditzelfde geldt in iets mindere mate ook voor Turkse Dordtenaren (14%). Alleen Dordtenaren van Surinaamse afkomst (6%) zijn ongeveer net zo vaak niet-werkend werkzoekend als autochtone Dordtenaren.

Figuur 4.4 Nww-ers (% potentiële beroepsbevolking 15 t/m 64 jaar), per 1.1.2005

Bron: CWI

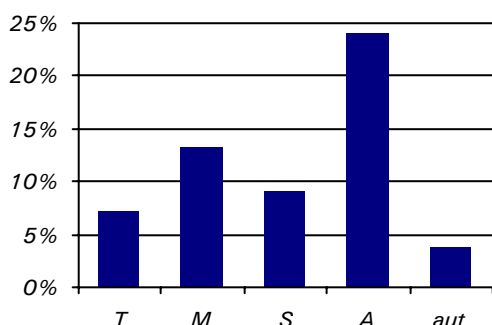
Uitkeringsgerechtigden

Op 1 januari 2005 ontvangt bijna een kwart van de Antilliaanse Dordtenaren een bijstandsuitkering (figuur 4.5 en tabel 13 in bijlage 3). Dit aandeel ligt aanzienlijk hoger dan onder de overige allochtone groepen en autochtone Dordtena-

ren. Autochtone Dordtenaren hebben met 4% het minst vaak een bijstandsuitkering. Onder Marokkanen komt dit met 13% vaker voor. Ook Turkse (7%) en Surinaamse (9%) Dordtenaren zijn iets vaker uitkeringsgerechtigd dan hun autochtone stadsgenoten.

Het aandeel uitkeringsgerechtigde Antillianen in Dordrecht is niet alleen hoog vergeleken met de andere etnische groepen maar ook in verhouding tot het landelijke gemiddelde. Dit werd ook al in eerder onderzoek geconstateerd.² Deels komt de hoge bijstandsafhankelijkheid onder Antillianen door het hoge aandeel eenoudergezinnen. Daarnaast is gebleken dat veel Antillianen die in de afgelopen jaren naar Nederland zijn gekomen een bijstandsuitkering hebben.³ Eerder zagen we al dat veel Dordtse Antillianen relatief kort in Nederland zijn (zie hoofdstuk 2). Dit is waarschijnlijk (mede) een verklaring voor de onevenredig hoge bijstandsafhankelijkheid onder Dordtse Antillianen.

Figuur 4.5 Uitkeringsgerechtigden (bijstand) (% van alle Dordtenaren 15 t/m 64 jaar), per 1.1.2005

Bron: Sociale Dienst Dordrecht

Zelfstandig ondernemerschap

Van de startende ondernemers in Dordrecht is 10% van Turkse, Marokkaanse, Surinaamse of Antilliaanse afkomst (tabel 4.1). In vergelijking met het gemiddelde voor de Drechtsteden (7%) en het landelijke gemiddelde (6%) ligt dit aan-

deel relatief hoog.⁴ Aangezien een kleine 11% van de 18 tot 65-jarige Dordtenaren van Turkse, Marokkaanse, Surinaamse of Antilliaanse afkomst is, vormt het aandeel startende allochtone ondernemers in Dordrecht een goede afspiegeling van de bevolkingssamenstelling.

4.2 Inkomen

In de vorige paragraaf zagen we dat allochtone Dordtenaren duidelijk een minder gunstige positie op de arbeidsmarkt innemen dan hun autochtone stadsgenoten. Omdat inkomen sterk samenhangt met de positie op de arbeidsmarkt, valt te verwachten dat ook de inkomenspositie van allochtone groeperingen negatief afsteekt bij die van autochtone Dordtenaren. In deze paragraaf kijken we naar het inkomen van Dordtenaren. Naast de feitelijke inkomenspositie van huishoudens komen ook de kijk van mensen hierop en hun verwachtingen voor de toekomst aan de orde.

Feitelijk inkomen

Het gemiddelde netto huishoudinkomen van autochtone Dordtenaren ligt – zoals te verwachten valt op basis van de arbeidsmarktpositie – aanzienlijk hoger dan onder hun allochtone stadsgenoten (figuur 4.6 en tabel 14 in bijlage 3). Autochtone inwoners van Dordrecht hebben vaker een hoog inkomen en veel minder vaak een laag inkomen. Vooral Antillianen (57%) hebben zeer vaak een laag inkomen. Dit valt grotendeels te verklaren uit de arbeidsmarktpositie van Antillianen en hun huishoudsamenstelling (veel eenoudergezinnen). Ook onder Marokkanen, Turken en Surinamers ligt het aandeel lage inkomens met ongeveer een derde deel aanzienlijke hoger dan onder autochtone Dordtenaren. Bij Turken en Marokkanen valt dit vooral te verklaren uit hun slechte arbeidsmarktpositie. Bij Surinamers is vooral het hoge aandeel eenoudergezinnen hieraan debet.

Landelijk zien we eenzelfde beeld wat betreft inkomenspositie: allochtonen hebben veel vaker een laag inkomen dan autochtonen.⁵

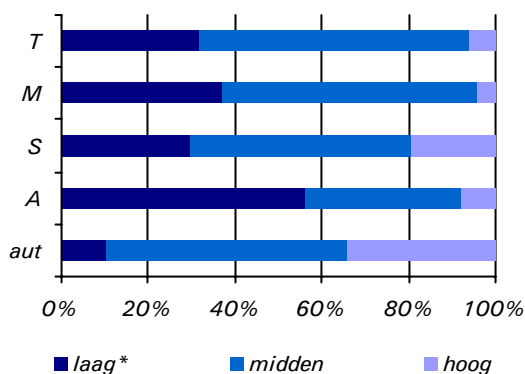
Tabel 4.1 Startende zelfstandig ondernemers, 2004 (in % van aantal startende ondernemers)

	aantal Dordrecht	% Dordrecht	% Drechtsteden	% Nederland
Turken	23	4	3	2
Marokkanen	16	3	2	1
Surinamers	11	2	1	2
Antillianen	5	1	1	1
overig allochtoon	77	14	11	12
autochtonen	437	77	83	82

Bron: Kamer van Koophandel

Tussen 1^e en 2^e generatie allochtone Dordtenaren zien we nauwelijks verschillen wat betreft de inkomenspositie.

Figuur 4.6 Inkomenspositie Dordtse huishoudens

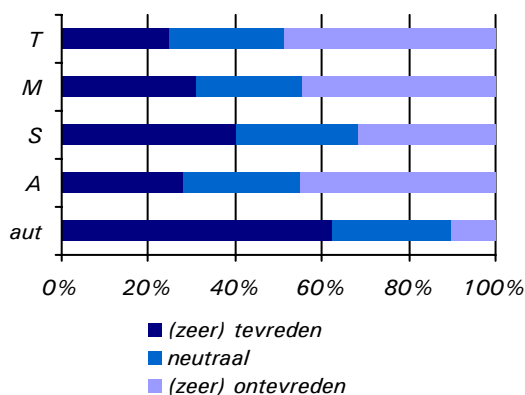
* laag inkomen = < 1.000 euro netto/maand
 midden inkomen = 1.000 - 2.500 euro netto/maand
 hoog inkomen = > 2.500 euro netto/maand

Bron: stadspanel/ enquête integratie 2005

Tevredenheid inkomen

Met een feitelijk inkomen dat duidelijk boven dat van hun allochtone stadsgenoten ligt, is het niet erg verrassend dat autochtone Dordtenaren relatief vaak (zeer) tevreden zijn over hun huidige inkomenspositie (62%) (figuur 4.7 en tabel 15 in bijlage 3). De minste tevredenheid vinden we onder Dordtenaren van Turkse komaf (25%). Ook Antilliaanse (28%) en Marokkaanse (31%) Dordtenaren zijn duidelijk minder vaak tevreden over hun huidige inkomen dan autochtone Dordtenaren.

Figuur 4.7 Tevredenheid inkomenspositie

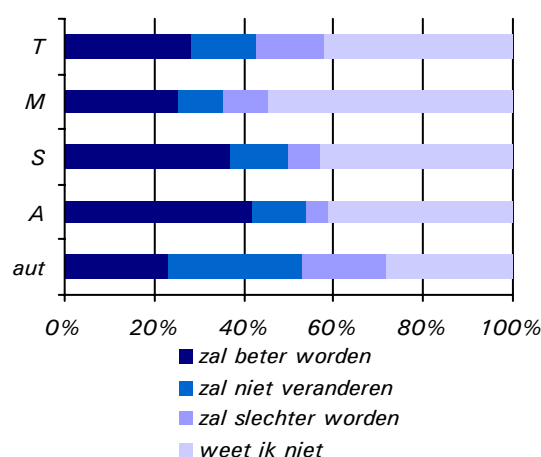

Bron: stadspanel/ enquête integratie 2005

Financiële toekomstverwachting

Dordtenaren van Antilliaanse en Surinaamse afkomst geloven vaker in een toekomstige vooruitgang van hun financiële positie dan Turkse, Marokkaanse en autochtone Dordtenaren (figuur 4.8 en tabel 16 in bijlage 3). Autochtone Dordtenaren verwachten aanzienlijk vaker dan hun allochtone stadsgenoten dat hun financiële situatie in de komende vijf jaar niet zal veranderen of zelfs zal verslechteren. Dit is, gezien het grotere aandeel ouderen in de autochtone groep niet verwonderlijk. Meer dan de helft van de Dordtenaren van Marokkaanse komaf tot slot, heeft geen idee hoe de toekomst er in financieel opzicht uit zal gaan zien.

Figuur 4.8 Financiële toekomstverwachting

Bron: stadspanel/ enquête integratie 2005

4.3 Rondkomen

In het voorgaande hebben we gezien dat allochtone Dordtenaren het op de arbeidsmarkt minder goed doen dan hun autochtone stadsgenoten en als gevolg hiervan ook een minder gunstige financiële positie innemen. Het inkomen van mensen vertelt ons echter maar tot op zekere hoogte iets over het vermogen van mensen om rond te komen met de middelen die zij tot hun beschikking hebben. In deze paragraaf kijken we naar de mate waarin inwoners kunnen rondkomen en in hoeverre zij geldzorgen hebben. Tot slot besteden we aandacht aan de financiële mogelijkheden van mensen om te voorzien in hun (dagelijkse) levensbehoeften en aan het bezit van consumptiegoederen.

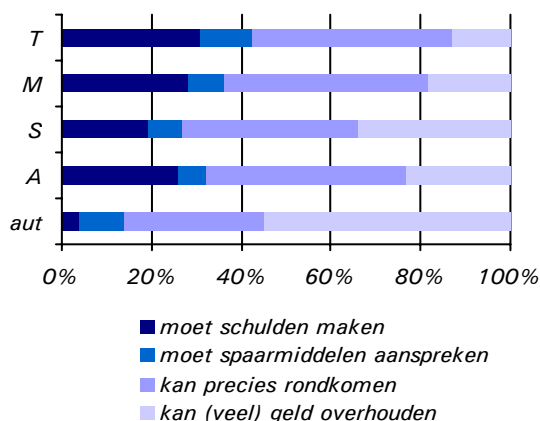
Financiële situatie

Allochtone Dordtenaren hebben meer moeite om rond te komen dan hun autochtone stadsgenoten (figuur 4.9 en tabel 17 in bijlage 3). Gezien

hun beperktere financiële middelen is dit geen onverwachte uitkomst. Tussen een kwart en een derde van de Dordtenaren van Turkse, Marokkaanse en Antilliaanse afkomst – tevens de groepen met de minste financiële middelen – zegt schulden te moeten maken om financieel rond te kunnen komen. Onder autochtone Dordtenaren bedraagt dit aandeel slechts 4%. Het aanspreken van spaarmiddelen om rond te kunnen komen komt onder alle bevolkingsgroepen ongeveer even vaak voor. Meer dan de helft van de autochtone Dordtenaren heeft een dusdanig gunstige financiële situatie dat het mogelijk is om geld over te houden. Onder Turken, Marokkanen en Antillianen is dit beduidend minder vaak het geval.

Figuur 4.9 Financiële situatie

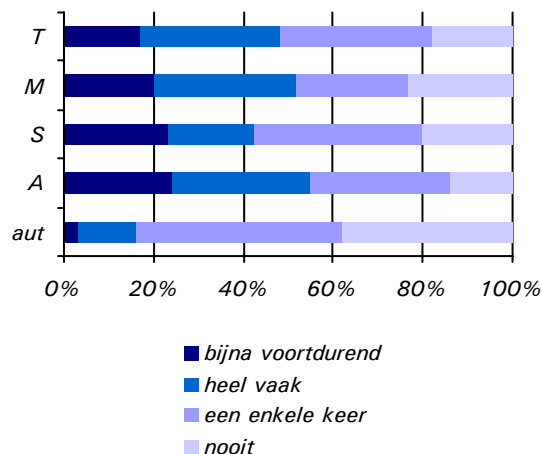

Bron: stadspanel/ enquête integratie 2005

Zorgen over geldzaken

Met hun beperktere financiële middelen is het niet onverwacht dat geldzaken onder allochtone Dordtenaren vaker tot zorgen leiden dan onder hun autochtone stadsgenoten (figuur 4.10 en tabel 18 in bijlage 3). Onder Turkse, Marokkaanse en Antilliaanse Dordtenaren bedraagt het aandeel dat zich bijna voortdurend of heel vaak zorgen maakt over geldzaken ongeveer de helft. Onder Surinamers, die het financieel wat beter doen, bedraagt dit aandeel ongeveer vier op de tien, terwijl van de autochtone Dordtenaren slechts 16% zich vaak zorgen maakt over geldzaken.

Figuur 4.10 Zorgen over geldzaken

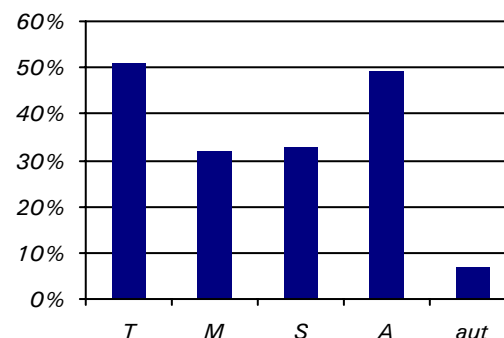

Bron: stadspanel/ enquête integratie 2005

Betalingsachterstanden

Betalingsachterstanden komen onder allochtone Dordtenaren vaker voor dan onder hun autochtone stadsgenoten (figuur 4.11 en tabel 19 in bijlage 3). Ook dit valt gezien de mindere financiële situatie van allochtone Dordtenaren te verwachten. Van de Turkse en Antilliaanse Dordtenaren heeft ongeveer de helft één of meerdere betalingsachterstanden. Onder Marokkanen en Surinamers bedraagt dit aandeel ongeveer een derde. Vooral Turkse Dordtenaren hebben relatief vaak een groot aantal betalingsachterstanden tegelijk. In totaal 25% van de Dordtenaren van Turkse komaf heeft drie of meer betalingsachterstanden, 12% heeft er zelfs meer dan vier.

Figuur 4.11 Betalingsachterstanden

Bron: stadspanel/ enquête integratie 2005

Voorzien in levensbehoeften

Gezien het voorgaande ligt het voor de hand dat allochtone Dordtenaren meer moeite hebben met het kunnen voorzien in de dagelijkse levensbehoeften dan hun autochtone stadsgenoten (tabel 4.2). Vooral Dordtenaren van Antilliaanse en Turkse afkomst geven vaak aan niet altijd voldoende geld te hebben voor met name zaken als meubilair, kleding, uitstapjes, vakantie en lidmaatschap voor hun kinderen van een sport- of hobbyclub. Ook Dordtenaren van Marokkaanse afkomst hebben duidelijk meer moeite om in hun levensonderhoud te voorzien dan autochtone Dordtenaren.

Bezit consumptiegoederen

Autochtone Dordtenaren hebben ook veel meer consumptiegoederen in bezit dan hun allochtone stadsgenoten (tabel 4.3). Vooral een auto, wasdroger, pc, abonnement op een krant, telefoon en toegang tot internet zijn zaken waar autochtone Dordtenaren vaker over beschikken dan

Dordtenaren van allochtone afkomst. De minste consumptiegoederen bezitten Marokkaanse en Antilliaanse Dordtenaren. Relatief weinig Dordtenaren van Marokkaanse of Antilliaanse afkomst beschikken over een auto, wasdroger, vaatwasmachine, pc, abonnementen op een krant en toegang tot internet. Marokkaanse Dordtenaren beschikken bovendien minder vaak over een magnetron en een abonnement voor het openbaar vervoer dan de overige Dordtenaren. Antilliaanse Dordtenaren beschikken minder vaak over een telefoon.

Bij allochtone Dordtenaren liggen aanzienlijk vaker financiële oorzaken ten grondslag aan het feit dat men niet over bepaalde consumptiegoederen beschikt dan bij autochtone Dordtenaren. Vooral bij Marokkaanse Dordtenaren spelen financiële redenen vaak een rol (zie tabel 20 in bijlage 3).

Tabel 4.2 Huishouden voldoende geld voor ... (%)

	Turken	Marokkanen	Surinamers	Antillianen	autochtonen
<i>dagelijks warme maaltijd</i>	71	78	90	75	97
<i>regelmatig nieuwe kleren</i>	39	56	56	36	81
<i>huis voldoende verwarmen</i>	76	79	84	67	97
<i>versleten meubilair vervangen</i>	29	41	48	29	72
<i>uitstapjes maken</i>	38	38	51	37	67
<i>dagelijks groenten en fruit</i>	76	77	85	60	96
<i>jaarlijks vakantie</i>	44	45	59	33	83
<i>lidmaatschap kinderen sport- of hobbyclub*</i>	42	47	69	40	90
<i>schoolkosten kinderen*</i>	53	61	72	57	91

* exclusief categorie 'n.v.t.'

Bron: stadspanel/ enquête integratie 2005

Tabel 4.3 Bezit consumptiegoederen (%)

	Turken	Marokkanen	Surinamers	Antillianen	autochtonen
<i>auto</i>	68	53	71	43	84
<i>DVD-speler</i>	61	64	87	67	78
<i>televisie</i>	99	99	99	93	97
<i>wasmachine</i>	98	96	97	86	99
<i>wasdroger</i>	30	30	49	40	71
<i>magnetron</i>	89	69	92	76	86
<i>vaatwasmachine</i>	60	18	46	21	57
<i>personal computer</i>	68	56	78	63	84
<i>abonnement krant</i>	13	4	20	10	55
<i>telefoon</i>	84	83	89	71	98
<i>toegang tot internet</i>	56	45	70	52	79
<i>ov-abonnement</i>	14	14	25	24	25

Bron: stadspanel/ enquête integratie 2005

4.4 Maatschappelijke positie

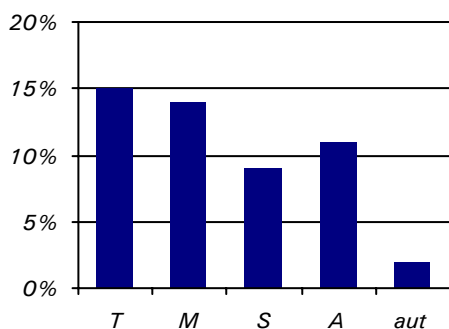
Iemands maatschappelijke positie vloeit voort uit opleiding, werk en inkomen, onderwerpen die in het voorgaande al aan bod zijn gekomen. In deze paragraaf kijken we naar de maatschappelijke positie van allochtone en autochtone Dordtenaren en hun mening hierover. Zijn zij hier tevreden over? En wat verwachten zij voor de toekomst?

Maatschappelijke positie

Allochtone Dordtenaren hebben, zoals te verwachten viel op basis van het voorgaande, beduidend vaker een lage maatschappelijke positie dan hun autochtone stadsgenoten. Een lage maatschappelijke positie wil zeggen én een laag opleidingsniveau (lager onderwijs of lbo) én geen werk (exclusief scholieren en studenten) én een laag inkomen (minder dan €1000 netto per maand). Vooral Dordtenaren van Turkse en Marokkaanse afkomst (15% en 14%) hebben vaak een lage maatschappelijke positie. Ditzelfde geldt in iets mindere mate ook voor bewoners van Antilliaanse (11%) en Surinaamse (9%) afkomst. Onder autochtone Dordtenaren (2%) komt een lage maatschappelijke positie veel minder vaak voor (figuur 4.12 en tabel 21 in bijlage 3).

Allochtonen van de 2^e generatie (5%) hebben minder vaak een lage maatschappelijke positie dan allochtonen van de 1^e generatie (15%).

Figuur 4.12 Lage maatschappelijke positie

Bron: stadspanel/ enquête integratie 2005

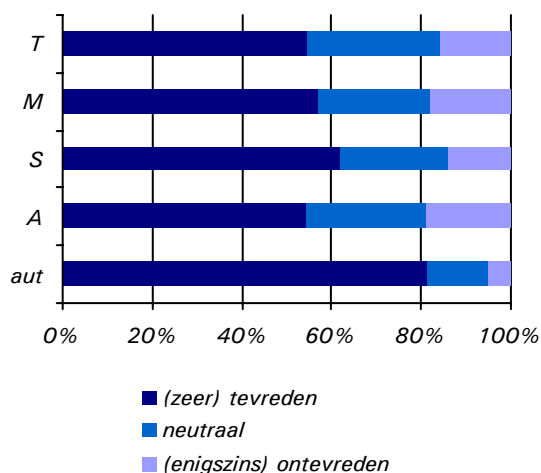
Een lage maatschappelijke positie blijkt samen te gaan met een slechtere beheersing van het Nederlands (zie tabel 22 in bijlage 3). Dit geldt vooral voor Turken en Marokkanen; Surinamers en Antillianen hebben over het algemeen weinig moeite met Nederlands. Deze samenhang kan op twee manieren geduid worden. Enerzijds is het voor allochtonen met een laag opleidingsniveau lastiger de Nederlandse taal onder de knie te krijgen en heeft men zonder werk minder gelegenheid Nederlands te leren. Anderzijds is het met een slech-

te beheersing van het Nederlands moeilijker een goede maatschappelijke positie te realiseren.

Tevredenheid maatschappelijke positie

In overeenstemming met de daadwerkelijke maatschappelijke positie bestaat onder Dordtenaren van Antilliaanse, Marokkaanse en Turkse afkomst veel meer ontevredenheid over de eigen positie dan onder hun autochtone stadsgenoten. Autochtone Dordtenaren zijn juist vaak (zeer) tevreden over hun maatschappelijke positie (figuur 4.13 en tabel 23 in bijlage 3).

Figuur 4.13 Tevredenheid maatschappelijke positie

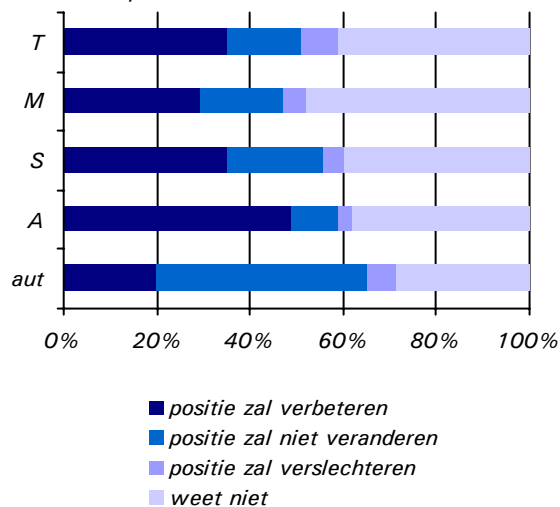

Bron: stadspanel/ enquête integratie 2005

Toekomstverwachting maatschappelijke positie

Ongeveer de helft van de Antilliaanse Dordtenaren verwacht dat de eigen maatschappelijke positie in de toekomst zal verbeteren. Onder Turken, Marokkanen en Surinamers in Dordrecht bedraagt dit aandeel ongeveer een derde deel, terwijl van de autochtone Dordtenaren slechts één op de vijf verwacht dat de eigen maatschappelijke positie er in de toekomst op vooruit zal gaan (figuur 4.14 en tabel 24 in bijlage 3). De toekomstverwachting van allochtone en autochtone Dordtenaren wat betreft hun maatschappelijke positie komt sterk overeen met hun financiële toekomstverwachting (zie hiervoor ook paragraaf 4.2).

Figuur 4.14 Toekomstverwachting maatschappelijke positie

Bron: stadspanel/ enquête integratie 2005

4.5 Conclusies

- Dordtenaren van allochtone afkomst nemen op de arbeidsmarkt duidelijk een minder gunstige positie in dan hun autochtone stadsgenoten. Vooral de arbeidsparticipatie van Turkse, Marokkaanse en Antilliaanse Dordtenaren is relatief laag. Antilliaanse en Marokkaanse Dordtenaren staan het vaakst geregistreerd als niet-werkende werkzoekenden.
- Bijna een kwart van de Dordtse Antillianen heeft een bijstandsuitkering. In vergelijking met de andere etnische groepen in Dordrecht en met Antillianen in de rest van het land is dat aandeel hoog.
- Dordrecht kent relatief veel allochtone startende zelfstandig ondernemers: het aandeel Turken, Marokkanen, Surinamers en Antillianen dat in 2004 een eigen onderneming is begonnen is bijna twee keer zo hoog als het landelijke gemiddelde.
- De netto arbeidsparticipatie van 2e generatie allochtonen is gelijk aan die van de 1e gene-

ratie, mede doordat de 2e generatie vaker een opleiding volgt. Het aandeel 2e generatie allochtonen dat op dit moment geen betaald werk heeft (maar wel in het verleden heeft gehad) is weliswaar kleiner dan bij de 1e generatie, maar bedraagt toch nog een

- ~~Wat~~ te verwachten valt op basis van de arbeidsmarktpositie ligt het gemiddelde netto huishoudinkomen bij autochtone Dordtenaren aanzienlijk hoger dan onder Dordtenaren van allochtone afkomst. Vooral Antillianen hebben relatief vaak een laag inkomen. Wel verwachten Antillianen het vaakst van alle etnische groepen dat de eigen financiële situatie in de toekomst zal verbeteren.
- Met een slechtere positie op de arbeidsmarkt en een daarmee samenhangende mindere financiële situatie is het niet verwonderlijk dat allochtone Dordtenaren meer moeite hebben met rondkomen dan hun autochtone stadsgenoten. Turkse en Antilliaanse Dordtenaren hebben het vaakst betalingsachterstanden.
- Met name Antillianen zeggen vaak onvoldoende geld te hebben voor dagelijkse levensbehoeften en participatie. Dit geldt ook voor Turken en in mindere mate voor Marokkanen. De laatsten hebben, samen met Antillianen, gemiddeld de minste duurzame consumptiegoederen in bezit.
- Vooral Turkse en Marokkaanse Dordtenaren hebben vaak een lage maatschappelijke positie, maar ook Antillianen scoren wat dit betreft aanzienlijk minder gunstig dan autochtone Dordtenaren. Vooral allochtone Dordtenaren van de 1e generatie staan vaak laag op de maatschappelijke ladder. Onder de 2e generatie komt een lage maatschappelijke positie veel minder vaak voor. Antilliaanse Dordtenaren zijn het meest optimistisch over hun toekomstige maatschappelijke positie.
- De sociaal-economische positie van de etnische groepen in Dordrecht sluit aan bij landelijke bevindingen.

¹ Bron: SCP/WODC/CBS. Jaarrapport integratie 2005. Den Haag, 2005.

² Bron: Halbersma, R.S., R. Goudriaan, L.J.M. Aarts. Achtergronden van de Dordtse bijstandsproblematiek, APE Den Haag, 2003.

³ Idem.

⁴ Bron: Kamer van Koophandel.

⁵ Bron: Vrooman, C., H.J. Dirven, A. Soede, R. Trimp. Armoedemonitor 2005, SCP en CBS, Den Haag, 2005.

5 Actief burgerschap

'Meedoen' aan de maatschappij is één van de centrale thema's van het sociale beleid van de gemeente Dordrecht. Dat geldt voor alle inwoners ongeacht geslacht, leeftijd of etnische herkomst. Deze participatie kan verschillende vormen aannemen. Men kan bijvoorbeeld maatschappelijk actief zijn als vrijwilliger, het theater bezoeken of politiek betrokken zijn. Om actief mee te kunnen doen aan de samenleving, is het echter wel nodig dat men toegang heeft tot (hulp)instanties en voorzieningen en hier als dat nodig is gebruik van weet te maken. In dit hoofdstuk behandelen we deze onderwerpen.

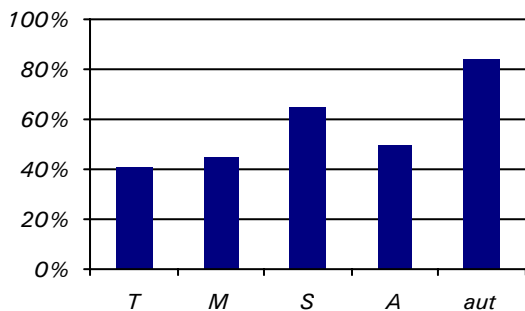
5.1 Sociale participatie

Onder sociale participatie vallen activiteiten die blijk geven van maatschappelijke betrokkenheid en een gerichtheid op andere mensen. In deze paragraaf komen lidmaatschap van een vereniging of organisatie, mantelzorg, vrijwilligerswerk, sporten en hobby's aan bod.

Lidmaatschap vereniging of organisatie

Het verenigingsleven is verreweg het populairst bij autochtone Dordtenaren: 84% van hen is lid van een vereniging of organisatie (figuur 5.1 en tabel 25 in bijlage 3). Bijna tweederde van de Surinaamse inwoners van Dordrecht is lid van een vereniging of organisatie, op afstand gevolgd door de overige etnische groepen, van wie 40% tot 50% lid is van een vereniging. Ook landelijk zijn niet-westerse allochtonen minder vaak lid van een vereniging dan autochtonen.¹

Figuur 5.1 Lidmaatschap vereniging of organisatie

Bron: stadspanel/ enquête integratie 2005

Bij alle etnische groepen, met uitzondering van de Antillianen, is het aandeel dat lid is van de sportvereniging en bibliotheek het grootst (tabel 25 in bijlage 3). Bij Antillianen staat het lidmaatschap van een kerkgenootschap bovenaan, gevolgd door de sportvereniging en de bibliotheek. Ook autochtonen zijn relatief vaak lid van een kerkgenootschap. Verder zijn zij veel vaker dan de overige etnische groepen lid van een organisatie met maatschappelijke doelen en van een werknemers-/werkgeversorganisatie. Turken en

Marokkanen zijn wat vaker dan Surinamers en Antillianen lid van een allochtone vereniging.

Allochtonen van de 2^e generatie zijn vaker lid van een vereniging of organisatie dan allochtonen van de 1^e generatie (63% versus 45%).

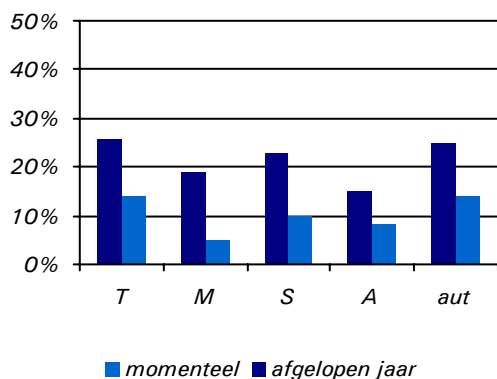
Kijken we naar de jongeren dan zien we een soortgelijk patroon als bij de volwassenen. Van de autochtone jongeren is ruim de helft (52%) lid van een sportvereniging tegenover 42% van de Surinaamse, 28% van de Marokkaanse, 24% van de Turkse en 21% van de Antilliaanse jongeren. Ook van een andere vereniging (niet verder gespecificeerd) zijn allochtone jongeren minder vaak lid dan autochtone jongeren (13% versus 29%). Antilliaanse jongeren zijn beduidend minder vaak dan de andere etnische groepen lid van de bibliotheek.²

Mantelzorg

In het jaar voor het onderzoek heeft een vijfde tot een kwart van de autochtone, Turkse, Marokkaanse en Surinaamse inwoners van Dordrecht – kosteloos – gezorgd voor een ziek familielid (buiten het eigen gezin), een zieke vriend(in) of kennis (figuur 5.2 en tabel 26 in bijlage 3). Antillianen hebben wat minder vaak mantelzorg verleend (15%). Dat Turken en Marokkanen even vaak mantelzorg hebben verleend als autochtonen is opvallend gezien de verschillen in leeftijdsopbouw tussen deze bevolkingsgroepen en autochtonen (zie hoofdstuk 2). Het aandeel 65-plussers is geringer binnen deze groepen en het aandeel mensen met een zorgbehoefte lijkt dus kleiner. Uit landelijk onderzoek blijkt echter dat Turkse en Marokkaanse 55-plussers meer gezondheidsproblemen hebben dan autochtone 55-plussers. Bovendien stelt men vast dat Turkse en Marokkaanse ouderen verhoudingsgewijs vaak informele zorg ontvangen.³ Dat sluit aan bij onze bevindingen.

Een even groot aandeel 1^e en 2^e generatie allochtonen heeft het afgelopen jaar mantelzorg verleend.

Figuur 5.2 Mantelzorg

Bron: stadspanel/ enquête integratie 2005

Momenteel zorgt ongeveer de helft van deze mantelzorgers voor een naaste. Over de hele groep berekend gaat het om 14% van de autochtonen en Turken, 10% van de Surinamers, 7% van de Antillianen en 5% van de Marokkanen. Per etnische groep verleent 3% tot 5% meer dan 4 uur per week mantelzorg (tabel 27 in bijlage 3).

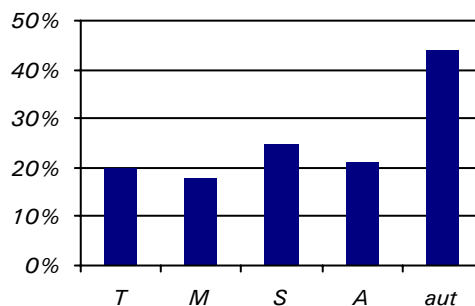
Vrijwilligerswerk

Kijken we naar vrijwilligerswerk, dan zien we, anders dan bij het verlenen van mantelzorg, duidelijke verschillen tussen de etnische groepen. Ruim vier op de tien autochtonen doen vrijwilligerswerk tegenover een kwart van de Surinamers en een vijfde van de Turken, Marokkanen en Antillianen (figuur 5.3 en tabel 28 in bijlage 3). Dat autochtonen vaker vrijwilligerswerk doen is deels te verklaren door het feit dat ze vaker lid zijn van een vereniging dan de overige etnische groepen. Vrijwilligerswerk vindt namelijk vaak bij verenigingen plaats, vooral bij sportverenigingen en verenigingen met een godsdienstig of levensbeschouwelijk doel. Verder doen autochtonen vaker aan burenen-, bejaarden- of gehandicaptenhulp. Opvallend is dat de etnische groepen niet verschillen in het doen van vrijwilligerswerk op school, op de crèche of op de peuterspeelzaal.

Allochtonen van de 1e en 2e generatie verschillen niet wat betreft het doen van vrijwilligerswerk.

Van de allochtonen die nu geen vrijwilligerswerk doen zou 30% tot 40% dat (misschien) wel willen doen. Hierin verschillen de etnische groepen niet significant van elkaar (tabel 29 in bijlage 3).

Figuur 5.3 Vrijwilligerswerk

Bron: stadspanel/ enquête integratie 2005

Dit patroon zien we terug bij de jongeren. Op de vraag of ze de afgelopen maanden wel eens onbetaald vrijwilligerswerk hebben gedaan zegt 28% van autochtone jongeren 'ja', tegenover 18% van de Surinaamse, 14% van de Turkse, 8% van de Antilliaanse en 5% van de Marokkaanse jongeren. De groepen verschillen echter niet wat betreft het in de toekomst wel eens willen doen van onbetaald vrijwilligerswerk.⁴

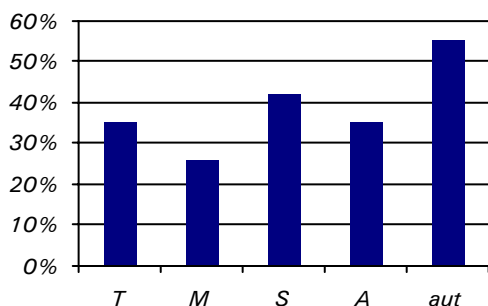
Sport

Van de autochtone Dordtenaren heeft ruim de helft in de afgelopen 12 maanden gesport. Dat geldt voor vier op de tien Surinamers, eenderde van de Turken en Antillianen en een kwart van de Marokkanen. Er zijn dus duidelijke verschillen tussen de etnische groepen (figuur 5.4 en tabel 30 in bijlage 3). Deze resultaten zijn des te opvallender gezien de verschillen in leeftijdsopbouw tussen de allochtone groepen en de autochtone groep. Uitsplitsing naar leeftijdsgroepen laat zien dat allochtonen in alle leeftijdsgroepen minder sporten dan autochtonen. Oudere Turken en Marokkanen sporten vrijwel niet (tabel 30 in bijlage 3). Landelijk zien we een zelfde beeld.⁵

Wél zien we duidelijke verschillen in sportgedrag tussen de 1e en 2e generatie allochtonen: 30% van de 1e generatie heeft het afgelopen jaar wel eens gesport tegenover 53% van de 2e generatie. Dat heeft echter ook te maken met de leeftijdsverschillen tussen de twee groepen: 2e generatie allochtonen zijn gemiddeld jonger dan 1e generatie allochtonen.

Er is geen significant verschil tussen sporters met een verschillende etnische achtergrond in de frequentie waarmee ze sporten: acht op de tien doen dit één keer per week of vaker (zie tabel 31 in bijlage 3).

Figuur 5.4 Sporten in het afgelopen jaar

Bron: stadspanel/ enquête integratie 2005

Vergelijken we jongeren (12-23 jaar) uit de etnische groepen dan zien we ook verschillen in sportgedrag. Vier op de tien Turkse, Marokkaanse en Antilliaanse jongeren sporten nauwelijks tegenover een derde van de Surinaamse en autochtone jongeren. Allochtone jongeren maken ook minder gebruik van sportvoorzieningen, zoals een sporthal/sportzaal, (overdekt) zwembad of gymnastiekzaal. Wél maken zij even vaak gebruik van een onofficieel (sport)terrein in de open lucht. Antilliaanse jongeren maken het minst vaak gebruik van sportvoorzieningen.⁶

Hobby's

Ten slotte zien we nogal wat verschillen tussen de etnische groepen in het hebben van hobby's. Vier op de tien Turken en Marokkanen hebben een hobby tegenover tweederde van de Surinamers en Antillianen en acht op de tien autochtonen (tabel 32 in bijlage 3).

Oordeel sociale participatie

Turkse, Marokkaanse, Surinaamse en Antilliaanse Dordtenaren zijn minder tevreden over hun sociale participatie dan autochtone inwoners van Dordrecht. Zij zijn het beduiden minder vaak eens met de stelling 'ik neem voldoende deel aan de maatschappij' (tabel 5.1). Wel geven zij ook vaker aan hierover geen oordeel te kunnen vellen ('weet niet').

Tabel 5.1 Eens of oneens met de stelling 'ik neem voldoende deel aan de maatschappij' (%)

	T	M	S	A	aut
eens	41	54	58	44	73
oneens	20	12	9	18	6
weet niet	39	34	33	38	21

Bron: stadspanel april 2005, enquête integratie mei

Allochtonen van de 2^e generatie zijn iets vaker van mening dat zij voldoende deelnemen aan de maatschappij dan allochtonen van de 1^e genera-

tie (55% versus 46%). Het verschil is echter niet groot en ook allochtonen van de 2^e generatie wijken hierin nog sterk af van autochtonen.

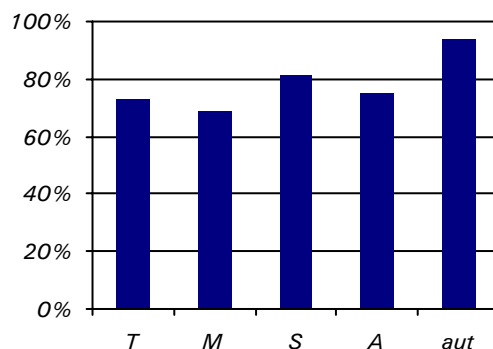
5.2 Culturele participatie

Onder culturele participatie verstaan we het bezoeken van concerten, theater, films, musea en culturele evenementen. Maar ook bibliotheekbezoek en het bezoeken van een dansavond/ houseparty en een café, dan wel thee- of koffiehuis rekenen we hiertoe.

Culturele voorzieningen

Negen op de tien autochtone, acht op de tien Surinaamse en (ruim) zeven op de tien Antilliaanse, Turkse en Marokkaanse Dordtenaren hebben de afgelopen 12 maanden een culturele voorziening bezocht (figuur 5.5 en tabel 33 in bijlage 3).

Figuur 5.5 Bezoek culturele voorziening afgelopen jaar

Bron: stadspanel/ enquête integratie 2005

Naar de film gaan, een cultureel evenement bezoeken en naar een café of thee- of koffiehuis gaan staan bij alle etnische groepen in de top 5 van culturele activiteiten (tabel 5.2). Wel is het aandeel Marokkanen dat het afgelopen jaar een film of cultureel evenement heeft bezocht kleiner dan dit aandeel bij de andere etnische groepen. Verder heeft van alle groepen een relatief groot aandeel de bibliotheek bezocht. Bij Surinamers en Antillianen is daarnaast het bezoeken van een dansavond/ houseparty populair, bij autochtonen museumbezoek. En ten slotte heeft een groter aandeel autochtone dan allochtone Dordtenaren het afgelopen jaar een cabaretvoorstelling, een musical, een klassiek concert of een popconcert bezocht.

Tabel 5.2 Bezoek naar type culturele voorziening afgelopen jaar (% bezocht)

	Turken	Marokkanen	Surinamers	Antillianen	autochtonen
<i>toneel</i>	17	11	19	15	22
<i>musical</i>	8	8	22	16	34
<i>cabaret</i>	7	10	18	7	38
<i>ballet</i>	1	2	2	2	9
<i>opera</i>	0	2	3	1	8
<i>popconcert</i>	9	15	23	14	34
<i>klassiek concert</i>	4	4	6	8	22
<i>film</i>	50	34	58	48	56
<i>museum</i>	25	15	12	13	55
<i>café/ thee- of koffiehuis</i>	47	43	39	36	65
<i>cultureel evenement</i>	46	33	62	47	61
<i>dansavond /houseparty</i>	12	17	42	39	25
<i>bibliotheek</i>	40	39	35	27	51

Bron: stadspanel/ enquête integratie 2005

Culturele participatie is hoger onder 2e generatie dan onder 1e generatie allochtonen: 91% van de 2^e generatie heeft het afgelopen jaar een culturele voorziening bezocht tegenover 71% van de 1^e generatie.

Ook landelijke cijfers laten zien dat allochtonen minder vaak dan autochtonen een bezoek brengen aan (traditionele) podia, zoals toneel, klassieke muziek, opera en ballet, en aan musea.⁷

Bij Dordtse jongeren is in 2003 geïnventariseerd of zij het afgelopen jaar naar de bioscoop, een discotheek, de schouwburg/ het theater, een museum, een popconcert of een klassiek concert zijn geweest. Antilliaanse jongeren bleken minder vaak dan de overige etnische groepen naar één van deze culturele voorzieningen te zijn geweest.⁸

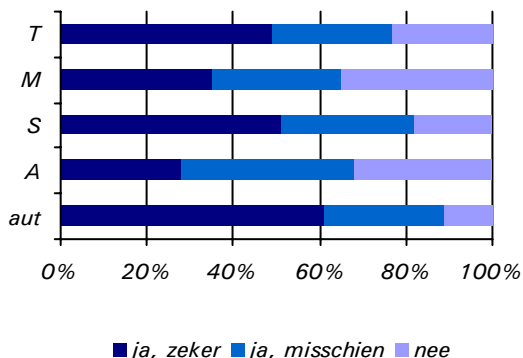
5.3 Politieke participatie

Betrokkenheid bij de landelijke en lokale politiek is een aspect van betrokkenheid bij de Nederlandse samenleving. In deze paragraaf gaan we in op het stemgedrag van de verschillende etnische groepen en hun waardering voor de (lokale) politiek. Ook kijken we in hoeverre men het Nederlandse nieuws volgt via televisie of krant.

Stemgedrag

Op de vraag of zij zouden stemmen als er nu gemeenteraadsverkiezingen zouden worden gehouden geven autochtonen het vaakst volmondig het antwoord 'ja, zeker' (61%) en Marokkanen (36%) en Antillianen (28%) het minst vaak. Surinamers (51%) en Turken (49%) zitten hier tussenin (figuur 5.6 en tabel 34 in bijlage 3). Ook het aandeel niet-stemmers is onder de Marokkanen en Antillianen groter dan bij de andere etnische groepen (een derde versus een vijfde van de Surinamers en Turken en één op de tien autochtonen).

Figuur 5.6 Stemmen in geval van gemeenteraadsverkiezingen

Bron: stadspanel/ enquête integratie 2005

Tabel 5.3 Waardering politiek (%)

	Turken	Marokkanen	Surinamers	Antillianen	autochtonen
Mijn ideeën en wensen vind ik in geen enkele politieke partij terug.					
eens	23	26	22	27	16
oneens	23	27	31	23	55
weet niet	54	47	47	50	29
Door te stemmen heb je echt invloed op de politiek.					
eens	37	31	30	30	45
oneens	21	34	38	32	30
weet niet	42	35	32	38	25
In Dordrecht wordt er rekening gehouden met wat de burgers willen.					
eens	20	17	17	17	26
oneens	23	34	30	34	29
weet niet	57	49	53	49	45

Bron: stadspanel/ enquête integratie 2005

Waardering politiek

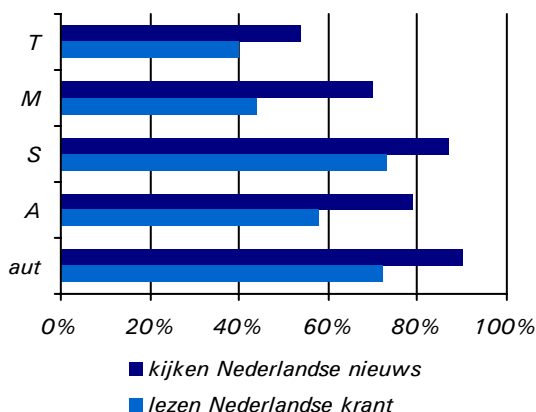
Daarnaast kregen de Dordtse inwoners drie stellingen voorgelegd om hun waardering voor de politiek vast te stellen. Hieruit komt naar voren dat allochtone inwoners van Dordrecht minder positief staan tegenover de politiek dan autochtone Dordtenaren (tabel 5.3). Een groter aandeel van de allochtone groepen vindt zijn/haar ideeën niet terug in een politieke partij (ongeveer een kwart tegenover 16% van de autochtonen) en een kleiner aandeel is van mening dat je door te stemmen invloed hebt op de politiek (om en nabij een derde van de allochtone groepen versus 45% van de autochtonen). Ook geeft ongeveer de helft van de allochtone groepen bij beide stellingen aan geen mening te hebben ('weet niet') tegenover drie op de tien autochtonen.

Wat betreft het antwoord op de laatste stelling, 'in Dordrecht wordt er rekening gehouden met wat de burgers willen', zien we nauwelijks verschil tussen de etnische groepen. Rond een vijfde is het eens met deze stelling, drie op de tien zijn het oneens en ongeveer de helft heeft geen mening (tabel 5.3).

Volgen Nederlands nieuws

Politieke betrokkenheid bij de Nederlandse samenleving kan ook blijken uit het volgen van het Nederlandse nieuws via de televisie of door de krant te lezen. Wat dit betreft wijken Surinaamse inwoners van Dordt niet af van autochtone Dordtenaren: (bijna) negen op de tien kijken vaak tot (bijna) dagelijks naar het nieuws en ruim zeven op de tien lezen frequent een Nederlandse krant (figuur 5.7 en tabel 35 in bijlage 3). Bij Turken en Marokkanen zijn deze percentages beduidend lager. Antillianen zitten hier tussenin.

Figuur 5.7 Gebruik nieuwsmedia (vaak/ (bijna) dagelijks)

Bron: stadspanel/ enquête integratie 2005

Dat Turken en Marokkanen minder frequent het Nederlandse nieuws volgen en de krant lezen wordt mogelijk deels verklaard door het feit dat een substantieel deel van deze groepen moeite heeft met het begrijpen en lezen van Nederlands. Er bestaat een duidelijke samenhang tussen de mate waarin men Nederlands kan volgen en lezen en het kijken naar nieuws, dan wel het lezen van de krant (tabel 36 en 37 in bijlage 3).

We zien dit terug in de verschillen tussen de 1^e en 2^e generatie. Een substantieel groter aandeel 2^e generatie dan 1^e generatie allochtonen kijkt frequent naar het Nederlandse nieuws (80% versus 66%) en leest frequent een Nederlandse krant (67% versus 47%). Wanneer we de vergelijking echter beperken tot 1^e generatie allochtonen die geen moeite hebben met het begrijpen dan wel lezen van Nederlands, verdwijnen deze verschillen.

5.4 Toegang en gebruik instanties

Ten slotte behandelen we in deze laatste paragraaf de bekendheid van de verschillende etnische groepen met zorg- en hulpverleningsinstanties en de mate waarin zij hiervan gebruik maken. Ook kijken we naar de interculturalisatie van zorg- en welzijnsinstellingen.

Bekendheid en gebruik

Van de belangrijkste hulpverleningsinstanties hebben we gevraagd of men hiermee bekend is en zo ja, of men er in de afgelopen 12 maanden gebruik van heeft gemaakt. Alle groepen zijn het meest bekend met thuiszorg, maar dat is wel meer het geval bij autochtone Dordtenaren dan bij de allochtone groepen (tabel 5.4). Gezien de verschillen in leeftijdsopbouw van de verschillende etnische groepen is dat niet verwonderlijk. Er zijn geen grote verschillen tussen de etnische groepen in bekendheid met algemeen maatschappelijk werk (iets meer bekend bij autochtonen), school maatschappelijk werk, Bureau Sociaal Raadslieden (iets meer bekend bij Marokkanen) en Bureau Schuldhulpverlening (iets minder bekend bij Turken). Relatief meer autochtonen en relatief minder Turken en Antillianen zijn bekend met de geestelijke gezondheidszorg, het Juridisch Loket, Bureau Slachtofferhulp en het meldpunt huiselijk geweld. Over het geheel genomen zijn Turken en Antillianen het minst bekend met de hulpverleningsinstanties in Dordrecht.

In gebruik zien we nauwelijks verschillen tussen de etnische groepen (tabel 5.4). Bij de meeste instanties is het gebruik ervan door allochtone groepen iets hoger dan door de autochtone groep. Turken maken relatief vaak gebruik van de thuiszorg en het algemeen maatschappelijk werk, Marokkanen van Bureau Sociaal Raadslieden en Antillianen van Bureau Schuldhulpverle-

ning. Vooral het relatief hoge gebruik van de thuiszorg door Turken valt op. Landelijk wordt juist geconstateerd dat Turken, Marokkanen en Antillianen vergeleken bij autochtonen weinig gebruik maken van de thuiszorg. Dat betreft echter wel de groep 55-plussers, terwijl we hier kijken naar de totale groep.⁹ Eerder zagen we al dat een relatief hoog aandeel Antillianen aangeeft schulden te moeten maken. Dat geldt – in wat minder mate – ook voor Turken en Marokkanen, wat we terug zien in het gebruik.

Uit onderzoek onder Dordtse jongeren komt naar voren dat Surinaamse en autochtone jongeren het meest bekend zijn met hulpverleningsinstanties en Turkse jongeren het minst. Antilliaanse jongeren zijn het meest bekend met Bureau Schuldhulpverlening. Allochtone jongeren maken wel vaker gebruik van hulpverleningsinstanties dan autochtone jongeren.¹⁰

Interculturalisatie instellingen

Bekendheid en toegankelijkheid zijn belangrijke voorwaarden voor het gebruik van instanties door potentiële cliënten. Via een enquête onder een aantal zorg- en welzijnsinstellingen hebben we geïnventariseerd in hoeverre zij actief bezig zijn met de interculturalisatie van hun instelling en hun toegankelijk voor allochtone groepen (zie ook bijlage 4). Hieruit komt naar voren dat de meeste instellingen maatregelen nemen op het gebied van intercultureel personeelsbeleid en interculturele dienstverlening. We moeten dan denken aan zaken als het hanteren van een gedragscode tegen discriminatie en ongewenste intimiteiten, stageplaatsen/ duale trajecten, begeleiding en scholing van allochtone werknemers en het voeren van exitgesprekken met deze groep, bijscholing van personeel, specifiek voorlichtingsmateriaal en mogelijkheid een tolk in te schakelen.

Tabel 5.4 Bekendheid en gebruik instanties (%)

	bekend met voorziening					afgelopen 12 maanden gebruik gemaakt van voorziening				
	T	M	S	A	aut	T	M	S	A	aut
thuiszorg	51	52	59	53	77	13	4	7	6	7
algemeen maatschappelijk werk	44	46	48	41	54	12	6	7	10	2
geestelijke gezondheidszorg	39	51	53	38	66	8	7	6	3	4
school maatschappelijk werk	34	39	38	32	40	7	4	4	4	2
Bureau Jeugdzorg	34	43	51	40	.*	1	0	1	0	-
Bureau Schuldhulpverlening	32	44	39	46	46	5	6	2	11	0
Bureau Slachtofferhulp	31	46	52	37	65	2	3	3	2	1
Het Juridisch Loket	30	44	53	38	60	4	8	6	5	4
Bureau Sociaal Raadslieden	29	43	36	31	29	4	11	4	6	1
meldpunt huiselijk geweld	29	40	43	29	54	1	0	1	1	0

* vraag niet gesteld

Bron: stadspanel/ enquête integratie 2005

Ervaren knelpunten zijn onvoldoende budget en draagvlak voor interculturalisatie en onvoldoende aanbod van (gekwalficeerde) allochtone kandidaten. Ook noemen instellingen dat allochtonen weinig gebruik maken van de voorziening en/ of dat de instelling weinig toegankelijk is voor allochtonen. Desondanks zijn zorg- en welzijnsinstellingen wél van mening dat hun dienstverlening voldoende aansluit bij de wensen en behoeften van allochtonen.

5.5 Conclusies

- Surinaamse, Turkse, Marokkaanse en Antilliaanse Dordtenaren zijn beduidend minder vaak lid van een vereniging of organisatie dan autochtone Dordtenaren. Bij alle etnische groepen zijn de meeste mensen lid van de sportvereniging en de bibliotheek, behalve bij Antillianen waar het lidmaatschap van een kerkgenootschap bovenaan staat. Turken en Marokkanen zijn vaker dan Surinamers en Antillianen lid van een allochtone vereniging.
- Evenveel Turken, Marokkanen en Surinamers als autochtonen hebben het afgelopen jaar gezorgd voor een familielid (buiten het gezin), kennis of buurman/-vrouw. Antillianen hebben dit wat minder vaak gedaan.
- Allochtonen doen minder vaak vrijwilligerswerk dan autochtonen. Dat heeft ook te maken met het feit dat ze minder vaak lid zijn van een vereniging: vrijwilligers zijn vooral bij verenigingen actief.
- Autochtone Dordtenaren zijn een stuk sportiever dan hun allochtone stadgenoten. Ruim de helft van hen heeft het afgelopen jaar gesport tegenover vier op de tien Surinamers, een derde van de Turken en Antillianen en een kwart van de Marokkanen. Opvalt dat binnen alle leeftijdsgroepen de allochtone groepen minder sporten dan de autochtone groep. Wel zien we dat 2e generatie allochtonen vaker sporten dan 1e generatie allochtonen.
- Acht op de tien Surinamers en (ruim) zeven op de tien Turkse, Marokkaanse en Antilliaanse Dordtenaren hebben het afgelopen jaar een culturele voorziening bezocht tegenover negen op de tien autochtonen. Allochtonen gaan minder vaak naar een cabaretvoorstelling, musical of een concert en bezoeken veel minder vaak een museum. Marokkanen gaan ook wat minder vaak naar de film of een cultureel evenement, maar de overige etnische groepen wijken hierin niet af van de autochtonen. Surinamers en Antillianen bezoeken relatief vaak een dansavond/ houseparty.
- In geval van gemeenteraadsverkiezingen zouden Marokkanen en Antillianen het vaakst niet gaan stemmen en autochtonen het minst vaak. Turken en Surinamers zitten hier tussen in. Daarnaast kunnen allochtonen zich minder vinden in de ideeën van bestaande politieke partijen en zijn zij minder positief over (hun invloed op) de politiek dan autochtonen.
- Het merendeel van de Surinamers kijkt frequent naar het Nederlandse nieuws en leest frequent een Nederlandse krant. Zij verschillen hierin niet van de autochtone bevolking. Bij Turken en Marokkanen is dit aandeel beduidend lager, maar dat heeft ook te maken met het feit dat een deel van deze groep moeite heeft met het begrijpen en lezen van Nederlands. Antillianen zitten hier tussenin.
- Allochtonen zijn door de bank genomen (vrijwel) even bekend met hulpverleningsinstanties als autochtonen en maken hiervan wat vaker gebruik.
- Op het terrein van participatie zijn weinig vergelijkbare landelijke gegevens beschikbaar. Waar deze er wel zijn, komt de Dordtse situatie redelijk overeen met het landelijke beeld.

-
- ¹ SCP. De sociale staat van Nederland 2005. Bijlagen. www.socialestaat.nl/2005/8/4.
- ² Lans, A.L.M. van der, I.A.C. Soffers, M.G. Weide. Monitor Jongeren Dordrecht 2003. Dordrecht: SGB, 2004.
- ³ Schellingerhout, L. (red). Gezondheid en welzijn van allochtone ouderen. Den Haag: SCP, 2003.
- ⁴ Lans, A.L.M. van der, I.A.C. Soffers, M.G. Weide. Monitor Jongeren Dordrecht 2003. Dordrecht: SGB, 2004.
- ⁵ Broek, A. van der, K. Breedveld, J. de Haan, F. Huysmans. Cultuur, media en sport. In: De sociale staat van Nederland 2003. Den Haag: SCP, 2003.
- ⁶ Lans, A.L.M. van der, I.A.C. Soffers, M.G. Weide. Monitor Jongeren Dordrecht 2003. Dordrecht: SGB, 2004.
- ⁷ Broek, A. van der, F. Huysmans, J de Haan, K. Breedveld. Cultuur, communicatie en sport. In: De sociale staat van Nederland 2005. Den Haag: SCP, 2005.
- ⁸ Lans, A.L.M. van der, I.A.C. Soffers, M.G. Weide. Monitor Jongeren Dordrecht 2003. Dordrecht: SGB, 2004.
- ⁹ Schellingerhout, L. (red). Gezondheid en welzijn van allochtone ouderen. Den Haag: SCP, 2003.
- ¹⁰ Lans, A.L.M. van der, I.A.C. Soffers, M.G. Weide. Monitor Jongeren Dordrecht 2003. Dordrecht: SGB, 2004.

6 Sociaal netwerk, gezondheid en welbevinden

In hoeverre beschikken Turkse, Marokkaanse, Surinaamse, Antilliaanse en autochtone Dordtenaren over een sociaal netwerk? Hoe staat het met hun gezondheid? Zijn ze gelukkig en tevreden met hun leven? Deze vragen staan centraal in dit hoofdstuk. Om te kunnen participeren in onze samenleving is het van belang dat men over sociale contacten en een ondersteunend netwerk beschikt. Zonder contacten raakt men geïsoleerd. Verder is een goede gezondheid van essentieel belang voor deelname aan de samenleving. Tot slot is er aandacht voor het persoonlijke welbevinden van mensen.

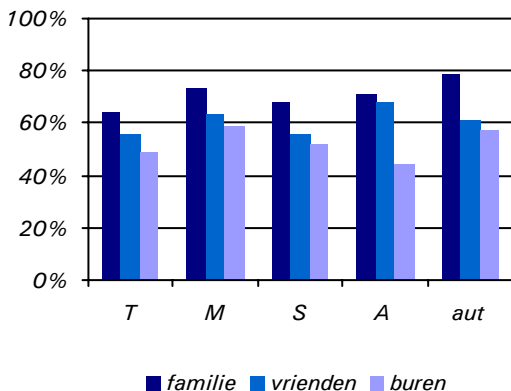
6.1 Sociaal netwerk

Sociale netwerken zijn van wezenlijk belang voor mensen. Ze vormen een gemeenschappelijk kader waarbinnen mensen functioneren. Het gaat zowel om de sociale contacten die mensen hebben, als de beleving daaromtrent en de steun die mensen krijgen uit hun netwerk. Daarover gaat deze paragraaf.

Sociale contacten

De meeste Dordtenaren hebben regelmatig contact met familie en vrienden. Met burens heeft men wat minder frequent contact (figuur 6.1 en tabel 38 in bijlage 3). Op een aantal punten zijn er wat betreft sociale contacten verschillen tussen de bevolkingsgroepen. Het aandeel Dordtenaren dat wekelijks contact heeft met familie is bij autochtonen relatief het hoogst en bij Turken het laagst. Verder zeggen Surinamers, Marokkanen en Antillianen vaker dat zij zelden contact hebben met vrienden en burens.

Figuur 6.1 Minstens 1x per week contact met familie, vrienden en burens

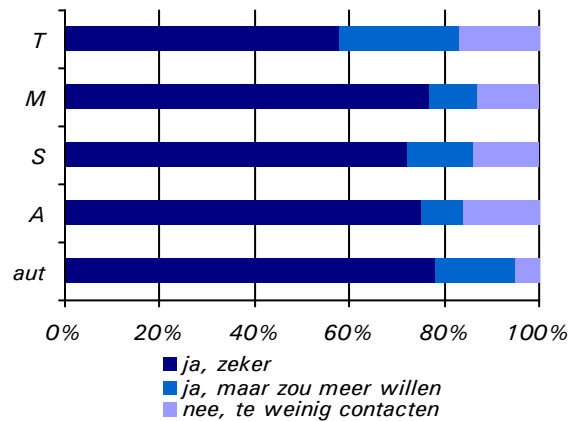
Bron: stadspanel/ enquête integratie 2005

Beleving

In hoeverre vinden Dordtse inwoners dat ze voldoende contacten hebben buiten werk, school en huishouden? Zo'n driekwart van de Marokkaanse, Surinaamse, Antilliaanse en autochtone

Dordtenaren is volledig tevreden met de sociale contacten die ze hebben. Bij de Turkse Dordtenaren is dit aandeel met 58% wat lager. Zij zijn wat vaker dan de andere groepen gedeeltelijk tevreden; ze vinden dat zij op zich voldoende contacten hebben, maar zouden er wel meer willen hebben. Ontevreden (te weinig contacten) is rond de 15% van de allochtone groepen en 5% van de autochtonen (figuur 6.2 en tabel 39 in bijlage 3).

Figuur 6.2 Oordeel voldoende sociale contacten

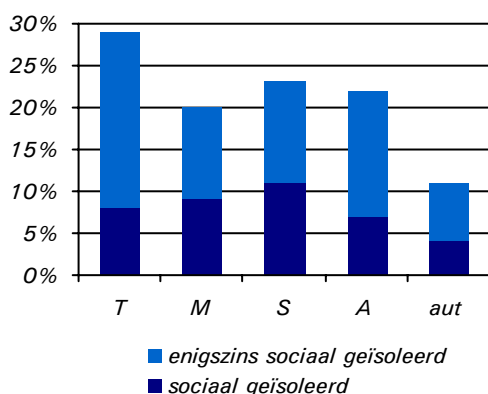
Bron: stadspanel/ enquête integratie 2005

Sociaal isolement

Niet iedereen heeft hechte banden met familie en vrienden op wie zij een beroep kunnen doen. Zij raken mogelijk in een sociaal isolement. In hoeverre geldt dit voor Dordtse inwoners? Aan de hand van zes stellingen over sociale contacten hebben we afgeleid of mensen sociaal geïsoleerd zijn.¹ Hieruit blijkt wederom dat Turken minder vaak kunnen rekenen op een hecht sociaal netwerk: zij zijn vaker dan gemiddeld (enigszins) sociaal geïsoleerd. Daarnaast zijn Surinamers wat vaker sociaal geïsoleerd dan andere etnische groepen in Dordrecht. Autochtone Dordtenaren zijn het minst geïsoleerd (figuur 6.3 en tabel 40 in bijlage 3).

De mate van sociaal isolement hangt samen met de maatschappelijke positie die iemand bekleedt. Dordtenaren met een lage maatschappelijke positie zijn vaker sociaal geïsoleerd. Vooral bij autochtone inwoners komt dit verband sterk naar voren, bij allochtone inwoners blijkt dit verband iets minder duidelijk (tabel 41 in bijlage 3).

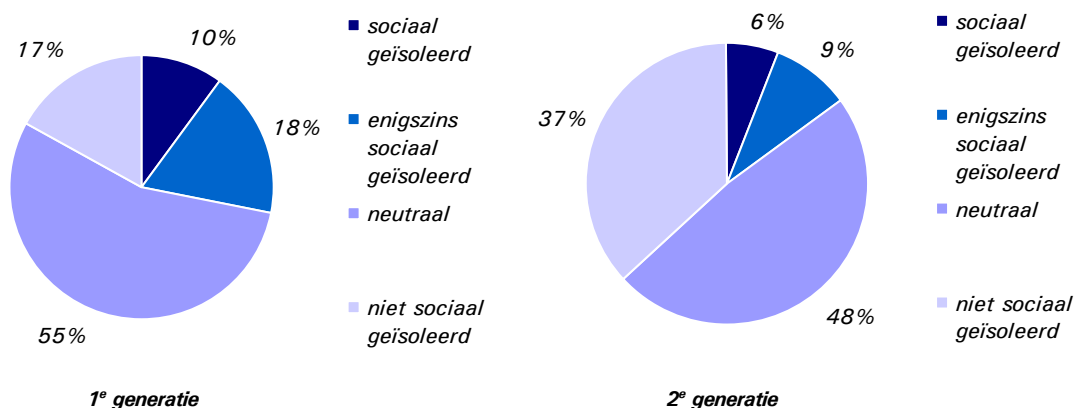
Figuur 6.3 Sociaal isolement

Bron: stadspanel/ enquête integratie 2005

Allochtonen van de 1^e generatie zijn vaker sociaal geïsoleerd dan allochtonen van de 2^e generatie (figuur 6.4). Van de 1^e generatie allochtonen verkeert ruim een kwart (enigszins) in een sociaal isolement, bij de 2^e generatie bedraagt dat aandeel 15%. Waarschijnlijk heeft dit te maken met verschillen in leeftijd en maatschappelijke positie tussen de generaties.

Figuur 6.4 Sociaal isolement, 1e en 2e generatie (T, M, S, A)

Bron: stadspanel/ enquête integratie 2005

Steun

Een sociaal netwerk is niet alleen belangrijk voor sociale contacten maar ook voor onderlinge steun. We hebben Dordtse inwoners gevraagd naar het verkrijgen van financiële steun (geld krijgen/lenen), sociale steun (samen leuke dingen doen), emotionele steun (goede raad krijgen) en praktische steun (klusjes/ vervoer) van vrienden en familie. Alleen wat betreft financiële steun zijn er significante verschillen tussen de vijf bevolkingsgroepen: Dordtenaren van Turkse en Marokkaanse afkomst ontvangen dat vaker dan gemiddeld (tabel 6.1).

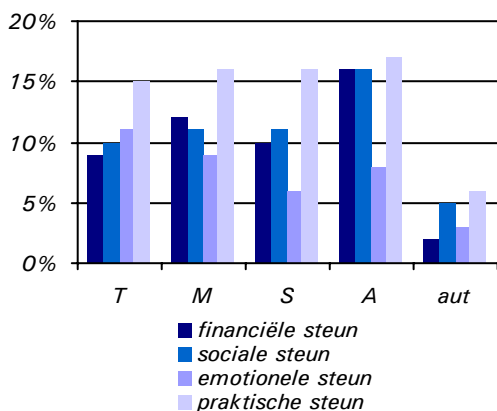
Tabel 6.1 Ontvangen steun (%)

	T	M	S	A	aut
<i>financiële steun</i>	68	47	42	44	28
<i>sociale steun</i>	88	86	83	80	90
<i>emotionele steun</i>	82	85	84	86	87
<i>praktische steun</i>	73	67	69	67	77

Bron: stadspanel/ enquête integratie 2005

Mensen die bepaalde vormen van steun niet krijgen, is gevraagd of zij die steun missen. Daaruit kunnen we afleiden welk aandeel van de gehele bevolking verschillende vormen van steun mist. Autochtone Dordtenaren missen minder vaak steun dan allochtone Dordtenaren (figuur 6.5 en tabel 42 in bijlage 3). Dit geldt voor alle vier de vormen van steun. Bij alle groepen wordt praktische steun (klusjes of vervoer) het meest gemist.

Figuur 6.5 Missen steun

Bron: stadspanel/ enquête integratie 2005

6.2 Gezondheid

Gezondheid is van grote invloed op iemands functioneren in de maatschappij. Gezondheidsklachten kunnen in mindere of meerdere mate een belemmering vormen om volwaardig deel te nemen aan de samenleving. We schenken in deze paragraaf aandacht aan ervaren gezondheid, aandoeningen, belemmeringen en overgewicht.

Ervaren gezondheid

Turkse en autochtone Dordtenaren verschillen significant in ervaren gezondheid (figuur 6.6 en tabel 43 in bijlage 3). Turkse inwoners ervaren hun gezondheid het vaakst als matig of slecht (39%), bij autochtone inwoners is dit aandeel het kleinst (13%). Bij de overige allochtone bedraagt dit aandeel ongeveer een kwart.

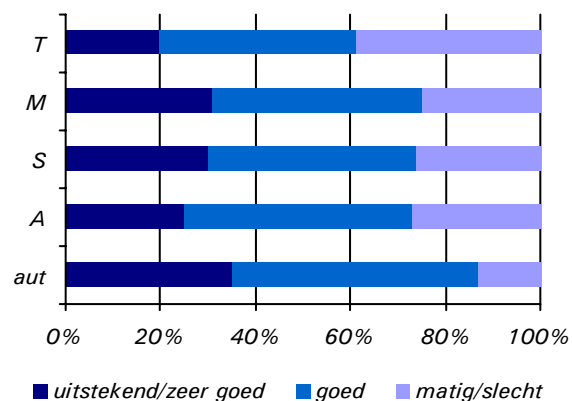
Gezien de jonge samenstelling van allochtone bevolkingsgroepen zijn de verschillen in gezondheidservaring tussen de bevolkingsgroepen feitelijk nog groter. Een uitsplitsing naar leeftijdsgroep bevestigt dit. Een kwart van de jongvolwassenen (18 t/m 34 jaar) Turken ervaart de eigen gezondheid als matig of slecht, tegenover 15% van de Marokkanen, Surinamers en Antillianen en 6% van de autochtonen. Ook bij 50-plussers zijn er duidelijke verschillen. Bijna tweederde van de oudere Turken vindt de gezondheid matig of slecht, hetzelfde geldt voor één op de vijf autochtone 50-plussers en voor circa 35% tot 45% van de overige groepen (tabel 44 in bijlage 3).

De ervaren gezondheid hangt naast leeftijd samen met de maatschappelijke positie en sociaal isolement. Van de inwoners met een lage maatschappelijke positie ervaart 55% de gezondheid als matig of slecht, dit geldt voor 20% van de inwoners die géén lage maatschappelijke positie

hebben. En 43% van de inwoners in een sociaal isolement vindt de eigen gezondheid matig of slecht tegenover 11% van niet sociaal geïsoleerde Dordtenaren.

De ervaren gezondheid van de verschillende bevolkingsgroepen in Dordrecht komt overeen met het landelijke beeld. Marokkaanse Dordtenaren ervaren hun gezondheid wel wat vaker als goed tot zeer goed dan Marokkanen in de rest van het land.²

Figuur 6.6 Oordeel gezondheid

Bron: stadspanel/ enquête integratie 2005

Aandoeningen en belemmeringen

Tabel 6.2 geeft het aandeel inwoners met langdurige ziekten, aandoeningen of handicaps weer. Marokkaanse en Antilliaanse Dordtenaren hebben minder vaak dan gemiddeld te kampen met langdurige aandoeningen. Wel worden zij vaker belemmerd door hun aandoeningen (tabel 6.3). Bijna de helft van de Marokkanen met een langdurige aandoening wordt hierdoor sterk belemmerd in de dagelijkse bezigheden. Antillianen worden vaker dan gemiddeld sterk belemmerd in de vrijetijdsbesteding: dit geldt voor ruim de helft van de Antillianen met een langdurige aandoening. Autochtone inwoners worden het minst vaak sterk belemmerd door hun aandoening. Dit geldt zowel voor dagelijkse bezigheden als de vrijetijdsbesteding.

Tabel 6.2 Aandeel met langdurige ziekten, aandoeningen of handicaps (%)

T	M	S	A	aut
31	23	31	22	30

Bron: stadspanel/ enquête integratie 2005

Tabel 6.3 Mate van belemmering vanwege aan-
doening (%)

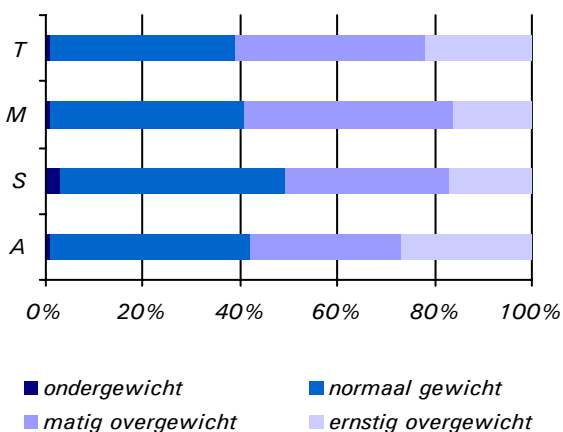
	T	M	S	A	aut
dagelijkse bezigheden:					
sterk	41	46	32	39	13
licht	48	44	38	45	52
niet	11	10	30	16	35
vrijtijdsbesteding:					
sterk	44	47	36	52	22
licht	44	42	45	31	55
niet	12	11	19	17	23

Bron: stadspanel/ enquête integratie 2005

Overgewicht

We hebben bij allochtone Dordtenaren de mate van overgewicht met behulp van de BMI vastgesteld.³ Hieruit blijkt dat meer dan de helft van de allochtone Dordtse inwoners te kampen heeft met overgewicht (figuur 6.7 en tabel 45 in bijlage 3). Het aandeel met overgewicht varieert van vijf op de tien Surinamers tot circa zes op de tien Antillianen, Marokkanen en Turken. Landelijk ligt het aandeel inwoners met overgewicht op 47%.⁴ Antillianen hebben vaker dan de andere drie groepen last van ernstig overgewicht. Bij maar liefst 27% van de Antilliaanse inwoners is er sprake van ernstig overgewicht (het landelijke gemiddelde is 11%). Desondanks voelt tweederde van de Antilliaanse inwoners met ernstig overgewicht zich gezond. Tot slot hebben Surinaamse Dordtenaren vaker dan de andere drie groepen te maken met ondergewicht.

Figuur 6.7 Onder- en overgewicht

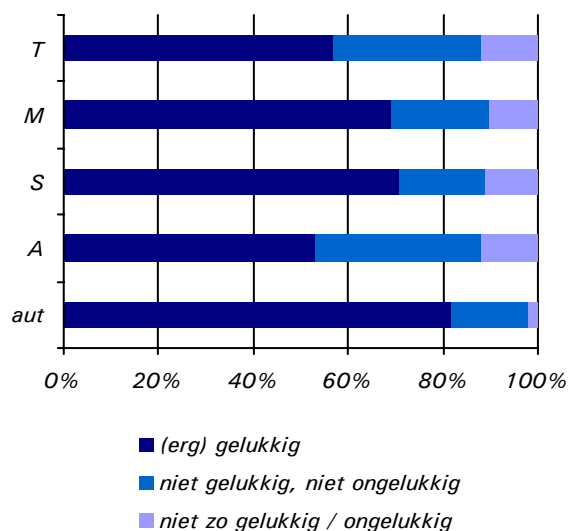
Bron: stadspanel/ enquête integratie 2005

6.3 Persoonlijk welbevinden

Hoe staat het met het persoonlijke welbevinden van Dordtse inwoners? In hoeverre zijn zij gelukkig en tevreden met hun leven? Autochtone Dordtenaren zijn gelukkiger dan hun allochtone stadsgenoten (figuur 6.8 en tabel 46 in bijlage 3). Ruim acht op de tien autochtonen zijn (erg) gelukkig, dit geldt voor zeven op de tien Marokkanen en Surinamers en voor ruim de helft van de Turken en Antillianen. Verder is slechts 2% van de autochtone bevolking niet zo gelukkig of ongelukkig, terwijl 10% tot 12% van de allochtone inwoners niet zo gelukkig of ongelukkig is.

Ook uit landelijke cijfers blijkt dat niet-westerse allochtonen zich wat minder vaak gelukkig voelen dan autochtonen.⁵

Figuur 6.8 Mate waarin men zichzelf gelukkig vindt

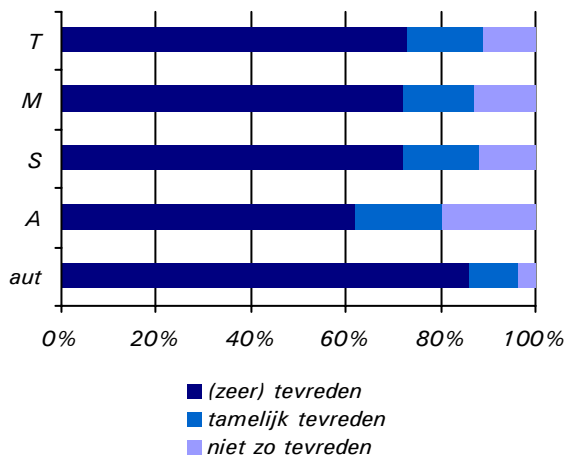

Bron: stadspanel/ enquête integratie 2005

Naast gelukkiger zijn autochtone Dordtenaren ook meer tevreden over hun eigen leven. Ruim 85% van de autochtonen en bijna driekwart van de Turken, Marokkanen en Surinamers is (zeer) tevreden over hun leven. Antillianen zijn het minst tevreden: één op de vijf Antillianen is niet zo tevreden met het leven dat hij/zij leidt (figuur 6.9 en tabel 47 in bijlage 3).

Figuur 6.9 Mate waarin men tevreden is met het leven

Bron: stadspanel/ enquête integratie 2005

6.4 Conclusies

- Van de verschillende etnische groepen zijn Turken het minst ingebed in een sociaal netwerk. Zij hebben de meeste behoefte aan meer sociale contacten en zijn het vaakst sociaal geïsoleerd. Ook Surinamers zijn wat vaker sociaal geïsoleerd dan de andere groepen. Voor het overige zijn er weinig verschillen tussen de Dordtse bevolkingsgroepen als

het gaat om sociale contacten. Opmerkelijk is dat het verband tussen een lage maatschappelijke positie en sociaal isolement duidelijk aanwezig is bij autochtone inwoners, maar minder sterk bij allochtone inwoners.

- Ook wat betreft het krijgen van steun uit het sociale netwerk zijn de verschillen tussen de etnische groepen klein. Wel geven allochtone inwoners vaker aan dat zijn bepaalde vormen van steun missen dan autochtone inwoners.
- Turken ervaren hun gezondheid het vaakst als matig of slecht. Marokkanen en Antillianen voelen zich het vaakst belemmerd door ziekte, maar zijn absoluut gezien minder vaak langdurig ziek. Autochtone inwoners voelen zich het meest gezond en ervaren de minste belemmeringen. Verder heeft een aanzienlijk deel van de Antillianen ernstig overgewicht. De slechtere gezondheid(sbeleving) van allochtone Dordtenaren is gezien hun jonge bevolkingsamenstelling des te opvallender. Deels hangt dit samen met een vaak slechtere maatschappelijke positie en een hogere mate van sociaal isolement bij allochtonen.
- Allochtone Dordtenaren zijn minder vaak gelukkig en tevreden met hun leven dan autochtone stadsgenoten.
- De verschillen tussen etnische groepen in Dordrecht als het gaat om ervaren gezondheid en geluk wijken niet af van landelijke bevindingen.

¹ De zes stellingen hebben betrekking op de vraag of er mensen zijn met wie ze goed kunnen praten, of ze zich van anderen geïsoleerd voelen, of ze terecht kunnen bij anderen, of er mensen zijn die hen echt begrijpen, of ze deel uitmaken van een vriendengroep en of de sociale contacten oppervlakkig zijn. Respondenten hebben aangegeven of hier wel, soms of geen sprake van is. Vervolgens zijn somscores berekend, die gelijk staan aan de mate van sociaal isolement.

² Bron: SCP/WODC/CBS. Jaarrapport Integratie 2005. Den Haag, 2005.

³ De Body Mass Index wordt berekend door het gewicht (in kilogrammen) te delen door lengte (in meters) in het kwadraat. De categorieën zijn als volgt ingedeeld: ondergewicht (BMI < 18,5), normaal gewicht (BMI 18,5-24,9), matig overgewicht (BMI 25-29,9), ernstig overgewicht (BMI 30 of hoger). Doordat de enquête bij autochtone inwoners eerder is uitgezet dan die van allochtone inwoners, is de BMI bij hen niet meegenomen.

⁴ Bron: CBS Statline, gegevens uit 2004.

⁵ Idem.

7 Sociaal-culturele integratie

Interetnische contacten liggen aan de basis van sociaal-culturele integratie. Het gaat hierbij niet alleen om de daadwerkelijke contacten tussen allochtone groepen en autochtonen, maar ook om het zich 'Nederlander' voelen en de wens tot onderlinge contacten (sociale afstand). Mensen zoeken vooral contact met gelijkgestemden, maar contacten kunnen er ook toe leiden dat verschillen in opvattingen kleiner worden. Verschillen in opvattingen, de culturele afstand tussen etnische groepen, kan een drempel zijn voor interetnische contacten. In dit hoofdstuk behandelen we al deze aspecten.

7.1 Sociale afstand

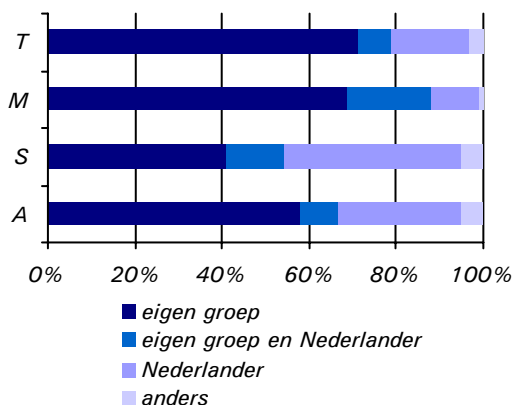
Hoe geringer de sociale afstand tussen allochtonen en autochtonen, hoe gemakkelijker interetnische contacten tot stand zullen komen. Vanuit deze gedachte is het zinvol vast te stellen in hoeverre allochtone groepen zich identificeren met hun eigen dan wel de Nederlandse bevolkingsgroep. Ook de taal die zij thuis spreken met hun partner en kinderen geeft een indicatie voor de afstand van allochtonen tot de Nederlandse samenleving. En ten slotte bespreken we in deze paragraaf de gewenste sociale afstand.

Etnische identificatie

Van de Turkse, Marokkaanse en Antilliaanse Dordtenaren rekt een minderheid (een kwart tot ruim eenderde) zich (mede) tot de Nederlandse bevolkingsgroep; dat geldt voor ruim de helft van de Surinamers (figuur 7.1 en tabel 48 in bijlage 3). Surinamers voelen zich het vaakst uitsluitend Nederlander, Marokkanen het minst vaak. Zeven op de tien Turken en Marokkanen zien zichzelf vooral als lid van de eigen bevolkingsgroep. Deze uitkomsten komen redelijk overeen met het landelijke beeld.¹ Wel is landelijk het aandeel allochtonen dat zich uitsluitend lid voelt van de eigen groep kleiner en het aandeel dat zich zowel lid voelt van de eigen als de Nederlandse bevolkingsgroep groter. Naar verwachting ligt dat vooral aan een andere vraagstelling: in ons onderzoek was er geen aparte antwoordcategorie voor de combinatie eigen bevolkingsgroep én Nederlander.

Allochtonen van de 2e generatie rekenen zichzelf vaker uitsluitend tot de Nederlandse groep dan allochtonen van de 1e generatie (37% versus 20%) en noemen zich minder vaak lid van de eigen bevolkingsgroep (48% versus 64%). Zij geven even vaak aan tot beide bevolkingsgroepen te behoren (1^e generatie 11%, 2^e generatie 13%).

Figuur 7.1 Tot welke bevolkingsgroep rekt men zich?

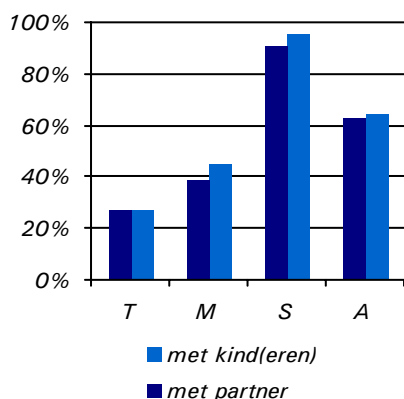

Bron: enquête integratie 2005

Spreken Nederlands thuis

In hoeverre spreken allochtone groepen thuis met hun partner en kinderen Nederlands? De Surinaamse groep doet dat verreweg het meest (figuur 7.2 en tabel 49 in bijlage 3). Ruim negen op de tien Surinamers zeggen vaak met hun partner en/ of kind(eren) Nederlands te spreken. Turken spreken duidelijk het minst vaak Nederlands thuis (ruim een kwart). Marokkanen (vier op de tien) en Antillianen (ruim zes op de tien) zitten hier tussenin. Ongeveer drie op de tien Turken en Marokkanen spreken nooit Nederlands met hun partner en een vijfde van deze groepen doet dit nooit met hun kind(eren).

Figuur 7.2 Spreken Nederlands thuis (vaak)

Bron: enquête integratie 2005

We zien hierin ook duidelijke verschillen tussen de 1^e en 2^e generatie allochtonen (tabel 50 in bijlage 3). Van de 2^e generatie spreekt 71% thuis vaak Nederlands met zijn/haar partner en 66% met zijn/haar kind(eren). Dat geldt voor respectievelijk 43% en 48% van de allochtonen van de 1^e generatie. Deze verschillen verdwijnen echter wanneer we uitsluitend kijken naar allochtonen die aangeven geen moeite te hebben met het spreken van Nederlands. Het spreken van Nederlands thuis hangt dus voor een deel samen met Nederlandse taalvaardigheid. Maar niet volledig, want van degenen die geen moeite hebben met het spreken van Nederlands, spreekt ongeveer eenderde niet vaak Nederlands met partner en/of kind(eren).

Gewenste sociale afstand

Wat de omgang van hun kinderen met Nederlandse kinderen betreft, daar hebben de meeste allochtonen geen bezwaar tegen waar het contacten op school of vriendschap betreft (tabel

7.1). Turkse Dordtenaren staan het vaakst positief tegenover dergelijke contacten (tabel 51a t/m c in bijlage 3). In hun houding tegenover het hebben van een Nederlandse partner zien we grotere verschillen tussen de etnische groepen. Turken en Marokkanen hebben hier vaker problemen mee dan Surinamers en Antillianen. Drie op de tien Marokkanen geven aan zich hiertegen te zullen verzetten tegenover 15% van de Turken en 1% van de Surinamers en Antillianen. Deze uitkomsten komen overeen met het landelijke beeld.²

Autochtonen hebben er over het geheel genomen vaker problemen mee als hun kind veel contact zou hebben met allochtonen, of dit nu op school, als vriend of als partner is. Een groter aandeel geeft aan dit als minder prettig te ervaren, hoewel slechts een minderheid zegt zich hiertegen te zullen verzetten. Vaker geeft men aan dat het 'ervan afhangt'. Dit plaatje verschilt niet veel van landelijke uitkomsten.³

7.2 Interetnische contacten

Nu we de sociale afstand in beeld hebben gebracht gaan we in deze paragraaf in op de daadwerkelijke interetnische contacten en de wederzijdse behoefte aan meer onderling contact tussen allochtone en autochtone Dordtenaren.

Contact op het werk, in de wijk en in de vrije tijd

Hoe frequent zijn de onderlinge contacten van allochtonen en autochtonen? Zo'n vier tot vijf op de tien allochtonen zegt (heel) vaak contact te hebben met autochtonen op het werk, in de wijk en in de vrije tijd (berekend over de totale groep inclusief degenen voor wie dit niet van toepassing is; figuur 7.3 en tabel 52 a t/m c in bijlage 3).

Tabel 7.1 Positieve of neutrale houding* tegenover sociale situaties kind (%)

	Turken	Marokkanen	Surinamers	Antillianen	autochtonen
kind naar school met voornamelijk Nederlandse leerlingen ¹ / gemengde ² school	92	87	87	89	55
kind heeft veel Nederlandse ¹ / allochtone ² vrienden	90	84	91	93	46
keuze kind voor Nederlandse ¹ / allochtone ² partner	46	35	82	89	36

* antwoordcategorieën 'dat zou ik als positief ervaren' en 'daar zou ik geen bezwaar tegen hebben' samengenomen

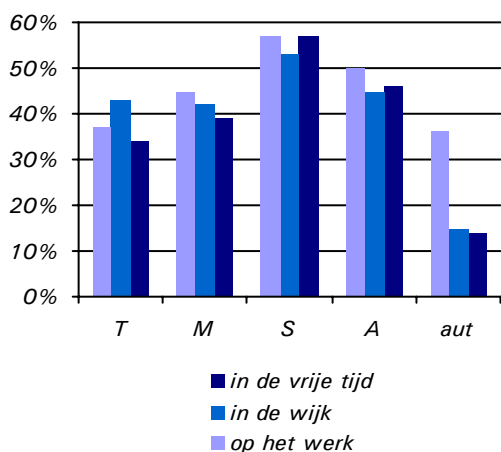
¹ gevraagd aan Turken, Marokkanen, Surinamers en Antillianen

² gevraagd aan autochtonen

Bron: stadspanel/ enquête integratie 2005

Surinamers hebben op alle drie terreinen het vaakst contact met autochtonen. De overige groepen ontlopen elkaar niet veel. De grootste verschillen vinden we in de contacten in de vrije tijd. Een kwart van de Turken en Marokkanen heeft in de vrije tijd (bijna) nooit contact met autochtonen, tegenover één op de zes Antillianen en ruim één op de tien Surinamers. Dit is ook het enige terrein waarop Marokkanen en vooral Turken duidelijk vaker contact hebben met allochtonen dan met autochtonen. Ruim de helft (54%) van de Marokkanen en 64% van de Turken heeft in de vrije tijd (heel) vaak contact met allochtonen, tegenover 39% van de Marokkanen en 34% van de Turken die dit met autochtonen heeft. Bij Surinamers en Antillianen zien we nauwelijks verschil in de frequentie van het contact dat ze in hun vrije tijd met allochtonen en autochtonen hebben. Deze bevindingen sluiten aan bij het landelijke beeld.⁴

Figuur 7.3 Contact met autochtonen¹, allochtonen² (heel vaak)

¹ gevraagd aan Turken, Marokkanen, Surinamers en Antillianen

² gevraagd aan autochtonen

Bron: stadspanel/ enquête integratie 2005

Het valt op dat het aandeel allochtonen dat frequent contact heeft met autochtonen per etnische groep op het werk, in de wijk en in de vrije tijd ongeveer gelijk is. Andersom geldt dat niet. Autochtonen hebben veruit het vaakst op het werk contact met allochtonen en veel minder in de wijk of in de vrije tijd. Op het werk heeft ruim eenderde (36%) van de autochtone Dordtenaren frequent contact met allochtonen en een vijfde (bijna) nooit. In de wijk en in hun vrije tijd heeft slechts zo'n 15% (heel) vaak contact met allochtonen; de helft heeft dit (bijna) nooit (tabel 52 a t/m c in bijlage 3).

Kijken we naar de 1^e en 2^e generatie allochtonen, dan zien we dat zij op het werk even vaak frequent contact hebben met autochtonen. Wat betreft de contacten met autochtonen in de wijk en de vrije tijd zien we wel verschillen: de 2^e generatie heeft deze vaker dan de 1^e generatie (tabel 53 in bijlage 3).

Ook bij de Dordtse jongeren van 12 tot 23 jaar zien we dat allochtonen veel vaker omgaan met jongeren van een andere bevolkingsgroep dan autochtone jongeren. De onderlinge verschillen tussen de etnische groepen zijn klein. Ongeveer zes op de tien allochtone jongeren zeggen 'heel vaak' om te gaan met jongeren van een andere bevolkingsgroep; bij autochtone jongeren betreft dat slechts 14%.⁵

Vrienden of kennissen

Het merendeel van de allochtone Dordtenaren geeft aan autochtone vrienden of kennissen te hebben (tabel 54 in bijlage 3). Dat geldt voor 70% van de Marokkanen, 78% van de Turken, 86% van de Antillianen en 88% van de Surinamers. We zien hierin een duidelijk verschil tussen de 1^e en 2^e generatie allochtonen. Van de 2^e generatie allochtonen heeft 91% autochtone vrienden en kennissen tegenover 78% van de 1^e generatie.

Van de autochtone Dordtenaren heeft 41% allochtone vrienden of kennissen.

Behoeftte aan meer interetnische contacten

Van de allochtone groepen geven Turken het vaakst aan meer contact te willen met autochtonen (tabel 7.2). Tweederde zegt dit graag te willen of daar wel wat moeite voor te willen doen, tegenover ruim drie op de tien Marokkanen en Antillianen en slechts twee op de tien Surinamers. Dat Surinamers minder vaak behoefte hebben aan meer contact is niet zo verwonderlijk: zij hebben immers al tamelijk frequent contact met autochtonen. Er is geen verschil tussen de 1e en 2e generatie allochtonen in de wens tot meer contact met autochtonen.

Autochtonen van hun kant hebben nauwelijks behoefte aan meer contact met allochtonen: slechts één op de zes zegt dit graag te willen of hiervoor moeite te willen doen.

Het beeld van de jongeren komt redelijk overeen met dat van de volwassenen. Van de allochtone jongeren zegt 40% graag meer contact te willen met jongeren van een andere bevolkingsgroep of hier wel wat moeite voor te willen doen tegenover 18% van de autochtone jongeren.⁶

Tabel 7.2 Wens tot meer contact met autochtonen¹, dan wel allochtonen² (%)

	Turken	Marokkanen	Surinamers	Antillianen	autochtonen
ja, graag zelfs	37	23	12	23	4
ja, wil wat moeite doen	28	12	7	9	12
stelt zich niet actief op	18	35	53	37	60
nee, geen behoefte	14	25	26	26	24
nee, liever minder	3	4	2	5	1

¹ gevraagd aan Turken, Marokkanen, Surinamers en Antillianen

² gevraagd aan autochtonen

Bron: stadspanel/ enquête integratie 2005

7.3 Opvattingen

Nu we inzicht hebben gekregen in de (gewenste) sociale afstand tussen allochtonen en autochtonen en de daadwerkelijke interetnische contacten, kijken we ten slotte naar de culturele afstand tussen allochtonen en autochtonen. Wij maken hierbij gebruik van stellingen over de rol van mannen en vrouwen die ontwikkeld zijn door het Sociaal en Cultureel Planbureau.⁷

Marokkanen zijn in een aantal opvattingen duidelijk wat traditioneler dan de andere etnische groepen (tabel 7.3 en tabel 55 a t/m g in bijlage 3). Zij vinden het vaakst dat de vrouw het beste verantwoordelijk kan zijn voor het huishouden en de man voor het geld. Turken, Surinamers en Antillianen zijn deze mening wat minder vaak toegegaan, maar verschillen hierin nog wel van autochtonen. Ook zijn Marokkanen vaker van mening dat de vrouw moet stoppen met werken als ze een kind krijgt. Hierin wijken de overige allochtone groepen niet af van autochtone Dord-

tenaren. Wel is er een duidelijk verschil tussen de etnische groepen waar het de acceptatie van de vrouw betreft om niet te werken als haar man dat niet wil. Vier op de tien Turken en een derde van de Marokkanen is die mening toegegaan tegenover 13% van de Surinamers, 15% van de Antillianen en 6% van de autochtonen. De allochtone groepen verschillen echter nauwelijks van mening wat betreft het toekennen van een groter belang aan een eigen inkomen voor jongens dan voor meisjes. Wél zijn ze hierin traditioneler dan autochtonen.

Wat betreft de opvatting dat mannen en vrouwen evenveel buitenshuis moeten werken, zien we een opvallend verschil tussen allochtonen en autochtonen. De laatsten zijn het beduidend minder vaak eens met deze stelling. Ten slotte zijn alle etnische groepen het er in overgrote meerderheid over eens dat man en vrouw met elkaar dienen te praten over de verdeling van het huishouden en de verzorging van de kinderen.

Tabel 7.3 Opvattingen man-vrouw rollen (% (helemaal) eens)

	Turken	Marokkanen	Surinamers	Antillianen	autochtonen
als de man niet wil dat de vrouw werkt moet de vrouw dat accepteren	39	34	13	15	6
bij het krijgen van een kind moet de vrouw stoppen met werken	26	43	27	26	23
de vrouw kan het beste de verantwoordelijkheid hebben voor het huishouden	49	60	48	50	32
de man kan het beste de verantwoordelijkheid hebben voor het geld	35	46	20	32	10
een eigen inkomen is voor jongens belangrijker dan voor meisjes	26	32	25	35	11
mannen en vrouwen moeten evenveel buitenshuis werken	52	51	51	65	30
mannen en vrouwen moeten met elkaar praten over de verdeling van het huishouden en de verzorging van de kinderen	88	86	96	91	94

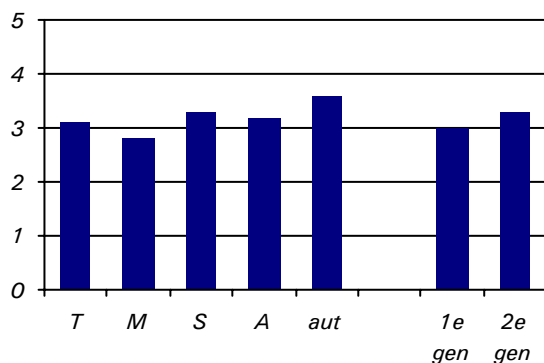
Bron: stadspanel/ enquête integratie 2005

Op basis van de eerste vijf stellingen hebben we in navolging van het SCP een schaalscore geconstrueerd met een range van 1 (traditioneel) tot 5 (modern). Autochtonen hebben op deze schaal een score van 3.6 (figuur 7.4). Zoals we op basis van het voorgaande kunnen verwachten, scoren van de allochtone groepen de Marokkanen op deze schaal het laagst (2.8) en de Surinamers het hoogst (3.3). Turken (3.1) en Antillianen (3.2) zitten hier tussenin.

Allochtonen van de 2^e generatie hebben modernere opvattingen (3.3) dan allochtonen van de 1^e generatie (3.0).

Onze bevindingen wijken enigszins af van de landelijke uitkomsten. Uit de landelijke cijfers komen Turken als de meest traditionele groep naar voren, gevolgd door de Marokkanen en daarna de Surinamers en Antillianen die elkaar weinig ontlopen.⁸ In Dordrecht lijkt de Turkse groep in hun opvattingen juist wat meer op de Surinaamse en Antilliaanse groep.

Figuur 7.4 Schaalscore opvattingen man-vrouw rollen

Bron: stadspanel/ enquête integratie 2005

7.4 Conclusies

- Het merendeel van de Turkse en Marokkaanse inwoners van Dordrecht rekent zichzelf vooral tot de eigen bevolkingsgroep. Slechts een minderheid voelt zich vooral Nederlander. Dat geldt in wat minder mate ook voor Antillianen. Surinamers rekenen zich even vaak tot de eigen als tot de Nederlandse bevolkingsgroep.
- Turkse Dordtenaren spreken thuis het minst vaak Nederlands met hun partner en/ of kind(eren). Dat hangt deels samen met het feit dat zij van de allochtone groepen het meeste moeite hebben met de Nederlandse taal. Van degenen die hier geen moeite mee hebben, spreekt een derde niet vaak Nederlands thuis.
- De meeste allochtonen hebben er geen problemen mee als hun kind een school zou bezoeken met voornamelijk Nederlandse kinderen of als hun kind Nederlandse vrienden heeft. Veel Turken en Marokkanen hebben wel moeite met een Nederlandse partner voor hun kind. Autochtonen staan minder positief tegenover een gemengde school, allochtone vrienden en een allochtone partner voor hun kind.
- Vier tot vijf op de tien allochtonen zeggen vaak contact te hebben met autochtonen op het werk, in de wijk en in hun vrije tijd. Turken en Marokkanen gaan in hun vrije tijd wél veel vaker om met allochtonen dan met autochtonen, terwijl dit bij Surinamers en Antillianen ongeveer gelijk is. Autochtonen hebben het vaakst contact met allochtonen op het werk; slechts een minderheid heeft frequent contact met allochtonen in de vrije tijd.
- Het merendeel van de allochtonen heeft autochtone vrienden of kennissen. Bij autochtonen heeft minder dan de helft allochtone vrienden of kennissen.
- Vooral onder Turken bestaat er behoefte aan meer contact met autochtonen. Bij Marokkanen en Antillianen is dat wat minder, maar betreft het toch nog een substantieel deel. Surinamers geven het vaakst aan geen behoefte te hebben aan meer contact, maar zij hebben van de allochtone groepen dan ook het vaakst contact met autochtonen. Autochtonen hebben van hun kant weinig behoefte aan meer contact met allochtonen.
- Wat betreft opvattingen over man-vrouw rollen zijn Marokkanen traditioneler dan de overige allochtone groepen, die niet veel van elkaar verschillen. Wel zijn de laatsten op hun beurt weer traditioneler dan de autochtonen.
- Allochtonen van de 2e generatie hebben een geringere sociale en culturele afstand tot autochtonen dan allochtonen van de 1e generatie. Zij hebben meer contacten met autochtonen en zijn wat moderner in hun opvattingen over man-vrouw rollen.
- De Dordtse bevindingen komen sterk overeen met het landelijke beeld.

---

¹ Bron: SCP/WODC/CBS. Jaarrapport Integratie 2005. Den Haag, 2005.

² Idem.

³ Idem.

⁴ Idem.

⁵ Bron: Lans, A.L.M. van der, I.A.C. Soffers, M.G. Weide. Monitor Jongeren Dordrecht 2003. Dordrecht: SGB, 2004.

⁶ Idem.

⁷ We hebben gebruik gemaakt van vragen uit de enquête Leefsituatie Allochtone Stedelingen (CAS).

⁸ Bron: SCP/WODC/CBS. Jaarrapport integratie 2005. Den Haag, 2005

8 Sociale samenhang

Het bevorderen van de sociale samenhang in de buurt is één van de doelstellingen van het integratiebeleid van de gemeente Dordrecht. Sociale samenhang betekent dat mensen zich thuis voelen in hun buurt en op een plezierige manier met elkaar omgaan. Tevredenheid met de woonsituatie en de woonomgeving draagt hieraan bij. Waar allochtonen en autochtonen naast en met elkaar leven is ook de wederzijdse beeldvorming van belang voor de sociale samenhang. En ten slotte zijn gevoelens van maatschappelijke achterstelling en discriminatie een indicatie voor de mate waarin mensen zich geaccepteerd en thuis voelen in de samenleving. In dit hoofdstuk komen deze onderwerpen aan bod.

8.1 Oordeel woonsituatie

In deze paragraaf kijken we naar de woonsituatie en het oordeel dat men hierover heeft. De gegevens over het oordeel over de woning en woonomgeving zijn afkomstig uit de monitor Leefbaarheid en Veiligheid Dordrecht 2005.¹ Vanwege te geringe aantallen is het niet mogelijk een uitsplitsing te maken naar specifieke allochtone groepen. We beperken ons daarom tot een uitsplitsing naar niet-westerse allochtone en autochtone Dordtenaren. Achtereenvolgens komen aan bod: de woonkwaliteit en rapportcijfers voor de eigen woning, de woonomgeving en de voorzieningen in de buurt.

Woonkwaliteit

De woonsituatie van allochtone Dordtenaren is over het geheel genomen ongunstiger dan die van autochtone Dordtenaren. Autochtonen wonen wat vaker in een eengezinswoning, hebben ook wat vaker een grotere woning (meer dan 4 kamers) en zijn vaker eigenaar van hun woning (tabel 8.1 en tabel 56 in bijlage 3). De woonsituatie van Marokkanen en Antillianen lijkt wat ongunstiger dan die van Surinamers en Turken.

Zij wonen het vaakst in een appartement en zijn minder vaak huiseigenaar. Antillianen hebben ook vaak een kleinere woning, maar dat heeft ook te maken met hun huishoudensituatie: zij zijn relatief vaak alleenstaand of alleenstaande ouder (zie hoofdstuk 2).

Ook landelijk wordt bij allochtonen in vergelijking met autochtonen een minder gunstige woonsituatie vastgesteld.²

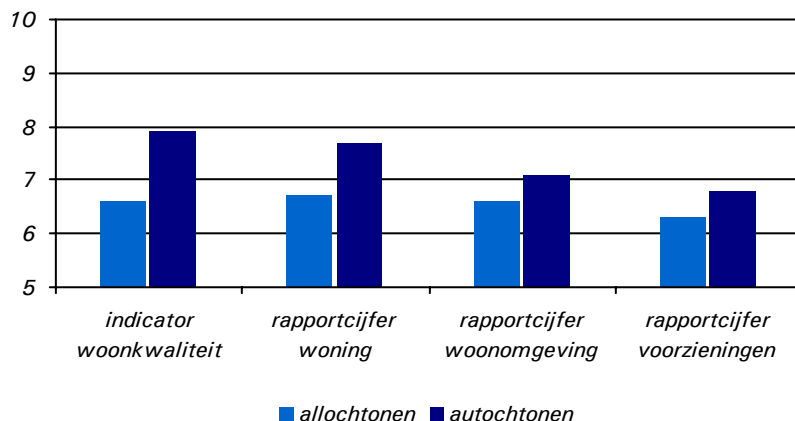
In de monitor Leefbaarheid en Veiligheid is het oordeel van bewoners over de woonkwaliteit gemeten aan de hand van een viertal stellingen over de indeling, de grootte, de staat en de sfeer van de eigen woning. Op basis van deze stellingen is een indicator geconstrueerd waarop bewoners minimaal 0 en maximaal 10 konden scoren. Hierbij geldt: hoe hoger de score, hoe beter het oordeel over de woonkwaliteit. Dordtenaren van allochtone, niet-westerse afkomst zijn met een gemiddelde score van 6,6 duidelijk minder positief over hun woonkwaliteit dan autochtone Dordtenaren (7,9; figuur 8.1).

Tabel 8.1 Aspecten woonsituatie (%)

	Turken	Marokkanen	Surinamers	Antillianen	autochtonen
eengezinswoning	66	42	59	35	72
appartement	32	54	36	57	24
overig	2	4	5	8	4
1 of 2 kamers	9	14	11	21	8
3 of 4 kamers	75	69	64	67	53
> 4 kamers	16	17	25	12	39
eigenaar woning	69	36	60	47	73

Bron: SGB, Monitor Leefbaarheid en Veiligheid 2005

Figuur 8.1 Oordeel woonsituatie allochtone en autochtone Dordtenaren (score)

Bron: SGB, Monitor Leefbaarheid en Veiligheid 2005

Rapportcijfer woning en woonomgeving

In de monitor Leefbaarheid en Veiligheid is de bewoners ook gevraagd een rapportcijfer te geven voor de eigen woning, de woonomgeving en de voorzieningen in de buurt. Allochtone Dordtenaren hebben met een 6,7 aanzienlijk minder waardering voor hun eigen woning dan autochtone Dordtenaren (7,7; figuur 8.1). Gezien de slechtere woonsituatie van allochtonen is deze uitkomst niet verwonderlijk.

Wat betreft de woonomgeving en de voorzieningen in de buurt zijn de verschillen wat kleiner, maar nog altijd aanwezig (figuur 8.1). Voor de woonomgeving geven allochtone bewoners het gemiddelde rapportcijfer 6,6. Autochtone bewoners scoren een 7,1. De voorzieningen in hun buurt waarderen allochtone Dordtenaren met een 6,3. Met een gemiddelde score van 6,8 zijn autochtone Dordtenaren ook hier positiever over. Dat heeft ook te maken met het feit dat allochtonen meer in de zogenaamde achterstandswijken wonen. Bewoners van deze wijken zijn minder tevreden over hun woonomgeving.³

Landelijke gegevens bevestigen dit beeld van een beduidend grotere ontevredenheid met de woning en woonomgeving onder allochtone groepen.⁴

8.2 Sociale samenhang

De mate van sociale samenhang in de buurt en de mate waarin bewoners gehecht zijn aan de eigen buurt zijn van invloed op de leefbaarheid.

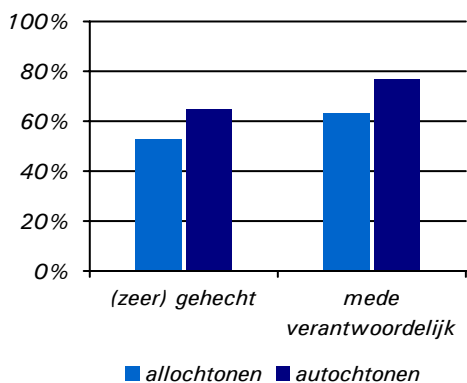
Hoe groter de binding is die bewoners met hun buurt hebben, hoe meer zij de buurt als leefbaar zullen ervaren. Verder kan de wens om te verhuizen een indicatie zijn voor (een gebrek aan) binding met de eigen buurt. Deelname aan activiteiten in de buurt kan gevoelens van sociale samenhang versterken en de betrokkenheid bij de buurt vergroten. In deze paragraaf kijken we naar deze aspecten. Waar we gebruik maken van gegevens van de monitor Leefbaarheid en Veiligheid zijn de resultaten uitgesplitst naar allochtonen en autochtonen.

Sociale samenhang

Op basis van vier stellingen is een indicator geconstrueerd voor sociale samenhang⁵ die loopt van 0 tot 10. Hoe hoger de score, hoe groter de mate van ervaren samenhang. Niet-westerse allochtone bewoners ervaren met een gemiddelde score van 5,5 duidelijk minder sociale samenhang in hun buurt dan autochtone Dordtenaren met een score van 6,2.

Ook ervaren zij duidelijk minder binding met de buurt. Van de allochtonen Dordtenaren zegt ruim de helft (53%) (zeer) gehecht te zijn aan de buurt tegenover tweederde (65%) van de autochtone bewoners (figuur 8.2). Autochtone Dordtenaren (77%) voelen zich ook aanzienlijk vaker dan hun allochtone stadsgenoten (63%) medeverantwoordelijk voor de leefbaarheid van de buurt waarin zij wonen.

Figuur 8.2 Binding en medeverantwoordelijkheid

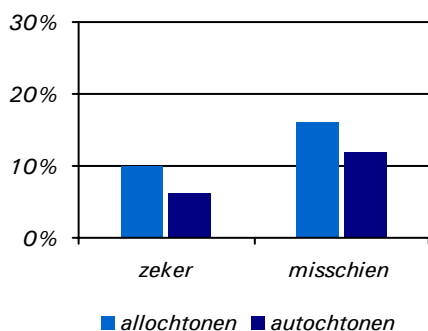

Bron: SGB, Monitor Leefbaarheid en Veiligheid 2005

Verhuiscapaciteit

Allochtonen Dordtenaren zijn wat vaker (misschien) van plan in het komende jaar te gaan verhuizen dan hun autochtone stadsgenoten (figuur 8.3 en tabel 57 in bijlage 3). Onder allochtone Dordtenaren bedraagt dit aandeel iets meer dan een kwart, onder autochtonen 18%.

Figuur 8.3 Verhuiscapaciteit Dordtenaren

Bron: SGB, Monitor Leefbaarheid en Veiligheid 2005

Deelname activiteiten eigen buurt

Autochtone en allochtone Dordtenaren zijn ongeveer even vaak bekend met het buurthuis in hun wijk (tabel 8.2). Ruim de helft is op de hoogte van het bestaan van deze voorziening.

Vooral Turkse Dordtenaren maken vaker gebruik van het buurthuis dan de overige etnische groepen.

Allochtonen en autochtone Dordtenaren ontlopen elkaar nauwelijks wat betreft het verrichten van vrijwilligerswerk voor buurtverenigingen of buurtcentra. Tussen de 2% en 6% van de autochtone en allochtone Dordtenaren zet zich hier actief voor in (tabel 8.2).

8.3 Wederzijdse beeldvorming

Hoe kijken allochtonen en autochtonen aan tegen de multiculturele samenleving? Dat komt in deze paragraaf aan bod. We hebben gevraagd hoe mensen staan tegenover de aanwezigheid van allochtonen in Dordrecht, het hebben van mensen met een andere culturele of etnische achtergrond als burens en de bouw van een moskee in de buurt. Daarnaast is met behulp van een aantal stellingen de visie op integratie en culturele verscheidenheid in de samenleving in beeld gebracht.

Mening aanwezigheid allochtonen

Tegenover de aanwezigheid van allochtonen in Dordrecht heeft de meerderheid van de allochtone en autochtone Dordtenaren een positieve of neutrale houding (tabel 8.3). Turken zijn wat vaker positief dan de overige etnische groepen: bijna zes op de tien heeft een positieve houding tegenover vier op de tien bij de andere etnische groepen. Autochtonen die positief zijn zeggen wél minder vaak dat ze de aanwezigheid van allochtonen een verrijking vinden en plaatsen hier wat vaker kanttekeningen bij. Allochtone Dordtenaren zeggen wat vaker dat het hen niet uitmaakt (neutraal), terwijl autochtone Dordtenaren veel vaker zeggen dat de aanwezigheid van allochtonen in Dordrecht teveel problemen schept om het leuk te vinden. Verder valt op dat een relatief groot aandeel van de Antillianen, Marokkanen en Surinamers geen mening heeft over de aanwezigheid van allochtonen in Dordrecht (een vijfde versus 13% van de Turken en 7% van de autochtonen).

Tabel 8.2 Bekendheid en gebruik buurthuis en vrijwilligerswerk in de eigen wijk (%)

	Turken	Marokkanen	Surinamers	Antillianen	autochtonen
bekend met buurthuis	58	53	53	52	52
gebruik van buurthuis	13	5	7	6	6
vrijwilligerswerk voor buurtvereniging/-centrum	2	6	2	5	4

Bron: SGB, Monitor Leefbaarheid en Veiligheid 2005

Tabel 8.3 *Mening aanwezigheid allochtonen in Dordrecht (%)*

	Turken	Marokkanen	Surinamers	Antillianen	autochtonen
<i>ik vind het een verrijking</i>	27	22	16	16	5
<i>geeft soms problemen, maar is toch positief</i>	31	15	27	27	36
<i>maakt mij niets uit</i>	23	33	31	28	15
<i>schept teveel problemen om het leuk te vinden</i>	4	2	8	4	32
<i>ik vind het maar niks</i>	2	6	1	1	4
<i>weet niet/geen mening</i>	13	22	18	24	7

Bron: SGB, Monitor Leefbaarheid en Veiligheid 2005

Allochtonen in de buurt

De meerderheid van de Turkse, Marokkaanse en Antilliaanse Dordtenaren heeft er geen problemen mee als er mensen met een andere cultuur of herkomst naast hen zouden komen wonen (tabel 8.4). Surinamers staan hier iets minder positief tegenover dan de overige etnische groepen en zeggen, net als de autochtonen, vaker dat dit ervan afhangt (tabel 58 in bijlage 3). De bouw van een moskee in de buurt wordt vooral door Turken en Marokkanen positief of neutraal (ongeveer even vaak) ontvangen. Surinamers en Antillianen zijn veel minder vaak positief en autochtonen staan hier het vaakst negatief tegenover (tabel 59 in bijlage 3).

Vergeleken met landelijke cijfers is de Dordtse autochtone bevolking minder positief over het hebben van allochtone burens. Landelijk heeft 56% van de autochtone bevolking hiertegen geen bezwaar tegenover 41% van de autochtone Dordtenaren.²

Visie multiculturele samenleving

Hoe kijken allochtonen en autochtonen aan tegen aspecten van integratie en de multiculturele samenleving? We zien dat alle etnische groepen

het erover eens zijn dat allochtonen Nederlands moeten leren, maar over culturele verscheidenheid zijn de meningen verdeeld (tabel 8.5 en tabellen 60 a t/m h in bijlage 3). Autochtone Dordtenaren staan hier minder positief tegenover dan allochtone Dordtenaren. Zij zijn vaker van mening dan allochtonen niet te veel vast moeten houden aan hun eigen cultuur, zijn negatiever over de komst van allochtonen in een wijk en zijn veel minder vaak voorstander van een multiculturele samenleving. Zij zijn het ook minder vaak eens met de stelling dat Nederlanders meer open zouden moeten staan voor de cultuur van allochtonen. Opvalt dat zij even vaak als Surinamers en Antillianen erkennen dat het in Nederland moeilijk is geaccepteerd te worden als je eigen cultuur behoudt. Turken en Marokkanen onderschrijven deze stelling nog vaker. In hun houding tegenover de islam wijken Surinamers en Antillianen sterk af van Turken en Marokkanen. Slechts ongeveer één op de zes Surinamers en Antillianen vindt dat de islam een waardevolle bijdrage kan leveren aan de Nederlandse cultuur tegenover zes op de tien Turken en drie kwart van de Marokkanen. Van de autochtonen onderschrijft ruim één op de tien deze stelling.

Tabel 8.4 *Positieve of neutrale houding* tegenover aanwezigheid mensen andere cultuur (%)*

	Turken	Marokkanen	Surinamers	Antillianen	autochtonen
<i>mensen andere cultuur of herkomst als burens</i>	88	87	65	82	41
<i>bouw moskee in de buurt</i>	89	93	33	45	18

* antwoordcategorieën 'dat zou ik als positief ervaren' en 'daar zou ik geen bezwaar tegen hebben' samen

Bron: SGB, Monitor Leefbaarheid en Veiligheid 2005

Tabel 8.5 Wederzijdse beeldvorming (% (helemaal) eens)

	Turken	Marokkanen	Surinamers	Antillianen	autochtonen
allochtonen moeten de Nederlandse taal leren	95	88	97	88	99
allochtonen moeten niet te veel vasthouden aan hun eigen cultuur en gewoonten	31	24	48	38	63
Nederlanders zouden meer open moeten staan voor de cultuur van allochtonen	88	85	76	77	45
een wijk gaat er niet op vooruit als er veel allochtonen komen wonen	38	30	42	29	63
de islam kan een waardevolle bijdrage leveren aan de Nederlandse cultuur	63	76	18	16	12
al die vreemde culturen vormen een bedreiging voor de Nederlandse cultuur	10	5	12	11	35
het is goed als een samenleving bestaat uit mensen van verschillende culturen	85	87	90	82	50
het is moeilijk om in Nederland geaccepteerd te worden als je je eigen cultuur wilt behouden	55	55	40	46	41

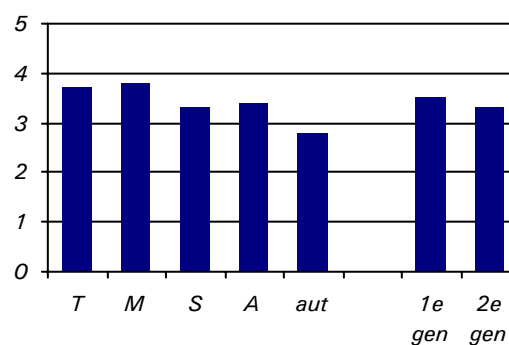
Bron: stadspanel/ enquête integratie 2005

Ook landelijk zijn alle etnische groepen het er over eens dat allochtonen de Nederlandse taal moeten leren. Met de stelling dat allochtonen niet te veel vast moeten houden aan hun eigen cultuur en gewoonten zijn landelijk wat meer Antillianen en wat minder autochtonen het eens dan in Dordrecht.⁶ Wanneer we de resultaten vergelijken met die uit landelijk onderzoek uit 2002, dan zijn landelijk zowel allochtonen als autochtonen wat negatiever over de aanwezigheid van veel allochtonen in een wijk dan in Dordrecht. Tegelijkertijd zijn autochtonen in dat landelijke onderzoek een stuk positiever over de aanwezigheid van verschillende culturen in de samenleving dan in Dordrecht.⁷

Op basis van zes van deze acht stellingen is een schaal geconstrueerd om de houding tegenover de multiculturele samenleving te meten, met een score van 1 tot 5. Hoe hoger de score hoe positiever men staat tegenover culturele verscheidenheid.⁸ Zoals we op basis van het voorgaande mogen verwachten, hebben Turken (3,7) en Marokkanen (3,8) de meest positieve houding tegenover de multiculturele samenleving (figuur 8.4). Bij Surinamers (3,3) en Antillianen (3,4) is de score wat lager, wat vooral te maken heeft met hun negatievere houding tegenover de islam. Autochtonen zijn duidelijk het minst positief (2,7).

Opvallend is dat 2^e generatie allochtonen (3,3) wat minder positief staan tegenover culturele verscheidenheid dan 1^e generatie allochtonen (3,5).

Figuur 8.4 Schaalscore houding multiculturele samenleving

Bron: stadspanel/ enquête integratie 2005

Op de vraag of ze het belangrijk vinden dat verschillende culturen met elkaar in contact komen en met elkaar samenleven, geven driekwart van de Antillianen en (ruim) acht op de tien Turken, Marokkanen en Surinamers het antwoord 'ja'. Van de autochtonen betreft dit zes op de tien (tabel 61 in bijlage 3).

8.4 Maatschappelijke achterstelling

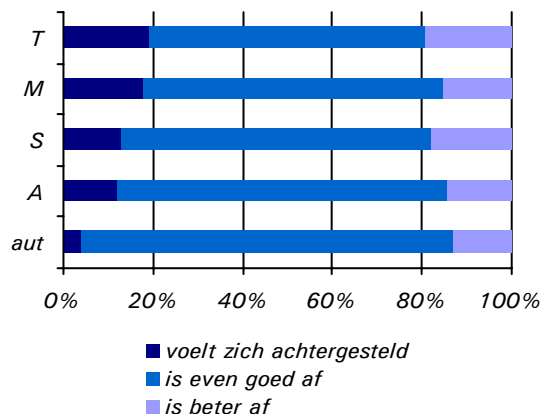
In deze paragraaf vergelijken we gevoelens van maatschappelijke achterstelling van Turkse, Marokkaanse, Surinaamse, Antilliaanse en autochtone Dordtenaren. Ook kijken we naar ervaringen met discriminatie onder de verschillende bevolkingsgroepen.

Vergelijking met anderen

Een vijfde van de Turkse en Marokkaanse Dordtenaren voelt zich achtergesteld ten opzichte van mensen met eenzelfde maatschappelijke achtergrond, tegenover één op de acht Surinaamse en Antilliaanse en 4% van de autochtone Dordtenaren (figuur 8.5 en tabel 62 in bijlage 3). Autochtone Dordtenaren zijn juist relatief vaak van mening dat zij het even goed hebben als anderen met eenzelfde maatschappelijke achtergrond.

Tussen 1e en 2e generatie allochtone Dordtenaren zien we nauwelijks verschillen wat betreft gevoelens van achterstelling.

Figuur 8.5 Maatschappelijke achterstelling

Bron: stadspanel/ enquête integratie 2005

Discriminatie

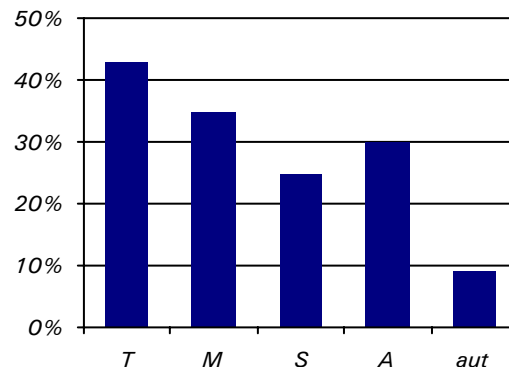
Allochtone Dordtenaren voelen zich aanzienlijk vaker om een bepaalde reden gediscrimineerd dan hun autochtone stadsgenoten (figuur 8.6 en tabel 63 in bijlage 3). Dat geldt vooral voor Dordtenaren van Turkse afkomst, maar ook Marokkaanse, Antilliaanse en Surinaamse Dordtenaren voelen zich vaker gediscrimineerd dan autochtone Dordtenaren. Onze gegevens komen redelijk overeen met het landelijke beeld. Ook landelijk voelen Turken zich het vaakst gediscrimineerd.⁹

Allochtone Dordtenaren van de 1e generatie voelen zich ongeveer even vaak gediscrimineerd als allochtone Dordtenaren van de 2e generatie.

Allochtone Dordtenaren voelen zich vooral vaak gediscrimineerd vanwege hun etnische afkomst. Turkse en Marokkaanse Dordtenaren voelen zich daarnaast ook relatief vaak gediscrimineerd vanwege hun geloofsovertuiging (tabel 64 in bijlage 3). De meest genoemde 'overige reden' waarom men zich gediscrimineerd voelt is de

financiële situatie. Autochtone Dordtenaren wijzen met name op de positieve discriminatie van allochtone stadsgenoten. Hierdoor voelen zij zichzelf negatief gediscrimineerd.

Figuur 8.6 Voelt zich gediscrimineerd

Bron: stadspanel/ enquête integratie 2005

Aan jongeren tussen de 12 en 23 jaar is gevraagd of ze het wel eens hebben meegemaakt dat hij/zij niet naar binnen mocht bij een café of discotheek. Allochtone jongeren zeggen vaker dit te hebben meegemaakt dan autochtone jongeren (14% versus 6%). Dat geldt voor alle allochtone groepen. Omdat allochtone jongeren minder vaak uitgaan naar een café of discotheek dan autochtone jongeren, is dit verschil in feite nog groter.¹⁰

8.5 Conclusies

- De woonsituatie van allochtone inwoners van Dordrecht is slechter dan die van autochtone inwoners. Zij geven dan ook een lagere waardering voor (de kwaliteit van) hun woning, de woonomgeving en de voorzieningen in de buurt.
- Allochtonen ervaren minder sociale samenhang in de buurt waar zij wonen dan autochtonen en hebben minder binding met de buurt. Wel doen ze even vaak vrijwilligerswerk voor buurtverenigingen.
- Turkse inwoners zijn positiever over de aanwezigheid van allochtonen in Dordrecht dan de overige etnische groepen. Autochtonen zeggen vaker dat het te veel problemen schept om het leuk te vinden. Marokkanen, Surinamers en Antillianen hebben hierover vaker geen mening.
- De meerderheid van de allochtonen heeft geen problemen met burens van een andere cultuur. Bij autochtonen is dat minder dan de helft. Over de bouw van een moskee in de

buurt zijn de meningen verdeeld. De meerderheid van de Turken en Marokkanen staat hier positief of neutraal tegenover. Surinamers en Antillianen zijn minder vaak positief en autochtonen zijn het meest negatief.

- Autochtone Dordtenaren staan duidelijk minder positief tegenover culturele verscheidenheid in de samenleving dan allochtonen. Surinamers en Antillianen hebben een minder positieve houding tegenover de islam dan Turken en Marokkanen; autochtonen staan hier het meest negatief tegenover.
- Turken en Marokkanen voelen zich het vaakst achtergesteld ten opzicht van mensen

met eenzelfde maatschappelijke achtergrond en voelen zich het vaakst gediscrimineerd. Bij Surinamers en Antillianen is dat wat minder vaak het geval, maar wel beduidend vaker dan bij autochtonen.

- Allochtonen van de 1e en 2e generatie verschillen niet in gevoelens van achterstelling en discriminatie.
- Landelijke cijfers uit 2002 laten zien dat allochtonen én autochtonen negatiever zijn over de aanwezigheid van allochtonen in een wijk. Maar de autochtone bevolking is landelijk positiever over culturele verscheidenheid dan de Dordtse autochtonen.

---

¹ De gegevens zijn ten behoeve van de integratiemonitor opnieuw bewerkt.

² Bron: SCP/WODC/CBS. Jaarrapport Integratie 2005. Den Haag, 2005.

³ Bron: Scheelbeek, L. en H. Leijs. Monitor Leefbaarheid en Veiligheid Dordrecht 2005. Dordrecht: SGB, 2005.

⁴ Bron: SCP/WODC/CBS. Jaarrapport Integratie 2005. Den Haag, 2005.

⁵ De score voor sociale samenhang is gebaseerd op vier stellingen: 'de mensen kennen elkaar in deze buurt nauwelijks', 'de mensen gaan in deze buurt prettig met elkaar om', 'ik woon in een gezellige buurt waar veel saamhorigheid is' en 'ik voel me thuis bij de mensen die in deze buurt wonen'.

⁶ Bron: SCP/WODC/CBS. Jaarrapport Integratie 2005. Den Haag, 2005.

⁷ Bron: Dagevos, J, M. Gijsberts, C. van Praag. Rapportage minderheden 2003. Den Haag: SCP, 2003.

⁸ Het betreft de stellingen: 'allochtonen moeten niet te veel vasthouden aan hun eigen cultuur', 'Nederlanders zouden meer open moeten staan voor de cultuur van allochtonen'(gespiegeld), 'een wijk gaat er niet op vooruit als hier veel allochtonen wonen', 'de islam kan een waardevolle bijdrage leveren aan de Nederlandse cultuur' (gespiegeld), 'al die vreemde culturen vormen een bedreiging voor de Nederlandse cultuur' en 'het is goed als een samenleving bestaat uit mensen van verschillende culturen' (gespiegeld). De betrouwbaarheid van de schaal is ruim voldoende (alpha = .79). Mensen die slechts op één of twee stellingen antwoord hadden gegeven kregen geen schaal score. De schaal score is het gemiddelde van de antwoordscores op de verschillende stellingen (van helemaal eens = 1 tot helemaal oneens = 5).

⁹ Bron: SCP/WODC/CBS. Jaarrapport Integratie 2005. Den Haag, 2005.

¹⁰ Bron: Lans, A.L.M. van der, I.A.C. Soffers, M.G. Weide. Monitor Jongeren Dordrecht 2003. Dordrecht: SGB, 2004.

9 Positie en participatie van allochtone vrouwen

De gemeente Dordrecht streeft ernaar het emancipatieproces van allochtone vrouwen te stimuleren. Met het project 'Meedoen in Dordrecht' beoogt de gemeente een extra impuls te geven aan de participatie en emancipatie van allochtone vrouwen. Dit hoofdstuk biedt inzicht in de positie en maatschappelijke participatie van Turkse, Marokkaanse, Surinaamse, Antilliaanse en autochtone vrouwen in Dordrecht.

9.1 Kennis en vaardigheden

Om een goede positie in de samenleving te realiseren zijn kennis en vaardigheden essentieel. In deze paragraaf kijken we naar opleidingsniveau, beheersing van de Nederlandse taal en zelfredzaamheid. De Nederlandse taalbeheersing brengen we alleen voor 1^e generatie allochtone vrouwen in kaart, aangezien, zoals we in hoofdstuk 3 zagen, de 2^e generatie hier onderwijs heeft gevolgd en het Nederlands goed onder de knie heeft.

Opleidingsniveau

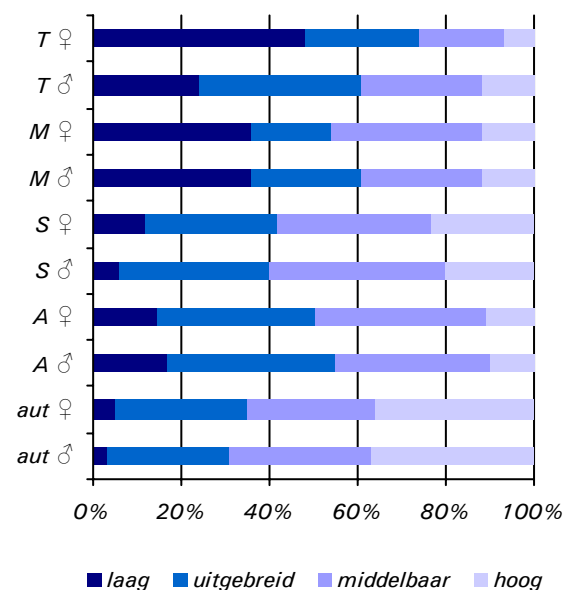
Allochtone vrouwen hebben vaker een laag en minder vaak een hoog opleidingsniveau dan autochtone vrouwen (figuur 9.1 en tabel 65 in bijlage 3). Turkse vrouwen blijven in opleidingsniveau het meest achter bij autochtone vrouwen: bijna de helft van hen heeft maximaal basisonderwijs tegenover ruim een derde van de Marokkaanse, 14% van de Antilliaanse en 12% van de Surinaamse vrouwen. Van de autochtone vrouwen heeft slechts 5% maximaal de basisschool doorlopen.

Turkse vrouwen blijven in opleidingsniveau niet alleen achter bij de overige vrouwen, maar ook bij Turkse mannen. Onder Turkse mannen is het aandeel met een laag opleidingsniveau met 24% aanzienlijk geringer. Bij de overige allochtone groeperingen in Dordrecht zien we nauwelijks verschillen tussen mannen en vrouwen wat betreft het opleidingsniveau.

In vergelijking met landelijke cijfers (niet-schoolgaanden van 15 t/m 64 jaar) zijn allochtone Dordtse vrouwen wat minder vaak laag en wat vaker middelbaar of hoog opgeleid.¹ Dit geldt vooral voor Turkse en Marokkaanse vrouwen. Alleen Antilliaanse vrouwen in Dordrecht zijn wat minder vaak hoog opgeleid dan gemiddeld in Nederland. Autochtone Dordtse vrouwen zijn dit juist wat vaker.

Allochtone vrouwen van de 2^e generatie zijn vaker middelbaar of hoog opgeleid dan die van de 1^e generatie (66% versus 36%) en wijken hierin niet af van autochtone vrouwen.

Figuur 9.1 Opleidingsniveau niet-schoolgaande vrouwen en mannen 18 t/m 64 jaar

- * laag = maximaal basisonderwijs
 uitgebreid = LBO, MAVO, MULO e.d.
 middelbaar = HAVO, VWO, HBS, MMS, MBO e.d.
 hoog = HBO, WO

Bron: stadspanel/ enquête integratie 2005

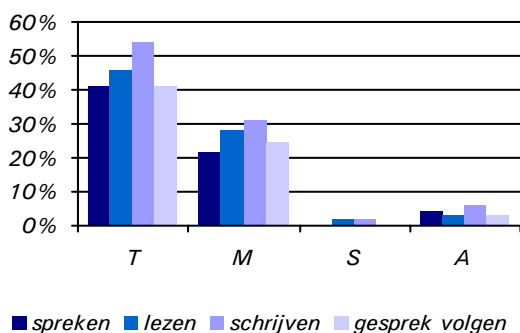
Beheersing Nederlandse taal

Van de 1^e generatie allochtone vrouwen in Dordrecht hebben Turkse vrouwen de meeste moeite met de Nederlandse taal, op afstand gevolgd door Marokkaanse vrouwen. Ruim 40% van de Turkse vrouwen zegt veel moeite te hebben met het spreken en lezen van de Nederlandse taal en het volgen van gesprekken in het Nederlands. Bij de Marokkaanse vrouwen geldt dit voor circa een kwart. En meer dan de helft van de Turkse vrouwen van de 1^e generatie heeft veel moeite met schrijven in het Nederlands; terwijl dat voor drie op de tien Marokkaanse vrouwen opgaat (figuur 9.2 en tabel 66-69 in bijlage 3). Antilliaanse en vooral Surinaamse vrouwen hebben zelden moeite met de Nederlandse taal.

Vergelijken we de vrouwen met de mannen, dan zien we dat veel meer Turkse vrouwen dan Turkse mannen moeite hebben met het Nederlands. Ook Marokkaanse vrouwen hebben wat vaker moeite met de Nederlandse taal dan Marokkaanse mannen. Bij de Surinaamse en Antilliaanse groep verschillen de vrouwen niet van de mannen in Nederlandse taalbeheersing (zie tabel 66-69 in bijlage 3).

Op landelijk niveau zien we nauwelijks verschillen tussen de taalbeheersing van Turkse en Marokkaanse vrouwen. Voor het overige komt de Dordtse situatie goed overeen met landelijke cijfers. Ook op landelijk niveau zien we dat Turkse en Marokkaanse vrouwen meer moeite hebben met de Nederlandse taal dan Surinaamse en Antilliaanse vrouwen en ook achterblijven bij Turkse en Marokkaanse mannen.²

Figuur 9.2 Vrouwen (1^e generatie); veel moeite met Nederlandse taal

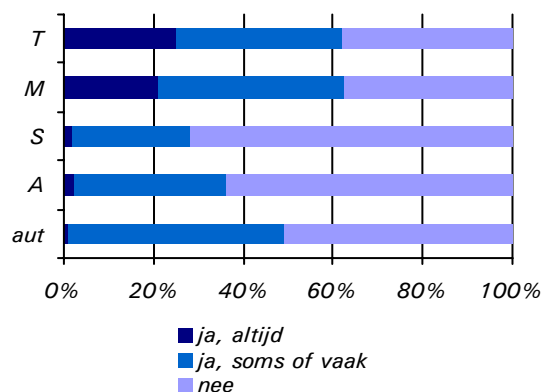

Bron: stadspanel/ enquête integratie 2005

Zelfredzaamheid

Gezien hun grotere moeite met de Nederlandse taal is het niet verwonderlijk dat Turkse en Marokkaanse vrouwen de meeste moeite hebben met het begrijpen van brieven van instanties. Ruim zes op de tien Turkse en Marokkaanse vrouwen heeft hier (soms) moeite mee (figuur 9.3 en tabel 70 in bijlage 3). Onder Surinaamse (28%) en Antilliaanse (36%) vrouwen ligt het aandeel dat (soms) moeite heeft met brieven van instanties, zoals te verwachten viel, aanzienlijk lager. Wat wel opvalt, is dat autochtone vrouwen vaker moeite zeggen te hebben met brieven van instanties dan Surinaamse en Antilliaanse vrouwen. Het betreft hier vooral autochtone vrouwen met een lager opleidingsniveau. Wat betreft het invullen van formulieren zien we ongeveer hetzelfde beeld (tabel 71 in bijlage 3).

Figuur 9.3 Vrouwen; moeite met begrijpen brieven instanties

Bron: stadspanel/ enquête integratie 2005

Turkse vrouwen zijn het minst van allemaal thuis in zaken als geld pinnen en treinkaartjes uit een automaat halen. Ook zijn zij, samen met Marokkaanse vrouwen, wat minder vaardig met computers dan vrouwen uit de andere groepen (tabel 9.1).³

Bij zowel Turken als Marokkanen zien we duidelijke verschillen tussen mannen en vrouwen wat betreft het overweg kunnen met technologie: Turkse en Marokkaanse mannen hebben hier duidelijk meer handigheid in. Onder Surinamers, Antillianen en autochtonen zijn de verschillen tussen mannen en vrouwen veel geringer (tabel 72 in bijlage 3).

Tabel 9.1 Vrouwen; overweg kunnen met technologie (%)

	T	M	S	A	aut
geld pinnen	82	92	95	98	98
bellen met mobiele telefoon	91	94	94	97	93
treinkaartje uit automaat halen	70	81	88	94	85
computervaardigheid*	1,5	2,1	3,0	3,1	3,1

*gemiddelde score: hoe hoger (schaal loopt van 0 tot 5) hoe meer computervaardigheden

Bron: stadspanel/ enquête integratie 2005

Problemen met nieuwe betalings- en communicatiemogelijkheden komen vrijwel uitsluitend voor onder allochtone vrouwen van de 1^e generatie. Allochtone vrouwen van de 2^e generatie kunnen (vrijwel) allemaal pinnen, een mobiele telefoon gebruiken en een treinkaartje uit de automaat halen. Ook in computervaardigheid scoren 2^e generatie allochtone vrouwen (3,8) beduidend hoger dan de 1^e generatie (2,0).

9.2 Sociaal-economische positie

Voor een goede positie in de maatschappij is werk onontbeerlijk. We kijken naar de arbeidsparticipatie en maatschappelijke positie van vrouwen.

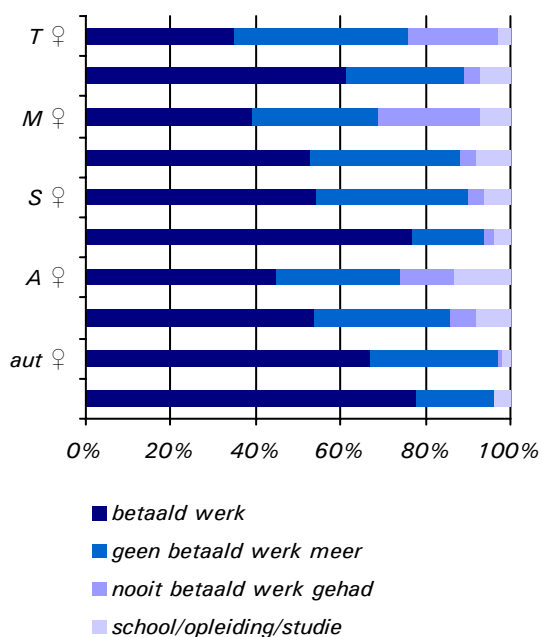
Betaald werk

Allochtone vrouwen verrichten minder vaak betaald werk dan autochtone vrouwen. Vooral onder Turkse en Marokkaanse vrouwen is het aandeel dat werkt relatief laag. Bovendien ligt het aandeel dat (nog) nooit betaald werk verricht heeft (en momenteel geen opleiding volgt) onder Turkse en Marokkaanse vrouwen aanzienlijk hoger dan onder de vrouwen van de andere etnische groepen (figuur 9.4 en tabel 73 in bijlage 3). Het gaat dan met name om gehuwde vrouwen met thuiswonende kinderen. Antilliaanse vrouwen volgen het vaakst van allemaal een opleiding.

Voor alle etnische groepen geldt dat de vrouwen minder vaak betaalde arbeid verrichten dan de mannen.

Ook op landelijk niveau zien we dat Turkse en Marokkaanse vrouwen wat betreft arbeidsparticipatie achterblijven bij Surinaamse en Antilliaanse vrouwen en Turkse en Marokkaanse mannen.⁴

Figuur 9.4 Arbeidsparticipatie vrouwen en mannen 18 t/m 64 jaar

Bron: stadspanel/ enquête integratie 2005

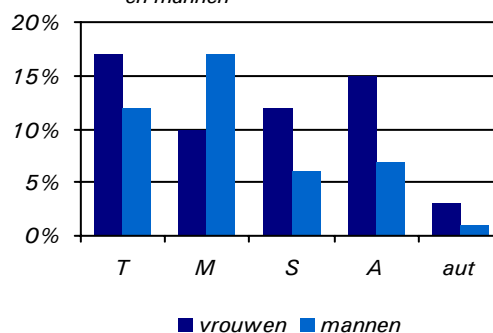
Allochtone vrouwen van de 2e generatie (13%) volgen vaker nog een opleiding dan allochtone vrouwen van de 1e generatie (5%). Het aandeel dat werkt of vroeger heeft gewerkt is bij beide generaties ongeveer gelijk, maar 1e generatie vrouwen hebben wél vaker nog nooit betaald werk gehad (20%) dan 2e generatie vrouwen (9%).

Maatschappelijke positie

Zoals we eerder (hoofdstuk 4, paragraaf 4.4) al zagen vloeit iemands maatschappelijke positie voort uit opleiding, werk en inkomen. Heeft men een lage opleiding, geen werk en een laag inkomen, dan spreken we van een lage maatschappelijke positie. Allochtone vrouwen wijken wat hun maatschappelijke positie betreft ongunstig af van autochtone vrouwen. Ongeveer één op de zes Turkse en Antilliaanse vrouwen, 12% van de Surinaamse en 10% van de Marokkaanse vrouwen in Dordrecht heeft een lage maatschappelijke positie tegenover 3% van de autochtone Dordtse vrouwen (figuur 9.5 en tabel 74 in bijlage 3).

Allochtone vrouwen doen het wat de maatschappelijke positie betreft niet alleen slechter dan autochtone vrouwen, maar ook dan allochtone mannen. Uitzondering wat dit betreft vormen de Marokkanen. Onder Marokkanen doen de vrouwen het qua maatschappelijke positie juist beter dan de mannen.

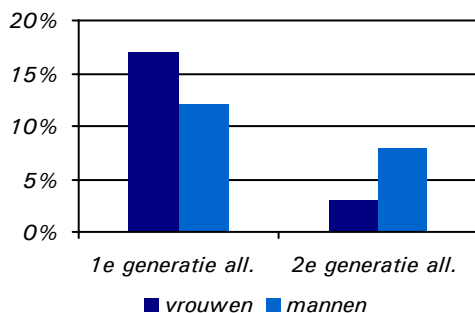
Figuur 9.5 Lage maatschappelijke positie vrouwen en mannen

Bron: stadspanel/ enquête integratie 2005

Een lage maatschappelijke positie komt vooral voor onder allochtone vrouwen van de 1^e generatie (17%). Allochtone vrouwen van de 2^e generatie (3%) verschillen wat dit betreft niet van autochtone vrouwen. Bovendien hebben vrouwen van de 2^e generatie minder vaak een lage maatschappelijke positie dan mannen van de 2^e generatie (8%; figuur 9.6).

Figuur 9.6 Lage maatschappelijke positie vrouwen en mannen, naar generatie

Bron: stadspanel/ enquête integratie 2005

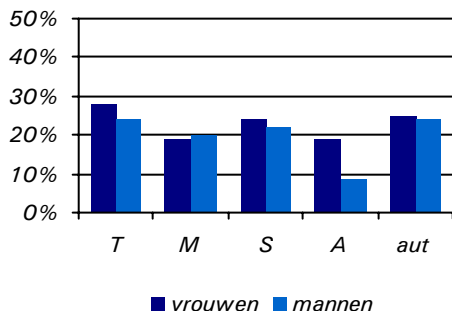
9.3 Actief burgerschap

In deze paragraaf staat actief burgerschap van vrouwen centraal. We kijken naar sociale, culturele en politieke participatie en naar de bekendheid met en het gebruik van zorg- en hulpverleningsinstanties.

Mantelzorg

Allochtone en autochtone vrouwen in Dordrecht geven ongeveer even vaak mantelzorg. Voor alle groepen geldt dat tussen een vijfde en een kwart van de vrouwen in het afgelopen jaar kosteloos voor een ziek familielid (buiten het eigen gezin), vriend/vriendin of kennis heeft gezorgd (figuur 9.7 en tabel 75 in bijlage 3). Mannen hebben ongeveer even vaak mantelzorg gegeven als vrouwen. Alleen onder Antillianen zien we wat meer vrouwelijke dan mannelijke mantelzorgers.

Figuur 9.7 Mantelzorg afgelopen jaar vrouwen en mannen

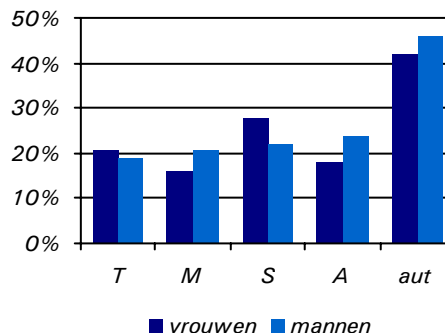
Bron: stadspanel/ enquête integratie 2005

Vrijwilligerswerk

In tegenstelling tot mantelzorg, zien we bij het verrichten van vrijwilligerswerk wel verschillen tussen allochtone en autochtone vrouwen. Autochtone vrouwen verrichten veel vaker vrijwilli-

gerswerk dan met name hun Marokkaanse, Antilliaanse en Turkse stadsgenoten (figuur 9.8 en tabel 76 in bijlage 3). Tussen vrouwen en mannen vinden we opnieuw weinig verschillen.

Figuur 9.8 Vrijwilligerswerk vrouwen en mannen

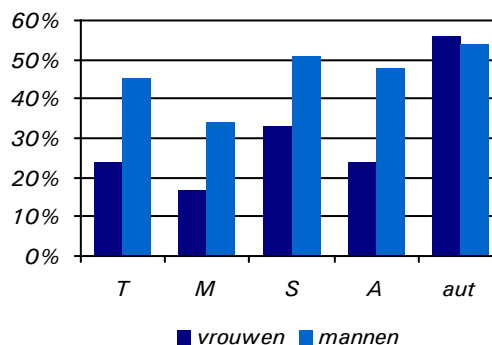
Bron: stadspanel/ enquête integratie 2005

Sport

Allochtone vrouwen in Dordrecht sporten minder vaak dan autochtone vrouwen. Van de Marokkaanse vrouwen in Dordrecht heeft slechts 17% het afgelopen jaar gesport. Onder Turkse en Antilliaanse vrouwen bedraagt dit aandeel ongeveer een kwart, terwijl van de autochtone vrouwen in Dordrecht meer dan de helft aan sportbeoefening heeft gedaan (figuur 9.9 en tabel 77 in bijlage 3).

Bij alle allochtone groepen sporten vrouwen minder dan mannen.

Figuur 9.9 Sporten afgelopen jaar vrouwen en mannen

Bron: stadspanel/ enquête integratie 2005

Vooral allochtone vrouwen van de 1^e generatie doen zeer weinig aan sport: zo'n acht op de tien hebben het afgelopen jaar niet gesport. Vrouwen van de 2^e generatie daarentegen beoefenen bijna even vaak een sport als autochtone vrouwen.

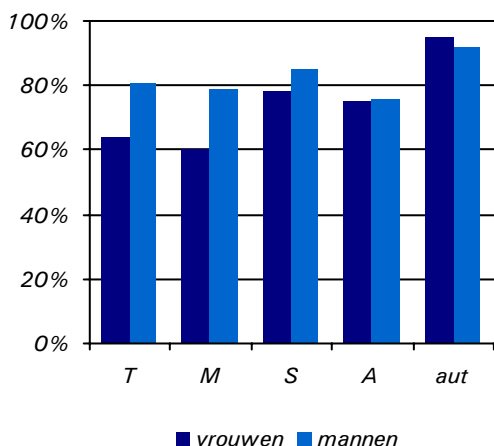
Culturele participatie

Allochtone vrouwen bezoeken minder vaak culturele voorzieningen dan autochtone vrouwen. Vooral Turkse en Marokkaanse vrouwen hebben met een aandeel van circa zes op de tien in het afgelopen jaar relatief weinig culturele voorzieningen bezocht. Onder autochtone Dordtse vrouwen bedraagt dit aandeel 95%. Van de Surinaamse en Antilliaanse vrouwen heeft ongeveer driekwart in het afgelopen jaar een culturele voorziening bezocht (figuur 9.10 en tabel 78 in bijlage 3).

Tussen vrouwen en mannen zien we wat dit betreft vooral bij de Turkse en Marokkaanse groep verschillen: binnen deze groepen bezoeken de vrouwen minder vaak culturele voorzieningen dan de mannen.

Allochtone vrouwen van de 2^e generatie (83%) hebben het afgelopen jaar vaker culturele voorzieningen bezocht dan vrouwen van de 1^e generatie (67%).

Figuur 9.10 Bezoek culturele voorzieningen afgelopen jaar vrouwen en mannen

Bron: stadspanel/ enquête integratie 2005

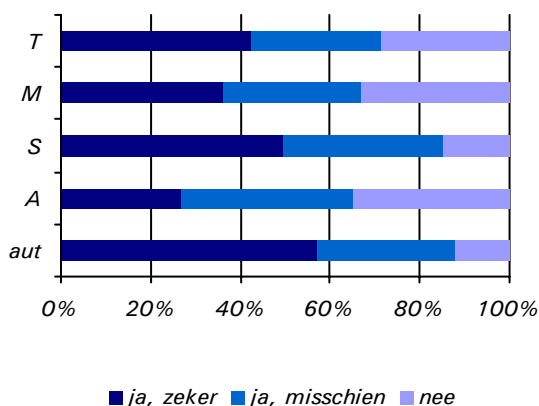
Wanneer allochtone vrouwen een bezoek brengen aan culturele voorzieningen betreft dit meestal een film of cultureel evenement. Hoewel deze culturele voorzieningen ook onder Marokkaanse vrouwen het meest bezocht zijn, is het aandeel Marokkaanse vrouwen dat in het afgelopen jaar een film of cultureel evenement heeft bezocht wel aanzienlijk lager dan onder Turkse, Surinaamse en Antilliaanse vrouwen. Het minst bezocht door allochtone vrouwen worden meer klassieke vormen van cultuur, zoals ballet, opera en cabaret. Met uitzondering van dansavonden en houseparty's is de participatie van autochtone vrouwen bij alle culturele voorzieningen hoger dan onder allochtone vrouwen (zie tabel 79 in bijlage 3).

Stemgedrag

Ongeveer tweederde deel van de Antilliaanse, Marokkaanse en Turkse vrouwen in Dordrecht zou zeker of misschien gaan stemmen als er op dit moment gemeenteraadsverkiezingen zouden worden gehouden (figuur 9.11 en tabel 80 in bijlage 3). Dit aandeel ligt wat lager dan onder Surinaamse en autochtone Dordtse vrouwen (86% en 88%).

Tussen vrouwen en mannen zien we wat stemgedrag betreft geen opvallende verschillen. Ook allochtone vrouwen van de 1^e en 2^e generatie verschillen hierin niet.

Figuur 9.11 Vrouwen; stemmen in geval van gemeenteraadsverkiezingen

Bron: stadspanel/ enquête integratie 2005

Bekendheid en gebruik instanties

Allochtone vrouwen in Dordrecht zijn wat minder vaak bekend met diverse hulpinstanties dan autochtone vrouwen (tabel 9.2). Turkse vrouwen zijn hiermee het minst bekend.

Er zijn binnen de etnische groepen weinig verschillen in bekendheid tussen vrouwen en mannen (tabel 81 in bijlage 3).

Allochtone vrouwen van de 2^e generatie zijn beter bekend met de diverse hulpinstanties dan allochtone vrouwen van de 1^e generatie (tabel 81a in bijlage 3).

Hoewel hulpinstanties onder Turkse vrouwen de minste bekendheid genieten, hebben zij hier in de afgelopen 12 maanden samen met Antilliaanse en Surinaamse vrouwen wel het meest gebruik van gemaakt. Autochtone Dordtse vrouwen daarentegen kennen de instanties wel, maar hebben er minder gebruik van gemaakt dan hun allochtone stadsgenoten (tabel 9.2).

Tabel 9.2 Vrouwen; bekendheid en gebruik instanties (%)

	bekend met voorziening					afgelopen 12 maanden gebruik gemaakt van voorziening				
	T	M	S	A	aut	T	M	S	A	aut
thuiszorg	54	55	64	58	79	14	6	11	7	7
algemeen maatschappelijk werk	44	45	51	43	56	11	7	9	11	2
geestelijke gezondheidszorg	40	49	56	41	67	10	8	9	3	5
school maatschappelijk werk	26	41	42	36	45	5	3	7	6	2
Bureau Jeugdzorg	32	45	50	42	-*	6	2	6	10	-*
Bureau Schuldhulpverlening	31	43	40	53	48	6	5	3	13	0
Bureau Slachtofferhulp	28	47	54	42	66	4	3	4	4	2
Het Juridisch Loket	26	46	55	42	60	3	6	8	6	4
Bureau Sociaal Raadslieden	26	48	37	35	34	6	11	6	6	1
meldpunt huiselijk geweld	26	42	44	31	56	2	1	2	1	0

* vraag niet gesteld

Bron: stadspanel/ enquête integratie 2005

Bekendheid projecten gericht op vrouwen

Naast de meer algemene instanties zoals we die hierboven besproken hebben, kent Dordrecht ook een aantal projecten specifiek gericht op vrouwen, waaronder het vrouwen centrum 'Menzil' en het project 'Meedoen in Dordrecht'. Het vrouwen centrum Menzil geniet de meeste bekendheid onder Turkse en Marokkaanse vrouwen. Meer dan de helft van de Turkse en Marokkaanse vrouwen is hier mee bekend. Onder Antilliaanse, Surinaamse en vooral autochtone vrouwen is dit duidelijk minder het geval. Het project 'Meedoen in Dordrecht' geniet onder alle Dordtse vrouwen van allochtone afkomst ongeveer evenveel bekendheid, namelijk bij (ruim) 10% (tabel 9.3).

Tabel 9.3 Vrouwen; bekendheid met projecten (%)

	T	M	S	A	aut
Menzil	51	59	23	35	13
Meedoen in Dordrecht	12	15	12	10	-*

* vraag niet gesteld

Bron: stadspanel/ enquête integratie 2005

9.4 Sociaal netwerk en gezondheid

We beschrijven in deze paragraaf de sociale contacten en de gezondheid van vrouwen.

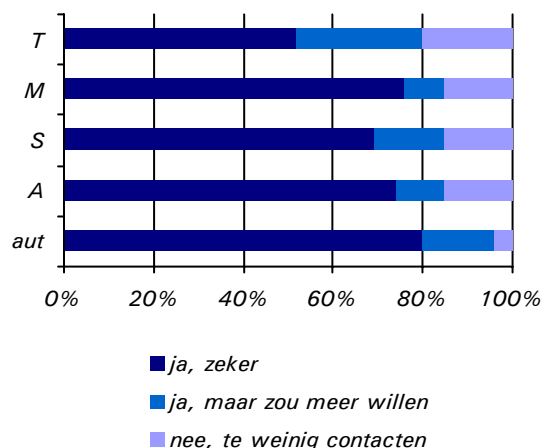
Beleving sociale contacten

Allochtone vrouwen vinden vaker dan autochtone vrouwen dat zij te weinig sociale contacten hebben en minder vaak dat zij 'zeker' voldoende contacten hebben. Turkse vrouwen springen er wat dit betreft in negatieve zin uit. Slechts de helft van de Turkse vrouwen is tevreden met de huidige sociale contacten, een vijfde geeft aan te weinig sociale contacten te hebben en drie op

de tien Turkse vrouwen zeggen wel voldoende contacten te hebben, maar er toch graag meer te willen hebben (figuur 9.12 en tabel 82 in bijlage 3). Bij autochtone Dordtse vrouwen zegt slechts 4% dat zij te weinig sociale contacten hebben en 16% dat zij meer sociale contacten zou willen. Turkse vrouwen verschillen vooral van Marokkaanse, Surinaamse en Antilliaanse vrouwen in het willen hebben van meer contacten.

Ook ten opzichte van Turkse mannen scoren Turkse vrouwen ietwat negatief; bij de overige groepen zijn er nauwelijks verschillen tussen vrouwen en mannen.

Figuur 9.12 Vrouwen; oordeel voldoende sociale contacten

Bron: stadspanel/ enquête integratie 2005

Een even groot aandeel 1e en 2e generatie vrouwen (64% en 65%) is tevreden met de huidige sociale contacten. Wél zeggen 1e generatie wat vaker dan 2e generatie vrouwen dat ze te weinig sociale contacten hebben (19% versus 11%).

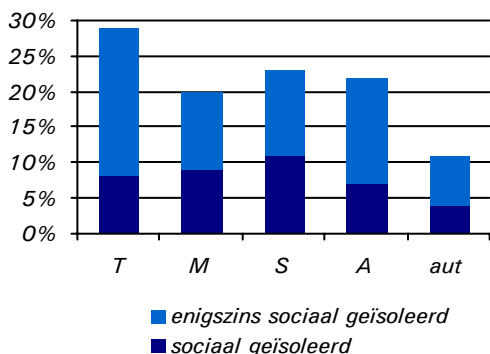
Sociaal isolement

Allochtone vrouwen zijn vaker (enigszins) sociaal geïsoleerd dan autochtone vrouwen. Ook in dit opzicht springen Turkse vrouwen er in negatieve zin uit. Bijna drie op de tien Turkse vrouwen in Dordrecht zijn (enigszins) sociaal geïsoleerd. Onder Surinaamse en Antilliaanse vrouwen bedraagt dit aandeel (ruim) twee op de tien, onder Marokkaanse vrouwen 15% en onder autochtone vrouwen 8% (figuur 9.13 en tabel 83 in bijlage 3).

Tussen vrouwen en mannen zijn weinig verschillen. Wél doen Marokkaanse vrouwen het wat dit betreft iets beter dan Marokkaanse mannen, van wie ongeveer een kwart (enigszins) sociaal geïsoleerd is.

Sociaal isolement komt vaker voor onder allochtone vrouwen van de 1e generatie dan onder vrouwen van de 2e generatie (26% versus 13% is (enigszins) sociaal geïsoleerd).

Figuur 9.13 Vrouwen; sociaal isolement

Bron: stadspanel/ enquête integratie 2005

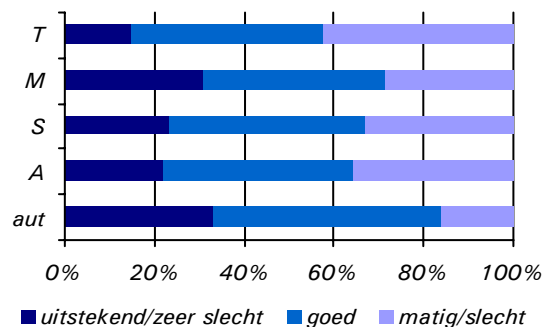
Gezondheid

Allochtone vrouwen zijn minder positief over hun gezondheid dan autochtone vrouwen. Turkse vrouwen zijn het minst positief over hun gezondheid: 43% beoordeelt de eigen gezondheid als matig of slecht. Bij de overige allochtone groepen is dit aandeel circa een derde en bij autochtone vrouwen ongeveer een zesde (figuur 9.14 en tabel 84 in bijlage 3).

Voor zowel allochtone als autochtone Dordtenaren geldt dat vrouwen hun gezondheid negatiever beoordelen dan mannen. Vooral onder Surinamers en Antillianen zijn deze verschillen aanzienlijk.

Allochtone vrouwen van de 2^e generatie zijn positiever over hun gezondheid dan de 1^e generatie. Zij vinden hun gezondheid veel minder vaak matig of slecht (18% versus 40%) en vaker goed tot uitstekend (82% versus 60%).

Figuur 9.14 Vrouwen; oordeel gezondheid

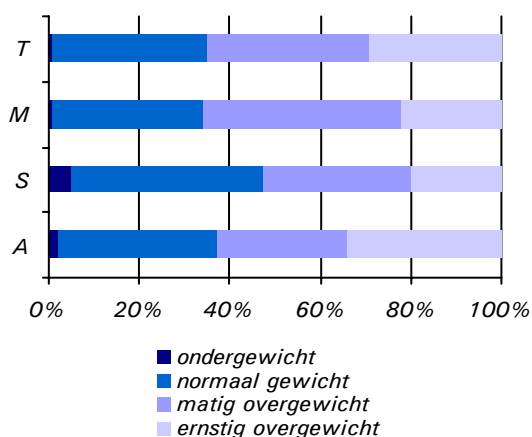
Bron: stadspanel/ enquête integratie 2005

Bijna tweederde van de Turkse, Marokkaanse en Antilliaanse vrouwen heeft te kampen met overgewicht, gemeten met behulp van de BMI.⁵ Onder Surinamers is het aandeel vrouwen met overgewicht met 53% het laagst. Bij Surinaamse vrouwen is er wat vaker sprake van ondergewicht (5%) dan bij de andere groepen vrouwen. Antilliaanse vrouwen hebben het vaakst ernstig overgewicht. Eén op de drie Antilliaanse vrouwen is veel te zwaar (figuur 9.15 en tabel 85 in bijlage 3).

Ernstig overgewicht komt vaker voor onder allochtone vrouwen dan onder allochtone mannen.

Overgewicht komt ook vaker voor onder allochtone vrouwen van de 1e generatie dan onder die van de 2e generatie: 38% van de 1^e generatie vrouwen kampt met matig en 31% met ernstig overgewicht tegenover 26% en 12% van de 2^e generatie vrouwen.

Figuur 9.15 Vrouwen; onder- en overgewicht

Bron: stadspanel/ enquête integratie 2005

9.5 Sociaal-culturele integratie

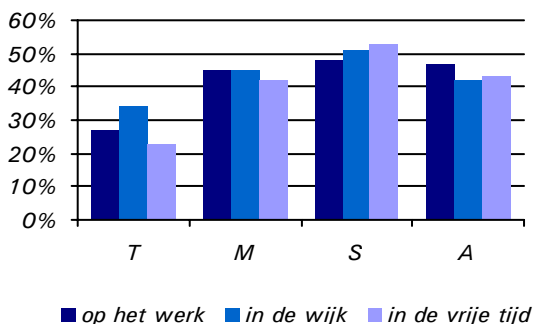
Tot slot hebben we aandacht voor het thema 'sociaal-culturele integratie'. In hoeverre beschikken vrouwen over interetnische contacten? En hoe is het gesteld met de culturele afstand tussen allochtone en autochtone vrouwen wat betreft de opvattingen over man-vrouw rollen? In deze paragraaf geven we antwoord op deze vragen.

Contact met autochtonen

Turkse vrouwen hebben het minst vaak regelmatig contact met autochtonen op de werkvloer (27%). Meer dan de helft van de Turkse vrouwen geeft aan dat deze vraag niet op hen van toepassing is, voornamelijk vanwege het feit dat zij niet werken. Van de Marokkaanse, Surinaamse en Antilliaanse vrouwen in Dordrecht heeft bijna de helft frequent contacten met autochtonen op de werkvloer. Ook in de wijk en in de vrije tijd hebben Turkse vrouwen minder contacten met autochtonen dan Marokkaanse, Surinaamse en Antilliaanse vrouwen (figuur 9.16 en tabel 86-88 in bijlage 3). Ook landelijk zien we dat Turkse vrouwen in hun vrije tijd weinig contact hebben met autochtonen.⁶

Vooral bij Turkse Dordtenaren zijn de verschillen tussen mannen en vrouwen aanzienlijk. Turkse vrouwen hebben minder contacten met autochtonen op zowel de werkvloer als in de wijk en in de vrije tijd dan Turkse mannen. Bij Surinamers zien we alleen een verschil op de werkvloer; Surinaamse mannen hebben vaker contact met autochtonen op het werk dan Surinaamse vrouwen. Bij Marokkanen en Antillianen zien we nauwelijks verschillen tussen vrouwen en mannen in contacten met autochtonen (tabel 86-88 in bijlage 3).

Figuur 9.16 Vrouwen; frequent contact met autochtonen

Bron: stadspanel/ enquête integratie 2005

Allochtone vrouwen van de 2^e generatie hebben wat vaker frequent contact met autochtonen dan vrouwen van de 1^e generatie, zowel op het werk (50% versus 35%), in de wijk (53% versus 39%) als in de vrije tijd (50% versus 34%).

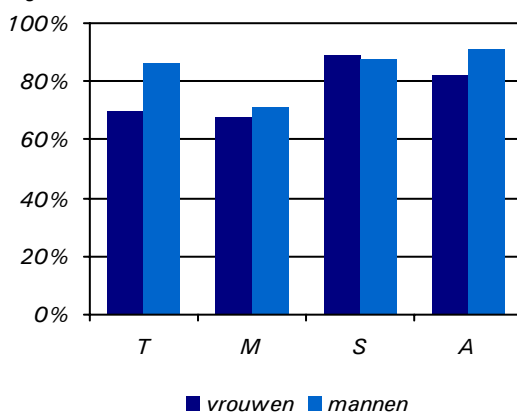
Autochtone vrienden of kennissen

Vooral Surinaamse (89%) en Antilliaanse (82%) vrouwen hebben vaak autochtone vrienden of kennissen. Onder Turkse en Marokkaanse vrouwen in Dordrecht komt dit met een aandeel van (bijna) zeven op de tien iets minder vaak voor (figuur 9.17 en tabel 89 in bijlage 3).

Vooral bij Turken zien we ook een verschil tussen mannen en vrouwen; Turkse vrouwen hebben minder vaak autochtone vrienden of kennissen dan Turkse mannen.

Allochtone vrouwen van de 2^e generatie (90%) hebben beduidend vaker autochtone vrienden of kennissen dan allochtone vrouwen van de 1^e generatie (74%).

Figuur 9.17 Autochtone vrienden of kennissen

Bron: stadspanel/ enquête integratie 2005

Van de autochtone vrouwen tot slot zegt 42% allochtone vrienden te hebben.

Opvattingen

Op basis van vijf stellingen over de taakverdeling tussen mannen en vrouwen hebben we in hoofdstuk 7 (zie paragraaf 7.3) in navolging van het SCP een schaalscore geconstrueerd met een range van 1 (traditioneel) tot 5 (modern). Hieruit blijkt dat allochtone vrouwen traditioneler zijn in hun opvattingen dan autochtone vrouwen.

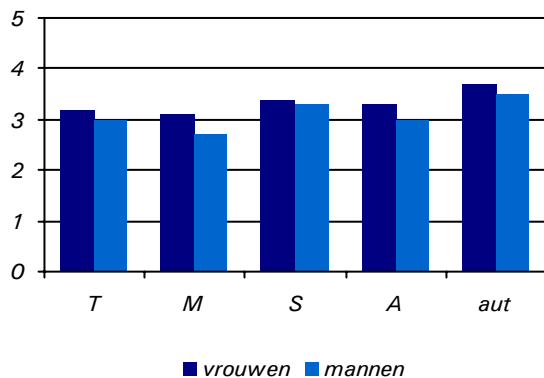
Onder alle bevolkingsgroepen zien we dat vrouwen (iets) moderner zijn dan mannen (figuur 9.18 en tabel 90 in bijlage 3). Dit is ook landelijk het geval.⁷ Het meest duidelijke verschil tussen mannen en vrouwen zien we bij Marokkanen.

Marokkaanse mannen zijn het meest traditioneel in hun opvattingen.

Allochtone vrouwen van de 2^e generatie zijn wel moderner (3,6) in hun opvattingen dan vrouwen van de 1^e generatie (3,1) en net zo modern als autochtone vrouwen. Bovendien zijn ze moderner dan de mannen van de 2^e generatie (3,1), die opvallend genoeg niet moderner zijn dan 1^e generatie allochtone mannen (3,0).

Figuur 9.18 Opvattingen man-vrouw rollen (schaal-score)

Bron: stadspanel/ enquête integratie 2005

9.6 Conclusies

- Allochtone vrouwen zijn minder hoog opgeleid dan autochtone vrouwen. Turkse vrouwen hebben gemiddeld het laagste opleidingsniveau van allemaal: bijna de helft is laag opgeleid. Allochtone vrouwen van de 2^e generatie zijn veel vaker hoog of middelbaar opgeleid dan allochtone vrouwen van de 1^e generatie en wijken hierin niet af van autochtone vrouwen.
- Van de 1^e generatie allochtone vrouwen hebben Turkse vrouwen de meeste moeite met het Nederlands, op afstand gevolgd door Marokkaanse vrouwen. Onder Surinaamse en Antilliaanse vrouwen komen problemen met de Nederlandse taal weinig voor.
- Samenhangend met de Nederlandse taalbeheersing levert correspondentie met instanties vooral problemen op voor Turkse en Marokkaanse vrouwen. Opvalt dat autochtone vrouwen vaker moeite hebben met de correspondentie met instanties dan Surinaamse en Antilliaanse vrouwen. Turkse vrouwen zijn tot slot het minst thuis in zaken als geld pinnen, treinkaartjes uit een automaat halen en kunnen het minst overweg met computers. Dit laatste geldt ook voor Marokkaanse vrouwen.
- Allochtone vrouwen werken minder vaak dan autochtone vrouwen. Vooral het aandeel Turkse en Marokkaanse vrouwen met betaald werk is laag. Minder dan vier op de tien Turkse en Marokkaanse vrouwen werken momenteel en bijna een kwart heeft nog nooit betaald werk verricht. Het gaat hierbij met name om gehuwde vrouwen met thuiswonende kinderen en vrouwen van de 1^e generatie.
- Allochtone vrouwen hebben veel vaker een lage maatschappelijke positie dan autochtone vrouwen. Turkse en Antilliaanse vrouwen hebben het vaakst een lage maatschappelijke positie. 2^e generatie allochtone vrouwen hebben veel minder vaak een lage maatschappelijke positie dan de 1^e generatie en verschillen wat dat betreft niet van autochtone vrouwen. Bovendien hebben vrouwen van de 2^e generatie minder vaak een lage maatschappelijke positie dan hun mannelijke generatiegenoten.
- Allochtone vrouwen participeren minder op cultureel vlak, doen minder vrijwilligerswerk en sporten minder dan autochtone vrouwen. Vooral de sportdeelname onder allochtone vrouwen is laag. Over het geheel genomen participeren Turkse en Marokkaanse vrouwen het minst. Wel participeren vrouwen van de 2^e generatie meer dan vrouwen van de 1^e generatie. Tot slot hebben Turkse, Marokkaanse en Antilliaanse vrouwen minder vaak de intentie te gaan stemmen bij gemeenteraadsverkiezingen dan Surinaamse en autochtone vrouwen.
- Allochtone vrouwen, met name Turkse, zijn minder bekend met hulpinstanties dan autochtone vrouwen. Desondanks maken zij hier wel vaker gebruik van. Vrouwencentrum Menzil is vooral bij Turkse en Marokkaanse vrouwen bekend. Het project 'Meedoen in Dordrecht' geniet onder alle allochtone vrouwen ongeveer evenveel bekendheid, namelijk bij ongeveer 10%.
- Over hun sociale contacten zijn allochtone vrouwen minder tevreden dan autochtone vrouwen. Ook zijn allochtone vrouwen vaker (enigszins) sociaal geïsoleerd. Turkse vrouwen zijn het minst tevreden over hun sociale contacten en het vaakst sociaal geïsoleerd. Allochtone vrouwen van de 2e generatie zijn wel minder vaak sociaal geïsoleerd dan vrouwen van de 1e generatie.
- Ook qua beleving van de eigen gezondheid zien we verschillen tussen de bevolkingsgroepen. Ruim vier op de tien Turkse vrouwen ervaren de eigen gezondheid als matig of slecht. Dit geldt voor één op de drie vrouwen van de andere allochtone groepen en één op de zes autochtone vrouwen. Tot

slot kampen Antilliaanse vrouwen vaak met ernstig overgewicht.

- Turkse vrouwen hebben het minst vaak contact met autochtonen, zowel op de werkvloer als in de wijk en de vrije tijd. Minder dan een derde heeft regelmatig contact met autochtonen op het werk, in de wijk of vrije tijd. Ook hebben zij – samen met Marokkaanse vrouwen – het minst vaak autochtone vrienden of kennissen.
- Vrouwen zijn (iets) moderner dan mannen in hun denken over man-vrouw rollen. Dit geldt voor alle bevolkingsgroepen. Marokkaanse mannen zijn van alle Dordtenaren het meest traditioneel in hun opvattingen. Allochtone vrouwen zijn wel traditioneler dan autochto-

ne vrouwen. Dat geldt niet voor de 2^e generatie die even modern is als de gemiddelde autochtone vrouw en moderner dan 2^e generatie allochtone mannen.

- In grote lijnen wijkt de positie van Dordtse allochtone vrouwen niet af van het landelijke beeld. Hier en daar zien we wat verschillen. Turkse en Marokkaanse vrouwen in Dordrecht zijn wat hoger opgeleid en Antilliaanse vrouwen juist wat minder vaak hoog opgeleid dan landelijk. Daarnaast is landelijk de Nederlandse taalbeheersing van Turkse vrouwen niet ongunstiger dan die van de Marokkaanse vrouwen. Dit is wel het geval in Dordrecht.

---

¹ Bron: Gijsberts, M., A. Merens (red.) Emancipatie in estafette. De positie van vrouwen uit etnische minderheden. SCP/ISEO, 2004.

² Idem.

³ De schaal 'computervaardigheid' is geconstrueerd aan de hand van de mate waarin mensen het volgende kunnen: tekstverwerken op een pc, een e-mail versturen, iets opzoeken op internet, een programma installeren en de beveiliging op de pc regelen.

⁴ Bron: Gijsberts, M., A. Merens (red.) Emancipatie in estafette. De positie van vrouwen uit etnische minderheden. SCP/ISEO, 2004.

⁵ De Body Mass Index wordt berekend door het gewicht (in kilogrammen) te delen door lengte (in meters) in het kwadraat. De categorieën zijn als volgt ingedeeld: ondergewicht (BMI < 18,5), normaal gewicht (BMI 18,5-24,9), matig overgewicht (BMI 25-29,9), ernstig overgewicht (BMI 30 of hoger). Doordat de enquête bij autochtone inwoners eerder is uitgezet dan die van allochtone inwoners, is de BMI bij hen niet meegenomen.

⁶ Bron: SCP/WODC/CBS. Jaarrapport Integratie 2005. Den Haag, 2005.

⁷ Idem.

10 Leefsituatie

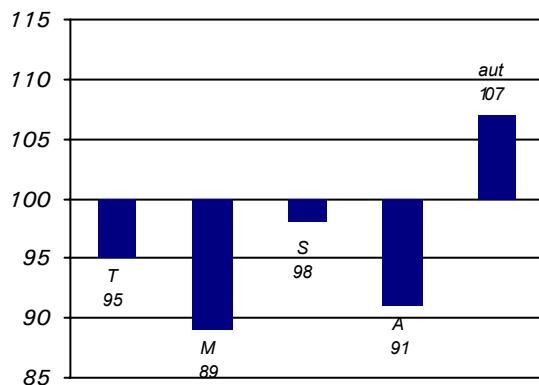
Met behulp van de leefsituatie-index kunnen we de positie van Dordtse inwoners in één score vatten. De leefsituatie-index is een door het Sociaal Cultureel Planbureau ontwikkeld instrument waarmee een achttal domeinen van de leefsituatie in één score worden weergegeven. Het betreft de domeinen wonen, vrijetijdsbesteding, sociale participatie, sport, vakantie, bezit van consumptiegoederen, mobiliteit en gezondheid.¹ We vergelijken de verschillende bevolkingsgroepen wat betreft de totale leefsituatie-indexscore en de indexscores op de acht domeinen. Tot slot brengen we de leefsituatie-indexscores voor 1^e en 2^e generatie allochtonen in beeld.

10.1 Leefsituatie

Om een vergelijking te kunnen maken van leefsituatie van de verschillende bevolkingsgroepen in Dordrecht hebben we het gemiddelde voor alle groepen samen op 100 gezet. Hoe hoger de indexscore, hoe beter de leefsituatie.

De verschillen die we in eerdere hoofdstukken zagen tussen de verschillende bevolkingsgroepen als het gaat om participatie, welzijn en woonsituatie, zien we terug in de gemiddelde leefsituatie-indexscore (figuur 10.1). Autochtone inwoners (107) scoren ruim boven het gemiddelde. De leefsituatie-indexscore van Surinamers (98) is redelijk gemiddeld. Bij Turken (95) en met name Antillianen (91) en Marokkanen (89) zien we een slechtere leefsituatie dan gemiddeld.

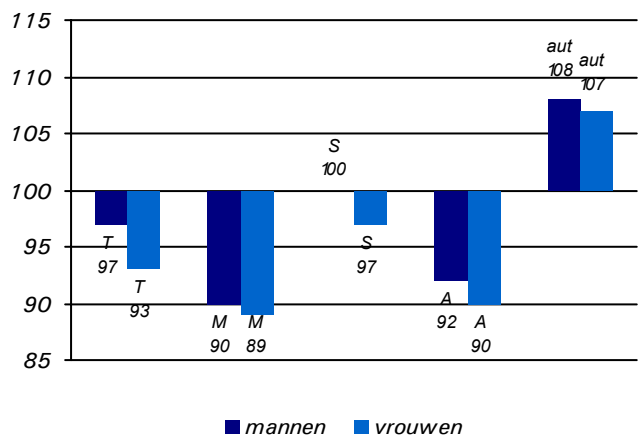
Figuur 10.1 Leefsituatie-indexscore etnische groepen

Bron: stadspanel/ enquête integratie 2005

De leefsituatie-indexscore is voor vrouwen iets lager dan voor mannen (figuur 10.2). Bij de Turkse en Surinaamse groep is het verschil tussen mannen en vrouwen relatief het grootst (3 punten) en bij Marokkaanse en autochtone inwoners is dit verschil het kleinst (1 punt).

Figuur 10.2 Leefsituatie-indexscore mannen en vrouwen

Bron: stadspanel/ enquête integratie 2005

10.2 Domeinen van de leefsituatie

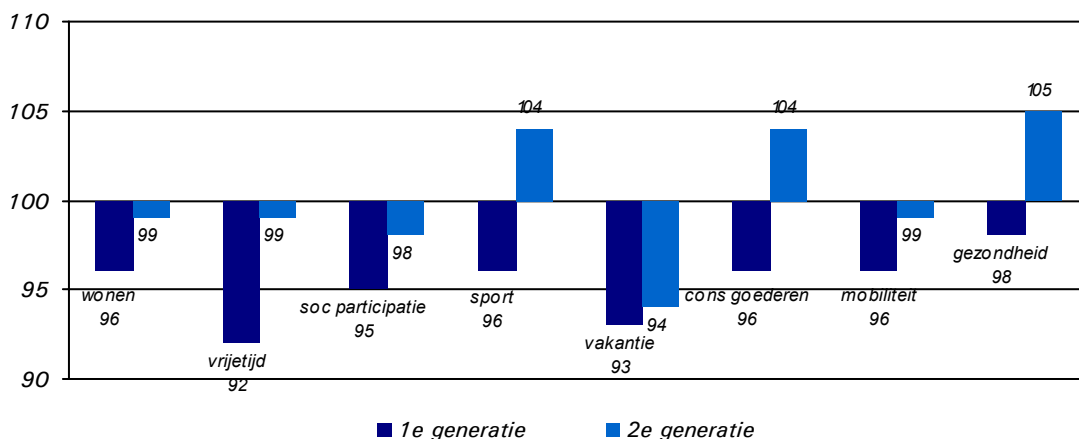
In hoeverre verschillen de gemiddelde indexscores van de acht domeinen tussen de vijf bevolkingsgroepen? In tabel 10.1 zien we dat de verschillen relatief het grootst zijn in het domein vakantie en het kleinst als het gaat om gezondheid. Verder valt op dat de indexscores bij Marokkanen en Antillianen met name lager dan gemiddeld zijn als het gaat om meer materiële domeinen: wonen, consumptiegoederen en mobiliteit (bezit auto en/of ov-kaart). Turkse Dordtenaren scoren op deze domeinen relatief goed, maar scoren wat lager als het gaat om sociale participatie (het doen van vrijwilligerswerk en mate van sociaal isolement).

Tabel 10.1 Leefsituatie-indexscore, naar acht domeinen

	Turken	Marokkanen	Surinamers	Antillianen	autochtonen
wonen	100	92	99	92	106
vrijtijdsbesteding	93	91	98	94	106
sociale participatie	94	97	97	96	105
sport	98	95	99	97	103
vakantie	93	91	95	92	106
consumptiegoederen	100	92	103	94	104
mobiliteit	98	93	100	91	105
gezondheid	98	100	100	101	103

Bron: stadspanel/ enquête integratie 2005

Figuur 10.3 Leefsituatie-indexscore 1e en 2e generatie allochtonen

Bron: stadspanel/ enquête integratie 2005

10.3 Leefsituatie van 1^e en 2^e generatie allochtonen

De leefsituatie-indexscores van de acht domeinen voor 1^e en 2^e generatie allochtonen zijn in figuur 10.3 opgenomen. Allochtonen van de 2^e generatie scoren op alle domeinen hoger dan allochtonen van de 1^e generatie.

Tussen 1^e en 2^e generatie allochtonen zijn de verschillen het grootst op de domeinen vrijetijdsbesteding, sporten, consumptiegoederen en gezondheid. Op de domeinen wonen, sociale participatie en mobiliteit zijn de verschillen juist klein. Wat betreft vakantie zien we geen verschil tussen allochtonen van de 1^e en 2^e generatie.

Gezien het feit dat 2^e generatie allochtonen gemiddeld een stuk jonger zijn dan 1^e generatie allochtonen zijn de verschillen op de domeinen vrijetijdsbesteding, sporten, consumptiegoederen (waaronder DVD-speler en pc) en gezondheid te verwachten. Opvallend is dat wat betreft sociale participatie de 2^e generatie nauwelijks hoger scoort dan de 1^e generatie.

Verder is het vrij logisch dat 2^e generatie allochtonen niet veel hoger scoren op de domeinen wonen en mobiliteit. Aangezien zij nog in een

opbouwende levensfase zitten, is het te verwachten dat zij in een starterswoning wonen en nog minder vaak een auto hebben.

10.4 Conclusies

- De leefsituatie van autochtone Dordtenaren is gunstiger dan die van allochtone Dordtenaren. Van alle groepen hebben Antillianen en Marokkanen de minst gunstige leefsituatie. Zij blijven met name op materiële domeinen achter bij de andere groepen. Turken scoren relatief goed op materiële domeinen en juist lager wat betreft sociale participatie.
- Mannen hebben een iets gunstigere leefsituatie dan vrouwen. Dit geldt voor alle groepen, maar overeenkomstig met de resultaten in hoofdstuk 9, is bij de Turkse groep het verschil tussen mannen en vrouwen het grootst.
- Tot slot is de leefsituatie bij de 2e generatie allochtonen beter dan bij de 1e generatie.

---

¹ De gebruikte indicatoren zijn als volgt: woningtype, eigendom, aantal kamers (wonen), hobbys', gebruik vrijetijdsvoorzieningen, lidmaatschap vereniging (vrijetijdsbesteding), vrijwilligerswerk, sociaal isolement (sociale participatie), aantal sporten, aantal keer sporten (sport), aantal keer vakantie, vakantie in buitenland (vakantie), bezit huishoudelijke apparaten, hobbyartikelen (consumptiegoederen), bezit auto, bezit ov-kaart (mobiliteit), belemmeringen dagelijkse bezigheden thuis als gevolg van aandoening, belemmeringen in vrije tijd als gevolg van aandoening (gezondheid).

Bijlagen

Bijlage 1 Verantwoording onderzoek

Steekproef

Voor de gegevensverzameling hebben we het stadspanel benaderd en een aanvullende steekproef van Turken, Marokkanen, Surinamers en Antillianen/Arubanen. Het stadspanel bestaat uit een naar wijk gestratificeerde steekproef van ruim 2.200 Dordtse inwoners van 18 jaar en ouder. Bewoners van verzorgingstehuizen zijn hierin niet meegenomen. Daarnaast hebben we onder de Turkse, Marokkaanse, Surinaamse en Antilliaanse/Arubaanse bevolking een aanvullende aselechte steekproef getrokken van ongeveer 700 personen per etnische groep. In principe is per huishouden slechts één persoon benaderd. Vanwege het kleine aantal Marokkaanse huishoudens hebben we bij deze groep noodgedwongen soms meer personen per huishouden benaderd.

Het stadspanel is uitsluitend schriftelijk benaderd, met één rappel. Deze benadering vond plaats in april 2005. De aanvullende steekproef van allochtone groepen is in eerste instantie eveneens schriftelijk benaderd in mei 2005. Daarna zijn bij mensen die na twee weken niet hadden gerespondeerd allochtone enquêteurs ingezet om de enquêtes – eventueel in de eigen taal – face-to-face af te nemen. Hiervoor hebben we een gespecialiseerd veldwerkbureau in de arm genomen. De enquêteurs bezochten een adres maximaal drie keer op verschillende tijdstippen. Respondenten die dat liever wilden, konden ook zelf de vragenlijst invullen. Deze werd dan later door de enquêteur opgehaald. Het veldwerk vond plaats in juni 2005.

Respons

In tabel 1 wordt een overzicht gegeven van de respons per benaderingswijze en per etnische groep. We zien dat de respons onder de Turkse, Marokkaanse, Surinaamse en Antilliaanse inwoners van Dordrecht die deel uitmaken van het stadspanel wat lager is dan onder de autochtone leden van het stadspanel. Uiteindelijk komt de respons met het veldwerk voor Turken en Marokkanen uit op ruim een derde en voor Surinamers en Antillianen op ruim 40%. Bij de autochtone groep is de respons 55%.

Tabel 1 Repons per benaderingswijze en totaal

	stadspanel			extra steekproef			veldwerk			totaal	
	schriftelijke benadering			schriftelijke benadering			persoonlijke benadering			respons	%
	ben.	retour	%	ben.	retour	%	ben.	retour	%		
Turken	63	21	33	724	107	15	233	149	64	277	35
Marokkanen	40	12	30	696	97	14	259	139	54	248	34
Surinamers	34	12	35	695	155	22	289	138	48	305	42
Antillianen/ Arubanen	39	16	41	667	136	20	263	137	52	289	41
autochtonen	1746	965	55	-	-	-	-	-	-	965	55

Verloop veldwerk

Uit de responscijfers kunnen we opmaken dat de persoonlijke benadering een duidelijke meerwaarde heeft. Kijken we naar de belangrijkste redenen om niet mee te doen dan zijn dit vooral een weigering om mee te doen (40% van de non respons) en het niet thuis zijn van de respondent (35%). Overige redenen waren dat het adres niet klopte of de respondent was verhuisd of dat de respondent op vakantie was.

Het merendeel van de enquêtes is in het Nederlands afgenomen (tabel 2). Dat geldt voor alle groepen met uitzondering van de Turkse groep. Bij hen hebben de enquêteurs de enquête meestal (71%) in het Turks afgenomen. Bij de Marokkanen geldt dit slechts voor 23% van de enquêtes. Bij Surinamers en Antillianen/Arubanen ontbreken deze gegevens relatief vaak, mogelijk doordat een deel van deze groepen de enquête zelf heeft ingevuld.

Tabel 2 Taal waarin enquête is afgenomen (%)

	Turken	Marokkanen	Surinamers	Antillianen/ Arubanen
<i>Nederlands</i>	19	54	66	71
<i>eigen taal</i>	74	23	-	8
<i>gemengd</i>	12	19	2	1
<i>onbekend</i>	5	5	32	20

De afname van de enquêtes verliep vrijwel altijd goed. Slechts bij een klein aantal respondenten geeft de enquêteur aan dat het gesprek moeizaam verliep.

Representativiteit

Bij steekproefonderzoek is het van belang dat de steekproef op grond waarvan uitspraken worden gedaan zoveel mogelijk representatief is voor de populatie waarover uitspraken worden gedaan. Door toevalsfactoren en selectieve uitval kan de verdeling van respondenten afwijken van de populatie. Omdat het stads-panel bestaat uit een steekproef met ongeveer evenveel respondenten per wijk, terwijl de wijken in omvang en bevolkingssamenstelling verschillen, is deze steekproef niet representatief voor de bevolking in Dordrecht. Daarom hebben we het autochtone deel van deze steekproef naar wijk en leeftijd herwogen, zodat de autochtone responsgroep op deze kenmerken niet meer afwijkt van de autochtone bevolking. Wel zijn, zoals bij iedere algemene enquête een aantal (elkaar overlappende) groepen uit de samenleving (lager opgeleiden en lage inkomensgroepen) enigszins ondervertegenwoordigd.

Omdat de extra steekproef van Turken, Marokkanen, Surinamers en Antillianen/Arubanen aselekt uit de populatie is getrokken, was hier een herweging naar wijk niet nodig. Voor deze groepen hebben we behalve naar leeftijd herwogen naar andere relevante kenmerken, namelijk generatie (1^e en 2^e generatie) en geslacht.

Op basis hiervan kunnen we de resultaten voor alle etnische groepen als representatief beschouwen voor de betreffende bevolkingsgroepen in Dordrecht.

Betrouwbaarheid van de uitkomsten

Omdat we in onderzoek werken met een steekproef, zijn de resultaten een schatting van de daadwerkelijke uitkomsten voor de populatie. Door toevalsfluctuatie kunnen deze hiervan afwijken. Bij de interpretatie van de uitkomsten dient dan ook rekening gehouden te worden met onnauwkeurigheidsmarges, ook wel betrouwbaarheidsmarges genoemd. Naarmate het aantal waarnemingen kleiner is, zijn de marges groter. Bij de steekproefomvang van de autochtone bevolking in dit onderzoek is de betrouwbaarheidsmarge bij een antwoordscore van 50% ongeveer + en -3% en bij een antwoordscore van 10% of 90% ongeveer + en -2%. Wanneer de steekproefuitkomst is dat 61% van de autochtonen betaald werk verricht, dan ligt dat aandeel in werkelijkheid tussen de 58% en 64%. Bij een kleiner aantal waarnemingen, zoals bij de allochtone groepen, zijn de betrouwbaarheidsmarges groter. Daarom hebben we bij het vaststellen van verschillen tussen de etnische groepen gebruik gemaakt van statistische toetsen, zodat we konden bepalen of de gevonden verschillen in percentages ook daadwerkelijke verschillen zijn.

Bijlage 2 Enquête integratie Dordrecht

--	--	--	--

mei 2005

resp.nr.

Sociaal Geografisch Bureau van de gemeente Dordrecht

A. LEEFSITUATIE

1. In welk type woning woont u?

- vrijstaande eengezinswoning
- eengezinswoning (rijtjeswoning, 2 onder 1 kap)
- appartement, flat, boven- of benedenwoning, etagewoning, portiekwoning, maisonnette
- zelfstandige ouderenwoning, aanleunwoning, serviceflat
- jongeren-, studenten-, verpleegstersflat of -huis
- woning met winkel en / of werkplaats, deel van een bedrijfsgebouw, boerderij of woning bij tuindersbedrijf
- anders:

--

2. Hoeveel slaap-, woon- en werk-/studeerkamers zijn er in uw woning?

aantal kamers	1	2	3	4	5	6	7 of meer
	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

3. Bent u, of is één van de leden van uw huishouden, eigenaar van de woning?

- ja
- nee

4. Zijn er in de wijk of buurt waar u woont plekken of straten waar u 's avonds liever niet alleen zou komen?

- ja
- nee

5. Hoe vaak bent u de afgelopen 12 maanden op vakantie geweest? (Onder vakantie verstaan wij een verblijf buiten de eigen woning voor recreatieve doeleinden van tenminste vier opeenvolgende nachten)

- geen enkele keer
- één keer
- meer dan één keer

6. Bent u in de afgelopen 12 maanden in het buitenland op vakantie geweest?

- ja
- nee

7. Welke van de volgende zaken heeft u of uw gezin in bezit? Als u iets niet bezit: Is dat dan om financiële redenen?

	bezit?		→	Indien niet in bezit: Is dat om financiële redenen?	
	ja	nee		ja	nee
A. auto	☐	☐	→	☐	☐
B. DVD-speler	☐	☐	→	☐	☐
C. televisie	☐	☐	→	☐	☐
D. wasmachine	☐	☐	→	☐	☐
E. wasdroger	☐	☐	→	☐	☐
F. magnetron	☐	☐	→	☐	☐
G. vaatwasmachine	☐	☐	→	☐	☐
H. Personal Computer (geen spelcomputer)	☐	☐	→	☐	☐
I. abonnement op een krant	☐	☐	→	☐	☐
J. telefoon	☐	☐	→	☐	☐
K. toegang tot internet	☐	☐	→	☐	☐

8. Bent u in het bezit van een abonnement voor het openbaar vervoer?

- ja, van de Nederlandse Spoorwegen (NS Jaarkaart, NS Trajectkaart, OV-kaart, kortingskaart)
 ja, van de bus, tram of metro
 ja, van beide (zowel de NS als de bus, tram of metro)
 nee

B. SOCIALE CONTACTEN EN STEUN

Nu een paar vragen over sociale contacten. Het gaat hierbij om ontmoetingen, telefonische en schriftelijke contacten, maar ook om contacten per e-mail.

1. Hoe vaak heeft u contact met:

	1 keer per week of vaker	1 keer per twee weken	1 keer per maand	minder dan 1 keer per maand	zelden
A. familieleden (die niet bij u thuis wonen) ?	☐	☐	☐	☐	☐
B. vrienden, vriendinnen, goede kennissen?	☐	☐	☐	☐	☐
C. burens?	☐	☐	☐	☐	☐

2. Vindt u in het algemeen dat u voldoende contacten met andere mensen hebt, d.w.z. buiten werk, school, eigen huishouden?

- ja, zeker
 ja, maar ik zou wel wat meer willen
 nee, ik vind dat ik te weinig contacten heb

3. Hieronder volgt een aantal uitspraken over uzelf en uw contacten met andere mensen. Wilt u bij elke uitspraak aangeven in hoeverre deze op u van toepassing is?

	ja	soms	nee
A. Er zijn mensen met wie ik goed kan praten.	☐	☐	☐
B. Ik voel me van andere mensen geïsoleerd.	☐	☐	☐
C. Er zijn mensen bij wie ik terecht kan.	☐	☐	☐
D. Er zijn mensen die me echt begrijpen.	☐	☐	☐
E. Ik maak deel uit van een groep vrienden.	☐	☐	☐
F. Mijn sociale contacten zijn oppervlakkig.	☐	☐	☐

4. Kunt u aangeven of de volgende dingen bij u wel eens gebeuren? Zo nee, mist u dat?

gebeurt het wel eens dat iemand:	zo nee, mist u dat?				
	ja	nee	ja	soms	nee
A. u geld leent of geeft?	☐	☐ →	☐	☐	☐
B. samen met u leuke dingen doet?	☐	☐ →	☐	☐	☐
C. u goede raad geeft?	☐	☐ →	☐	☐	☐
D. u praktische hulp biedt bij alledaagse dingen (bijv. klusjes, ergens heen brengen)?	☐	☐ →	☐	☐	☐

C. GEZONDHEID EN WELZIJN

1. Hoeveel kilo weegt u (zonder kleren)? Als u zwanger bent, graag uw gewicht vóór de zwangerschap invullen.

--	--	--

kilogram

2. Hoe lang bent u (zonder schoenen)?

--	--	--

centimeter

3. Wat vindt u, over het algemeen gesproken, van uw gezondheid?

- uitstekend
 zeer goed
 goed
 matig
 slecht

4. Heeft u last van één of meer langdurige ziekten, aandoeningen of handicaps? Ook ouderdomsklachten of specifieke ouderdomsziekten tellen mee.

- ja
 nee --> ga verder met vraag 6
 weet niet --> ga verder met vraag 6

5. Kunt u aangeven in welke mate u hierdoor belemmerd wordt?

	sterk belemmerd	licht belemmerd	niet belemmerd
A. Hierdoor belemmerd bij het uitvoeren van dagelijkse bezigheden thuis?	☐	☐	☐
B. Hierdoor belemmerd in uw vrijetijds- besteding, bij het sporten of reizen?	☐	☐	☐

6. In welke mate vindt u zichzelf een gelukkig mens? Is dat:

- erg gelukkig
- gelukkig
- niet gelukkig/niet ongelukkig
- niet zo gelukkig
- ongelukkig

7. In welke mate bent u tevreden met het leven dat u op dit moment leidt?

- buitengewoon tevreden
- zeer tevreden
- tevreden
- tamelijk tevreden
- niet zo tevreden

D. MAATSCHAPPELIJKE POSITIE

1. Hebt u momenteel betaald werk (geen vakantiewerk), hebt u vroeger betaald werk gehad, hebt u nooit betaald werk gehad of zit u nog op school?

- ik heb momenteel betaald werk
- ik heb momenteel geen betaald werk, maar heb dat vroeger wel gehad
- ik heb (nog) nooit betaald werk gehad
- ik zit nog op school of volg nog een opleiding of studie

2. In hoeverre bent u het eens met de volgende stellingen?

	helemaal eens	eens	niet eens, niet oneens	oneens	helemaal oneens
A. De vrouw kan het beste de verantwoor- delijkheid voor het huishouden hebben.	☐	☐	☐	☐	☐
B. De man kan het beste de verantwoor- delijkheid voor het geld hebben.	☐	☐	☐	☐	☐
C. Het is voor jongens belangrijker dan voor meisjes dat zij later hun eigen inkomen verdienen	☐	☐	☐	☐	☐
D. Ik vind dat mannen en vrouwen evenveel buitenshuis moeten werken.	☐	☐	☐	☐	☐
E. Een vrouw moet stoppen met werken als zij een kind krijgt.	☐	☐	☐	☐	☐

	helemaal eens	eens	niet eens, niet oneens	oneens	helemaal oneens
F. Een vrouw moet het accepteren als haar man niet wil dat zij werkt.	☐	☐	☐	☐	☐
G. Mannen en vrouwen moeten met elkaar praten over de verdeling van het huishouden en de verzorging van de kinderen.	☐	☐	☐	☐	☐

3. Wanneer u zichzelf vergelijkt met mensen met een zelfde maatschappelijke achtergrond (bijvoorbeeld mensen van dezelfde leeftijd, opleiding of afkomst) voelt u zich dan wel of niet achtergesteld?

- ja, ik voel me achtergesteld
 nee, ik heb het even goed
 nee, ik ben juist beter af

4. Voelt u zich om een bepaalde reden gediscrimineerd? *Meerdere antwoorden mogelijk.*

☐ nee --> ga verder met vraag 6	☐ ja, vanwege mijn leeftijd
☐ ja, vanwege mijn geslacht	☐ ja, vanwege mijn uiterlijk
☐ ja, vanwege mijn handicap / ziekte	☐ ja, vanwege mijn etnische afkomst
☐ ja, vanwege mijn geloof	
☐ ja, vanwege een andere reden:	

5. Wanneer voelt u zich wel eens gediscrimineerd?

- bij het zoeken van werk, het vinden van een woning, volgen van een opleiding, etc.
 bij vrijetijdsbesteding, bijv. bij het sporten, bij het uitgaan
 bij contacten met andere mensen in het openbaar, zoals op straat, in de winkel, etc.
 anders:

6. In welke mate bent u tevreden met uw huidige maatschappelijke positie?

- zeer tevreden
 tevreden
 niet tevreden / niet ontevreden
 niet zo tevreden
 ontevreden

7. Denkt u dat uw positie in de maatschappij de komende 5 jaar zal veranderen?

- nee, mijn positie zal niet veranderen
 ja, mijn positie zal beter worden
 ja, mijn positie zal slechter worden
 weet ik niet

E. MAATSCHAPPELIJKE PARTICIPATIE

1. Bent u lid van één of meer van de volgende verenigingen en/of organisaties?

(Kruis per vereniging/organisatie 'ja' of 'nee' aan)

	ja	nee
A. zang-, muziek- of toneelvereniging	☐	☐
B. vereniging met godsdienstig of levensbeschouwelijk doel (geen kerkgenootschap)	☐	☐
C. sportvereniging	☐	☐
D. hobbyvereniging	☐	☐
E. politieke organisatie	☐	☐
F. organisatie met maatschappelijke doelen bijv. mensenrechten, natuur- of dierenbescherming	☐	☐
G. werknemers- of werkgeversorganisatie (bijv. vakbond)	☐	☐
H. bewonersorganisatie of buurtvereniging	☐	☐
I. allochtone vereniging of organisatie/zelforganisatie	☐	☐
J. jeugd- of jongerenvereniging	☐	☐
K. bibliotheek	☐	☐
L. kerkgenootschap	☐	☐
M. andere organisatie of vereniging*	☐	☐

* Als u ook lid bent van overige vereniging(en) of organisatie(s): Van hoeveel verenigingen of organisaties is dat dan?

--	--

andere organisaties

2. Als er op dit moment verkiezingen voor de gemeenteraad zouden worden gehouden, zou u dan gaan stemmen?

- ja, zeker
 ja, misschien
 nee

3. Bent u het eens of oneens met de volgende uitspraken? (Kruis steeds één antwoord aan)

	eens	oneens	weet niet
A. Mijn ideeën en wensen vind ik in geen enkele politieke partij terug.	☐	☐	☐
B. Door te stemmen heb je echt invloed op de politiek.	☐	☐	☐
C. In Dordrecht wordt er rekening gehouden met wat de burgers willen.	☐	☐	☐
D. Ik neem voldoende deel aan de maatschappij.	☐	☐	☐

4. Is het in de afgelopen 12 maanden voorgekomen dat u voor zieke familieleden (buiten het eigen gezin), vrienden of kennissen heeft gezorgd?

- ja
 nee --> ga verder met vraag 6

5. Hoeveel uur per week geeft u momenteel kosteloos hulp aan zieke, gehandicapten, of hulpbehoevende familieleden, kennissen of buren?

- momenteel bied ik geen hulp aan anderen
- minder dan 2 uur per week
- tussen 2 en 4 uur per week
- meer dan 4 uur per week

6. Verricht u vrijwilligerswerk voor één of meerdere van de volgende verenigingen, organisaties, of instanties? (Kruis per vereniging/organisatie 'ja' of 'nee' aan)

	ja	nee
A. zangvereniging, muziekvereniging of toneelvereniging	☐	☐
B. vereniging met godsdienstig of levensbeschouwelijk doel	☐	☐
C. sportvereniging (als vrijwilliger, niet als beoefenaar)	☐	☐
D. hobbyvereniging	☐	☐
E. politieke organisatie	☐	☐
F. organisatie met maatschappelijke doelen (bijv. mensenrechten, natuur- of dierenbescherming)	☐	☐
G. werknemers- of werkgeversorganisatie (bijv. vakbond)	☐	☐
H. buurtvereniging of buurtcentrum	☐	☐
I. allochtone vereniging of organisatie/ zelforganisatie	☐	☐
J. jeugd- of jongerenvereniging	☐	☐
K. school, crèche of peuterspeelzaal	☐	☐
L. burenen-, bejaarden-, gehandicaptenhulp	☐	☐
M. bij een ander soort organisatie, vereniging of instelling*	☐	☐

* Als u ook actief bent voor overige vereniging(en) of organisatie(s): Voor hoeveel verenigingen of organisaties is dat dan?

--	--

andere organisaties

7. Als u momenteel géén vrijwilligerswerk doet, zou u dat dan willen doen?

- ja, zeker
- ja, misschien
- nee

F. VRIJE TIJD

1. Heeft u de afgelopen 12 maanden een sport beoefend? *Niet: vissen en denksporten, zoals schaken, dammen of kaarten.*

- ja
- nee --> ga naar vraag 4

--	--

2. Hoeveel sporten beoefent u in totaal?

sporten

3. Hoe vaak sport u gemiddeld?

- minder dan 1 keer per maand
 1 tot 3 keer per maand
 1 keer per week
 vaker dan 1 keer per week, namelijk

--	--

keer per week

4. Hoe vaak heeft u in de afgelopen 12 maanden de volgende culturele voorzieningen bezocht?

	niet bezocht	1 keer per jaar	2-3 keer per jaar	4-11 keer per jaar	1 keer per maand of vaker
A. concert klassieke muziek	☐	☐	☐	☐	☐
B. popconcert	☐	☐	☐	☐	☐
C. opera	☐	☐	☐	☐	☐
D. toneelvoorstelling	☐	☐	☐	☐	☐
E. balletuitvoering	☐	☐	☐	☐	☐
F. cabaretvoorstelling	☐	☐	☐	☐	☐
G. musical	☐	☐	☐	☐	☐
H. film	☐	☐	☐	☐	☐
I. museum	☐	☐	☐	☐	☐
J. dansavond of house-party	☐	☐	☐	☐	☐
K. café / thee- of koffiehuis	☐	☐	☐	☐	☐
L. cultureel feest / festival / evenement	☐	☐	☐	☐	☐
M. bibliotheek	☐	☐	☐	☐	☐

5. Heeft u hobby's? Zoals musiceren, zingen, ballet, toneelspelen, schilderen of tekenen, handwerken, doe-het-zelven, verzamelen, computeren, wandelen.

- ja
 nee --> ga verder met blok G

6. Hoeveel hobby's heeft u?

--	--

hobby's

G. INFORMATIE, COMMUNICATIE EN MEDIA

1. Bent u bekend met de volgende instanties? Zo ja, heeft u in de afgelopen 12 maanden gebruik gemaakt van deze instanties?

	bekend?		gebruik?	
	nee	ja	nee	ja
A. Thuiszorg	☐	☐ →	☐	☐
B. Algemeen Maatschappelijk Werk	☐	☐ →	☐	☐
C. School Maatschappelijk werk	☐	☐ →	☐	☐
D. Bureau Sociaal Raadsleden	☐	☐ →	☐	☐
E. Het Juridisch Loket (voorheen rechtswinkel)	☐	☐ →	☐	☐
F. Bureau Schuldhulpverlening	☐	☐ →	☐	☐
G. Geestelijke gezondheidszorg (bijv. Riagg)	☐	☐ →	☐	☐
H. Bureau Slachtofferhulp	☐	☐ →	☐	☐
I. Meldpunt huiselijk geweld	☐	☐ →	☐	☐
J. Bureau Jeugdzorg	☐	☐ →	☐	☐

Nu een aantal vragen over de Nederlandse taal.

2. Spreekt u met uw partner vaak, soms of nooit Nederlands?

- vaak
- soms
- nooit
- nvt

3. Spreekt u met uw kinderen vaak, soms of nooit Nederlands?

- vaak
- soms
- nooit
- nvt

4. Heeft u deelgenomen aan een inburgeringcursus?

- ja, ik heb de cursus afgerond
- ja, maar ik heb de cursus niet afgerond
- nee

5. Heeft u een taalcursus Nederlands gevolgd of op een andere manier Nederlandse les gehad?

- ja, via een cursus bij het Da Vinci College
- ja, via taallessen in de wijk (bij een basisschool, buurthuis of Menzil)
- ja, via taallessen thuis / zelfstudie
- ja, ik heb hier basisonderwijs of voortgezet onderwijs gevolgd
- ja, op een andere manier:
- nee

6. Zou u uw kennis van de Nederlandse taal nog (verder) willen verbeteren?

- ja
- nee, mijn kennis van de Nederlandse taal is goed
- nee, mijn kennis van de Nederlandse taal is niet zo goed, maar ik red me zo ook wel

7. Kunt u aangeven of u moeite heeft met de Nederlandse taal?

	veel moeite	een beetje moeite	geen moeite
Heeft u moeite met het spreken van Nederlands?	☐	☐	☐
Heeft u moeite met het lezen van Nederlands bij het lezen van kranten, brieven of folders?	☐	☐	☐
Heeft u moeite met het schrijven van Nederlands?	☐	☐	☐
Heeft u moeite een gesprek in het Nederlands te volgen?	☐	☐	☐

8. Mensen krijgen vaak brieven van officiële instanties. Heeft u moeite om deze brieven te begrijpen?

- nee
 ja, soms
 ja, vaak
 ja, altijd

9. Ook moeten er vaak formulieren ingevulde worden voor officiële instanties. Kunt u deze formulieren meestal zelf invullen of heeft u hierbij hulp nodig?

- ik kan het altijd zelf invullen
 ik heb soms hulp nodig
 ik heb vaak hulp nodig
 ik heb altijd hulp nodig

10. Dan nu een aantal vragen over nieuwe betaling- en communicatiemogelijkheden.

Weet u hoe u:

	ja	nee
A. geld moet pinnen?	☐	☐
B. met de mobiele telefoon moet bellen?	☐	☐
C. een treinkaartje of strippenkaart uit de kaartautomaat moet trekken?	☐	☐

Kunt u:

	ja	nee
D. op de computer met een tekstverwerkingsprogramma werken (bv. Word of WordPerfect)?	☐	☐
E. een e-mail versturen?	☐	☐
F. op internet praktische dingen opzoeken (zoals telefoonnummers of treintijden)?	☐	☐
G. een programma installeren op uw computer?	☐	☐
H. zelf de beveiliging op uw computer regelen (met bijv. een firewall en virusprotectie)?	☐	☐

11. Nu een vraag over media. Hoe vaak:

	(bijna) nooit	soms	vaak	(bijna) dagelijks
A. kijkt u naar het Nederlandse nieuws?	☐	☐	☐	☐
B. kijkt u naar nieuws op zenders uit uw land van herkomst?	☐	☐	☐	☐
C. leest u een Nederlandse krant?	☐	☐	☐	☐
D. leest u een krant uit uw land van herkomst?	☐	☐	☐	☐
E. bezoekt u Nederlandse internetsites?	☐	☐	☐	☐
F. bezoekt u internetsites uit uw land van herkomst?	☐	☐	☐	☐

H. BUURTWERK

De volgende vragen gaan over het Buurtwerk in Dordrecht. Daarmee bedoelen we buurthuizen, een aantal peuterspeelzalen, buitenschoolse opvang en activiteiten voor verschillende doelgroepen zoals kinderen, jongeren en ouderen. Dit wordt georganiseerd door de Dordtse Welzijns Organisatie.

1. Bent u bekend met de volgende projecten of activiteiten?

	ja	nee
A. Tienplus (wijkkranten)	☐	☐
B. Vrijwilligers Vacature Bank / PAD	☐	☐
C. Bureau Bewoners Ondersteuning (BBO)	☐	☐
D. Menzil (vrouwencentrum)	☐	☐
E. Thuis op Straat (activiteiten op straat voor de jeugd)	☐	☐
F. Project "Meedoen in Dordrecht"	☐	☐

2. Bent u bekend met de volgende activiteiten en voorzieningen? Zo ja, maakt u of uw gezin wel eens gebruik van deze activiteiten of voorzieningen?

	bekend?		→	gebruik?	
	nee	ja		nee	ja
A. buurthuis in uw eigen wijk	☐	☐	→	☐	☐
B. buurthuis in andere wijken	☐	☐	→	☐	☐
C. een accommodatie voor vergaderingen, feesten en andere ontmoetingsactiviteiten	☐	☐	→	☐	☐
D. mogelijkheid om cursussen te volgen	☐	☐	→	☐	☐
E. mogelijkheid voor recreatie (bijv. bingo, darten)	☐	☐	→	☐	☐
F. mogelijkheid voor sport / beweging (bijv. aerobics)	☐	☐	→	☐	☐
G. peuterspeelzaalwerk	☐	☐	→	☐	☐
H. buitenschoolse opvang	☐	☐	→	☐	☐
I. opvoedingsondersteuning / ouderpunten	☐	☐	→	☐	☐
J. activiteiten voor kinderen (tot 12 jaar)	☐	☐	→	☐	☐
K. activiteiten voor jongeren (vanaf 12 jaar)	☐	☐	→	☐	☐
L. speelgoed uitleen	☐	☐	→	☐	☐
M. activiteiten voor ouderen	☐	☐	→	☐	☐
N. multiculturele activiteiten / ontmoeting met andere culturen	☐	☐	→	☐	☐
O. ondersteuning van bewonersorganisaties door de opbouwwerker (bijv. informatie en advies)	☐	☐	→	☐	☐

I. DE MULTICULTURELE SAMENLEVING

De volgende vraag gaat over contacten met autochtonen en allochtonen.

1. In welke mate heeft u contact met:

	nooit	bijna nooit	soms	vaak	heel vaak	nvt
A. autochtonen op uw werk?	☐	☐	☐	☐	☐	☐
B. allochtonen op uw werk?	☐	☐	☐	☐	☐	☐
C. autochtonen in uw wijk?	☐	☐	☐	☐	☐	☐
D. allochtonen in uw wijk?	☐	☐	☐	☐	☐	☐
E. autochtonen in uw vrije tijd?	☐	☐	☐	☐	☐	☐
F. allochtonen in uw vrije tijd?	☐	☐	☐	☐	☐	☐

2. Heeft u (autochtone) Nederlandse vrienden of kennissen?

- ja
 nee

3. Zou u meer contact willen met (autochtone) Nederlanders?

- ja, graag zelfs
 ja, daar wil ik wel wat moeite voor doen
 ik stel me daar niet actief in op
 nee, ik heb daar geen behoefte aan
 nee, liever minder contact

4. Hoe ziet u, in het algemeen, de aanwezigheid van mensen met een allochtone afkomst in Dordrecht?

- ik vind het een verrijking
 het geeft soms problemen, maar is toch positief
 het scheidt teveel problemen om het leuk te vinden
 ik vind het maar niks
 het maakt mij niets uit
 weet ik niet / heb ik geen mening over

5. Wat zou u ervan vinden als:

	dat zou ik als positief ervaren	daar zou ik geen bezwaar tegen hebben	dat zou ik minder prettig vinden	dat hangt ervan af	daar zou ik me tegen verzetten
A. er mensen met een andere cultuur of herkomst naast u kwamen wonen?	☐	☐	☐	☐	☐
B. er een moskee bij u in de buurt werd gebouwd?	☐	☐	☐	☐	☐

	dat zou ik als positief ervaren	daar zou ik geen bezwaar tegen hebben	dat zou ik minder prettig vinden	dat hangt ervan af	daar zou ik me tegen verzetten
C. uw kind naar een school met voornamelijk Nederlandse kinderen zou gaan?	☐	☐	☐	☐	☐
D. uw kind veel Nederlandse vrienden zou hebben?	☐	☐	☐	☐	☐
E. uw kind een Nederlandse partner zou kiezen?	☐	☐	☐	☐	☐

6. Kunt u aangeven of u het met de volgende stellingen eens of oneens bent:

	helemaal eens	eens	niet eens, niet oneens	oneens	helemaal oneens
A. Allochtonen moeten de Nederlandse taal leren.	☐	☐	☐	☐	☐
B. Allochtonen in Nederland moeten niet te veel vasthouden aan hun eigen cultuur en gewoonten.	☐	☐	☐	☐	☐
C. Nederlanders zouden meer open moeten staan voor de cultuur van allochtonen.	☐	☐	☐	☐	☐
D. Een wijk gaat er niet op vooruit als er veel allochtonen komen wonen.	☐	☐	☐	☐	☐
E. De islam kan een waardevolle bijdrage leveren aan de Nederlandse cultuur.	☐	☐	☐	☐	☐
F. Al die vreemde culturen vormen een bedreiging voor de Nederlandse cultuur.	☐	☐	☐	☐	☐
G. Het is moeilijk om in Nederland geaccepteerd te worden als je je eigen cultuur wilt behouden.	☐	☐	☐	☐	☐
H. Het is goed als een samenleving bestaat uit mensen van verschillende culturen.	☐	☐	☐	☐	☐

7. De gemeente streeft ernaar dat mensen van verschillende culturen met elkaar in contact komen en met elkaar samenleven. Vindt u dat belangrijk?

- ja
 nee
 weet ik niet / heb ik geen mening over

J. INKOMEN EN RONDKOMEN

1. **Wat is het netto-inkomen per maand van uzelf en eventueel uw partner samen?** (*vakantiegeld en kinderbijslag niet meerekenen*)
- € 799,-- per maand of minder
 € 800,-- tot en met € 999,-- per maand
 € 1000,-- tot en met € 1499,-- per maand
 € 1500,-- tot en met € 1999,-- per maand
 € 2000,-- tot en met € 2499,-- per maand
 € 2500,-- of meer per maand
2. **Hoe tevreden bent u met uw huidige inkomenspositie?**
- zeer tevreden
 tevreden
 niet tevreden / niet ontevreden
 ontevreden
 zeer ontevreden
3. **Hoe is op dit moment de financiële situatie van uw gezin of huishouden?**
- moet schulden maken
 moet spaarmiddelen aanspreken
 kan precies rondkomen
 kan beetje geld overhouden
 kan veel geld overhouden
4. **Hoe vaak heeft u zich de afgelopen drie maanden zorgen gemaakt over geldzaken?**
- bijna voortdurend
 heel vaak
 een enkele keer
 nooit
 weet niet

Mensen kunnen achterstand oplopen bij het afbetalen van leningen of bij de betaling van vaste lasten of andere verplichtingen.

5. **Heeft u in de afgelopen 12 maanden betalingsachterstanden gehad bij de aflossing of betaling van:**

	ja	nee
A. een persoonlijke lening of doorlopend krediet bij uw bank of een andere financiële instelling?	☐	☐
B. de huur of hypotheek?	☐	☐
C. de rekening voor gas, water, licht?	☐	☐
D. de telefoonrekening?	☐	☐
E. belasting (motorrijtuigen-, gemeentelijke- of inkomstenbelasting)?	☐	☐
F. verzekering (ziekttekosten-, inboedel-, WA-, auto- of andere verzekering)?	☐	☐

6. Heeft uw huishouden voldoende geld om:

	ja	nee	n.v.t
A. eenmaal per dag een warme maaltijd met vlees, kip, vis of volwaardige vegetarische maaltijd te betalen?	☐	☐	☐
B. regelmatig nieuwe kleren te kopen?	☐	☐	☐
C. uw huis voldoende te verwarmen?	☐	☐	☐
D. versleten meubilair te vervangen door nieuwe?	☐	☐	☐
E. uitstapjes te maken met het gezin (bijv. naar een pretpark)?	☐	☐	☐
F. dagelijks groente en fruit te kunnen kopen?	☐	☐	☐
G. jaarlijks een week op vakantie te gaan?	☐	☐	☐
H. lidmaatschap van uw kinderen te betalen voor een sport- of hobbyclub?	☐	☐	☐
I. de schoolkosten van uw kinderen te betalen (schoolgeld, geld voor boeken en materiaal, uitstapjes)?	☐	☐	☐

7. Denkt u dat de financiële situatie van uw gezin of huishouden de komende 5 jaar zal veranderen?

- nee, zal niet veranderen
- ja, zal beter worden
- ja, zal slechter worden
- weet ik niet

K. ALGEMENE VRAGEN

1. Wat is uw geboortedatum?

dag	maand	jaar
<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>

2. Waar bent u geboren?

- Nederland --> ga verder met vraag 5
- Suriname
- Antillen/Aruba
- Turkije
- Marokko
- Een ander land

3. In welk jaar bent u naar Nederland gekomen?

<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>
----------------------	----------------------	----------------------	----------------------

4. Wat was voor u de belangrijkste reden om naar Nederland te komen?

- Werk in Nederland
- Studie in Nederland
- Sociale zekerheid in Nederland
- Politieke situatie in eigen land
- Medische redenen
- Gezinshereniging
- Huwelijk, gezinsvorming
- Met ouders / familie meegekomen
- Anders:

5. Tot welke bevolkingsgroep rekent u zichzelf?

- Nederlanders
- Surinamers
- Antillianen/Arubanen
- Turken
- Marokkanen
- een andere groep

6. In welke huishoudensituatie woont u op dit moment?

- alleenstaand, hoofdbewoner
- alleenstaand, inwonend (bijvoorbeeld op kamers)
- gehuwd of samenwonend zonder (thuiswonende) kinderen
- gehuwd of samenwonend met thuiswonend(e) kind(eren)
- man of vrouw en thuiswonend(e) kind(eren)
- bij ouder(s)
- samen met meerdere andere volwassenen

7. Wat is op dit moment uw burgerlijke staat?

- ongehuwd
- gehuwd/ geregistreerd partner
- samenwonend
- gescheiden
- weduwe/weduwnaar
- anders, namelijk:

8. **Wat is de hoogste schoolopleiding die u hebt voltooid met een diploma of momenteel nog volgt?**

- geen
- lager of basisonderwijs
- lager beroepsonderwijs
- MAVO, MULO en dergelijke
- HAVO, VWO, HBS, MMS, Lyceum, Atheneum, Gymnasium en dergelijke
- middelbaar beroepsonderwijs
- hoger beroepsonderwijs
- universiteit

9. **Welke van de volgende situaties is op u het MEEST van toepassing? (Gelieve slechts één antwoord aan te kruisen)**

- student of scholier
- werkzaam voor eigen rekening (eigen bedrijf) of meewerkend gezinslid, freelance
- werkzaam in loondienst, met een tijdelijk contract of via het uitzendbureau
- werkzaam in loondienst, met een vast contract (onbepaalde tijd)
- werkzaam in eigen huishouding (huisvrouw of -man)
- zonder werk, werkzoekend
- gepensioneerd, rentenierend, AOW, VUT
- arbeidsongeschikt, invalide
- verricht onbetaald vrijwilligerswerk

10. **Als u opmerkingen over de vragenlijst hebt, wilt u die dan hieronder weergeven?**

HARTELIJK DANK VOOR UW MEDEWERKING

Toelichting bij de vragenlijst:

De vragen C1, C2, E7, G1j, G2 t/m G7, H1f, K1 t/m K4 zijn alleen aan allochtone inwoners gesteld.

De vragen G11, I2, I3, I5 c,d,e zijn bij autochtone inwoners anders geformuleerd. Bij G11 is gevraagd naar 'buitenlandse media' (i.p.v. 'media uit het land van herkomst'), bij I2, I3, I5d,e is 'autochtone / Nederlandse' vervangen door 'allochtone'. Bij I5c is gevraagd naar een 'gemengde school' (ipv 'school met voornamelijk Nederlandse kinderen').

Bijlage 3 Aanvullende tabellen

Hoofdstuk 3 Kennis en Vaardigheden

Tabel 1 Opleidingsniveau niet-schoolgaanden 18 t/m 64 jaar (in %)

	Turken	Marokkanen	Surinamers	Antillianen	autochtonen
laag	36	36	9	15	4
uitgebreid	31	22	32	37	29
middelbaar	23	30	37	37	30
hoog	10	12	21	11	37

* laag = maximaal basisonderwijs
 uitgebreid = LBO, MAVO, MULO e.d.
 middelbaar = HAVO, VWO, HBS, MMS, MBO e.d.
 hoog = HBO, WO

Tabel 2 Deelname taalonderwijs 1^e generatie (in %)

	Turken	Marokkanen	Surinamers	Antillianen
hier basis- of voortgezet onderwijs gevolgd	23	25	26	19
inburgering afgerond	10	20	3	13
anders: taalles, zelfstudie, etc.	43	33	15	29
geen	24	22	56	39

Tabel 3 Mate waarin 1^e generatie allochtonen hun Nederlandse taalvaardigheid willen verbeteren (in %)

	Turken	Marokkanen	Surinamers	Antillianen
ja	54	54	12	36
nee, is niet goed maar ik red me wel	29	36	84	54
nee, is goed	17	11	4	10

Tabel 4 Mate waarin 1^e generatie allochtonen moeite hebben met Nederlands spreken (in %)

	Turken	Marokkanen	Surinamers	Antillianen
veel	28	19	1	3
een beetje	32	35	5	26
geen	40	46	94	71

Tabel 5 Mate waarin 1^e generatie allochtonen moeite hebben met Nederlands lezen (in %)

	Turken	Marokkanen	Surinamers	Antillianen
veel	34	25	1	3
een beetje	26	27	4	15
geen	40	48	95	82

Tabel 6 Mate waarin 1^e generatie allochtonen moeite hebben met Nederlands schrijven (in %)

	Turken	Marokkanen	Surinamers	Antillianen
veel	43	29	3	5
een beetje	29	35	6	27
geen	28	36	91	68

Tabel 7 Mate waarin 1^e generatie allochtonen moeite hebben om een Nederlands gesprek te volgen (in %)

	Turken	Marokkanen	Surinamers	Antillianen
veel	29	22	1	3
een beetje	30	27	4	20
geen	41	51	95	77

Tabel 8 Nederlandse taalbeheersing 1^e generatie allochtonen, uitgesplitst naar opleidingsniveau (in %)

	laag*	uitgebreid	middelbaar	hoog
spreken:				
veel moeite	35	5	7	1
een beetje moeite	41	23	15	11
geen moeite	24	72	78	88
lezen:				
veel moeite	46	6	7	1
een beetje moeite	30	21	7	8
geen moeite	24	73	86	91
schrijven:				
veel moeite	55	11	7	4
een beetje moeite	28	28	23	11
geen moeite	17	61	70	85
gesprek volgen:				
veel moeite	40	6	6	1
een beetje moeite	35	21	13	9
geen moeite	25	73	82	90

* laag = max. basisonderwijs
 uitgebreid = LBO, MAVO, MULO e.d.
 middelbaar = HAVO, VWO, HBS, MMS, MBO e.d.
 hoog = HBO, WO

Tabel 9a Moeite begrijpen brieven officiële instanties (in %)

	Turken	Marokkanen	Surinamers	Antillianen	autochtonen
nee	41	42	74	57	54
soms	30	32	22	36	41
vaak	9	10	2	3	4
altijd	20	16	2	4	1

Tabel 9b Hulp nodig bij invullen formulieren (in %)

	Turken	Marokkanen	Surinamers	Antillianen	autochtonen
kan het altijd zelf	41	39	72	54	62
soms hulp nodig	23	30	24	38	34
vaak hulp nodig	11	12	2	5	3
altijd hulp nodig	25	19	2	3	1

Hoofdstuk 4 Sociaal-economische positie

Tabel 10 Arbeidsmarktsituatie (in %)

	Turken	Marokkanen	Surinamers	Antillianen	autochtonen
betaald werk	46	44	61	48	61
geen betaald werk meer	37	35	30	32	35
nooit betaald werk gehad	12	14	5	10	1
school/opleiding/studie	5	7	4	11	3

Tabel 11 Soort dienstverband werkenden (in %)

	Turken	Marokkanen	Surinamers	Antillianen	autochtonen
werkzaam voor eigen rekening	8	11	5	4	8
loondienst, tijdelijk contract	20	15	16	26	7
loondienst vast contract	73	74	80	70	85

Tabel 12 Nww-ers als aandeel van de potentiële beroepsbevolking (15 t/m 64 jaar) (in %)

	Turken	Marokkanen	Surinamers	Antillianen	autochtonen
nww-ers, > 1 jaar op zoek	8	11	4	11	4
nww-ers, max 1 jaar op zoek	6	6	2	6	3
niet op zoek naar werk	86	83	94	83	93

Tabel 13 Aandeel uitkeringsgerechtigden op Dordtenaren 15 t/m 64 jaar (in %)

	Turken	Marokkanen	Surinamers	Antillianen	autochtonen
	7	13	9	24	4

Tabel 14 Inkomenspositie van Dordtenaren (in %)

	Turken	Marokkanen	Surinamers	Antillianen	autochtonen
laag inkomen	32	37	29	57	10
midden inkomen	62	59	51	36	56
hoog inkomen	6	4	19	8	34

Tabel 15 Tevredenheid inkomenspositie (in %)

	Turken	Marokkanen	Surinamers	Antillianen	autochtonen
(zeer) tevreden	25	31	40	28	62
neutraal	26	25	28	27	28
(zeer) ontevreden	49	45	32	45	10

Tabel 16 Financiële toekomstverwachting (in %)

	Turken	Marokkanen	Surinamers	Antillianen	autochtonen
zal niet veranderen	15	10	13	12	30
zal beter worden	28	25	37	42	23
zal slechter worden	15	10	7	5	19
weet ik niet	42	54	43	41	28

Tabel 17 Financiële situatie (in %)

	Turken	Marokkanen	Surinamers	Antillianen	autochtonen
moet spaarmiddelen aanspreken	12	8	8	6	10
kan precies rondkomen	45	45	39	45	31
kan (veel) geld overhouden	13	18	34	23	55

Tabel 18 Maakt zich zorgen over geldzaken (in %)

	Turken	Marokkanen	Surinamers	Antillianen	autochtonen
bijna voortdurend	17	20	23	24	3
heel vaak	31	32	19	31	13
een enkele keer	34	25	37	31	46
nooit	18	23	20	14	38

Tabel 19 Aantal betalingsachterstanden (in %)

	Turken	Marokkanen	Surinamers	Antillianen	autochtonen
geén betalingsachterstanden	49	68	67	51	93
maximaal twee betalingsachterstanden	26	18	20	28	5
maximaal vier betalingsachterstanden	13	9	9	15	2
meer dan vier betalingsachterstanden	12	5	4	5	1

Tabel 20 Aandeel van totale bevolkingsgroep dat consumptiegoederen niet bezit vanwege financiële redenen (in %)

	Turken	Marokkanen	Surinamers	Antillianen	autochtonen
auto	21	30	14	29	7
DVD-speler	16	20	7	18	4
televisie	0	1	0	3	0
wasmachine	0	3	1	8	0
wasdroger	30	34	11	22	3
magnetron	5	18	3	10	1
vaatwasmachine	19	41	13	27	5
personal computer	18	28	10	19	5
abonnement krant	24	32	15	21	13
telefoon	10	8	5	13	1
toegang tot internet	20	27	13	22	5

Tabel 21 Lage maatschappelijke positie (in %)

	Turken	Marokkanen	Surinamers	Antillianen	autochtonen
lage maatschappelijke positie	15	14	9	11	2

Tabel 22 Nederlandse taalbeheersing, uitgesplitst naar maatschappelijke positie (in %)

	spreken		lezen		schrijven		gesprek volgen	
	laag	niet laag	laag	niet laag	laag	niet laag	laag	niet laag
maatschappelijke positie:								
veel moeite	30	9	37	12	39	16	30	10
beetje moeite	31	20	23	15	23	20	28	18
geen moeite	39	71	40	74	38	65	43	70

Tabel 23 Tevredenheid maatschappelijke positie (in %)

	Turken	Marokkanen	Surinamers	Antillianen	autochtonen
(zeer) tevreden	55	57	62	55	82
neutraal	30	25	24	27	14
(enigszins) ontevreden	16	18	14	19	5

Tabel 24 Toekomstverwachting maatschappelijke positie (in %)

	Turken	Marokkanen	Surinamers	Antillianen	autochtonen
positie zal niet veranderen	16	18	21	10	46
positie zal verbeteren	35	29	35	49	20
positie zal verslechteren	8	5	4	3	6
weet niet	41	48	40	38	29

Hoofdstuk 5 Actief burgerschap

Tabel 25 Lidmaatschap verenigingen (in %)

	Turken	Marokkanen	Surinamers	Antillianen	autochtonen
zang- / muziek- / toneelvereniging	3	2	5	3	10
vereniging met godsdienstig / levensbeschouwelijk doel	9	7	10	9	8
sportvereniging	21	16	32	17	39
hobbyvereniging	4	4	5	5	13
politieke organisatie	2	2	2	1	5
organisatie met maatschappelijke doelen	3	4	10	6	30
werknemers- / werkgeversorganisatie	7	9	13	8	24
bewoners- / buurtorganisatie	3	9	7	5	14
allochtone vereniging	6	7	3	4	0
jeugd- / jongerenvereniging	0	5	2	3	2
bibliotheek	16	19	23	15	39
kerkgenootschap	2	3	13	21	30
anders	3	5	8	3	15
<i>lid van een vereniging</i>	<i>41</i>	<i>45</i>	<i>65</i>	<i>50</i>	<i>84</i>
<i>géén lid</i>	<i>59</i>	<i>55</i>	<i>35</i>	<i>50</i>	<i>16</i>

Tabel 26 Mantelzorg verstrekt afgelopen 12 maanden mantelzorg (in %)

	Turken	Marokkanen	Surinamers	Antillianen	autochtonen
	26	19	23	15	25

Tabel 27 Aantal uren mantelzorg dat men momenteel kosteloos verstrekt (% berekend over gehele bevolkingsgroep)

	Turken	Marokkanen	Surinamers	Antillianen	autochtonen
momenteel geen	86	96	90	92	86
minder dan 2 uur per week	5	2	4	2	4
2 tot 4 uur per week	4	1	3	2	5
meer dan 4 uur per week	5	3	3	4	5

Tabel 28 Verrichten van vrijwilligerswerk naar instantie (in %)

	Turken	Marokkanen	Surinamers	Antillianen	autochtonen
zang- / muziek- / toneelvereniging	0	1	1	3	5
vereniging met godsdienstig / levensbeschouwelijk doel	6	3	5	5	8
sportvereniging	6	3	8	6	13
hobbyvereniging	1	2	2	2	4
politieke organisatie	1	1	1	1	2
organisatie met maatschappelijke doelen	3	2	2	2	4
werknemers- / werkgeversorganisatie	1	3	2	1	2
buurtvereniging	2	6	2	5	4
allochtone vereniging	7	5	3	3	0
jeugd- / jongerenvereniging	1	5	2	3	3
school / crèche / peuterspeelzaal	5	7	7	5	8
buren / bejaarden / gehandicaptenhulp	2	2	3	3	8
anders	2	2	4	4	11
<i>vrijwilligerwerk</i>	<i>20</i>	<i>18</i>	<i>25</i>	<i>21</i>	<i>44</i>
<i>géén vrijwilligerswerk</i>	<i>80</i>	<i>82</i>	<i>75</i>	<i>79</i>	<i>56</i>

Tabel 29 Bereidheid tot vrijwilligerswerk (in % van degenen die nu geen vrijwilligerswerk doen)

	Turken	Marokkanen	Surinamers	Antillianen
ja, zeker	5	8	8	6
ja, misschien	25	23	34	37
nee	70	69	58	57

Tabel 30 Sporten in afgelopen 12 maanden (in %)

	Turken	Marokkanen	Surinamers	Antillianen	autochtonen
18-34 jaar	42	33	50	31	63
35-49 jaar	32	25	37	38	64
50-64 jaar	7	7	28	27	52
65+	7	0	28	27	28
<i>totaal</i>	35	26	42	35	55

Tabel 31 Frequentie sporten (in % van degenen die sporten)

	Turken	Marokkanen	Surinamers	Antillianen	autochtonen
meer dan 1x per week	41	47	49	50	40
1x per week	40	37	37	31	39
1-3x per maand	11	8	7	11	15
minder dan 1x per maand	8	8	7	8	5

Tabel 32 Wel of geen hobby('s) hebben (in %)

	Turken	Marokkanen	Surinamers	Antillianen	autochtonen
wel hobby('s)	40	43	66	64	81
geen hobby('s)	60	57	34	36	19

Tabel 33 Bezoek culturele voorzieningen in afgelopen 12 maanden (in %)

	Turken	Marokkanen	Surinamers	Antillianen	autochtonen
culturele voorziening bezocht	73	69	81	75	94
géén culturele voorzieningen bezocht	27	31	19	25	6

Tabel 34 Zou men bij gemeenteraadsverkiezingen gaan stemmen (in %)

	Turken	Marokkanen	Surinamers	Antillianen	autochtonen
ja, zeker	49	36	51	28	61
ja, misschien	28	30	31	40	28
nee	23	35	18	32	11

Tabel 35 Volgen nieuws via televisie en krant (in %)

	Turken	Marokkanen	Surinamers	Antillianen	autochtonen
kijken Nederlands nieuws					
(bijna) nooit/ soms	46	30	13	21	10
vaak/ (bijna) dagelijks	54	70	87	79	90
lezen Nederlandse krant					
(bijna) nooit/ soms	60	57	27	43	28
vaak/ (bijna) dagelijks	40	43	73	57	72

Tabel 36 Relatie moeite met volgen gesprek Nederlands en frequentie kijken Nederlands nieuws (in %)

	kijken Nederlandse nieuws	
	(bijna) nooit/soms	vaak/ (bijna) dagelijks
moeite met volgen gesprek in het Nederlands		
veel	74	26
een beetje	42	58
geen	21	79

Tabel 37 Relatie moeite met lezen Nederlands en frequentie lezen Nederlandse krant (in %)

	lezen Nederlandse krant	
	(bijna) nooit/soms	vaak/ (bijna) dagelijks
moeite met lezen Nederlands		
veel	95	5
een beetje	66	34
geen	34	66

Hoofdstuk 6 Sociaal netwerk, gezondheid en welbevinden

Tabel 38 Frequentie sociale contacten (in %)

	Turken	Marokkanen	Surinamers	Antillianen	autochtonen
familie:					
minstens 1x per week	64	73	68	71	79
1x of 2x per maand	27	19	20	20	16
minder dan 1x per maand	2	3	3	2	2
zelden	7	5	9	7	3
vrienden en kennissen:					
minstens 1x per week	56	63	56	68	61
1x of 2x per maand	37	22	26	19	32
minder dan 1x per maand	3	4	6	4	4
zelden	4	11	12	9	3
buren:					
minstens 1x per week	49	59	52	44	57
1x of 2x per maand	31	11	20	24	27
minder dan 1x per maand	5	4	4	6	4
Zelden	15	26	24	26	12

Tabel 39 Oordeel voldoende contacten (in %)

	Turken	Marokkanen	Surinamers	Antillianen	autochtonen
ja, zeker	58	77	72	75	78
ja, maar zou meer willen	25	10	14	9	17
nee, te weinig contacten	17	13	14	16	5

Tabel 40 Sociaal isolement (in %)

	Turken	Marokkanen	Surinamers	Antillianen	autochtonen
sociaal geïsoleerd	8	9	11	7	4
enigszins sociaal geïsoleerd	21	11	12	15	7
neutraal	55	54	48	57	55
niet sociaal geïsoleerd	16	26	29	21	34

Tabel 41 Sociaal isolement, uitgesplitst naar maatschappelijke positie (in %)

maatschappelijke positie:	Turken		Marokkanen		Surinamers		Antillianen		autochtonen	
	laag	niet laag	laag	niet laag	laag	niet laag	laag	niet laag	laag	niet laag
sociaal geïsoleerd	10	8	13	7	11	11	5	7	25	3
enigszins sociaal geïsoleerd	19	21	17	10	26	11	24	15	19	6
neutraal	71	52	52	54	47	48	52	58	56	55
niet sociaal geïsoleerd	0	19	17	30	16	31	19	20	0	35

Tabel 42 Aandeel van totale bevolkingsgroep dat verschillende vormen van steun (soms) mist (in %)

	Turken	Marokkanen	Surinamers	Antillianen	autochtonen
financiële steun	9	12	10	16	2
sociale steun	10	11	11	16	5
emotionele steun	11	9	6	8	3
praktische steun	15	16	16	17	6

Tabel 43 Oordeel gezondheid (in %)

	Turken	Marokkanen	Surinamers	Antillianen	autochtonen
uitstekend	10	19	12	13	12
zeer goed	10	12	18	12	23
goed	41	44	44	48	52
matig	27	17	20	21	12
slecht	12	8	6	6	1

Tabel 44 Oordeel gezondheid matig /slecht, uitgesplitst naar leeftijdsgroep (in %)

	Turken	Marokkanen	Surinamers	Antillianen	autochtonen
18-34 jaar	26	15	15	16	6
35-49 jaar	47	38	26	35	9
50 jaar en ouder	64	36	43	47	21

Tabel 45 Mate waarin allochtonen overgewicht hebben, o.b.v. BMI-index (in %)

	Turken	Marokkanen	Surinamers	Antillianen
ondergewicht (BMI < 18,5)	1	1	3	1
normaal gewicht (BMI 18,5-24,9)	38	40	46	41
matig overgewicht (BMI 25-29,9)	39	43	34	31
ernstig overgewicht (BMI 30 of hoger)	22	16	17	27

Tabel 46 Mate waarin men zichzelf gelukkig vindt (in %)

	Turken	Marokkanen	Surinamers	Antillianen	autochtonen
erg gelukkig	8	19	16	10	19
gelukkig	49	50	55	43	63
niet gelukkig, niet ongelukkig	31	21	18	35	16
niet zo gelukkig	9	5	9	10	2
ongelukkig	3	5	2	2	0

Tabel 47 Mate waarin men tevreden is met het leven dat men leidt (in %)

	Turken	Marokkanen	Surinamers	Antillianen	autochtonen
buitengewoon tevreden	5	13	8	7	10
zeer tevreden	14	15	17	11	32
tevreden	54	44	47	44	44
tamelijk tevreden	16	15	16	18	10
niet zo tevreden	11	13	12	20	4

Hoofdstuk 7 Sociaal-culturele integratie

Tabel 48 Etnische identificatie (in %)

	Turken	Marokkanen	Surinamers	Antillianen
eigen groep	71	69	41	57
Nederlander en eigen groept	8	19	13	9
Nederlander	18	11	41	28
Anders	3	1	5	5

Tabel 49 Nederlands spreken thuis (in %)

	Turken	Marokkanen	Surinamers	Antillianen
met partner				
vaak	27	39	91	63
soms	40	33	6	27
nooit	33	28	3	10
met kind(eren)				
Vaak	27	45	95	64
Soms	52	36	4	30
nooit	21	19	1	6

Tabel 50 Nederlands spreken thuis (in %)

	totale groep		geen moeite met spreken Nederlands	
	1 ^e generatie	2 ^e generatie	1 ^e generatie	2 ^e generatie
met partner				
vaak	43	71	62	70
soms	31	26	29	26
nooit	26	4	9	4
met kind(eren)				
vaak	48	66	70	68
soms	37	28	28	26
nooit	15	6	3	6

Tabel 51a Mening kind op school met voornamelijk Nederlandse leerlingen¹ /gemengde school² (in %)

	Turken	Marokkanen	Surinamers	Antillianen	autochtonen
positief	55	40	28	33	10
geen bezwaar	37	47	59	56	45
hangt er vanaf	3	3	6	6	25
minder prettig	5	9	7	4	14
zou me er tegen verzetten	0	2	0	1	5

¹ gevraagd aan Turken, Marokkanen, Surinamers en Antillianen

² gevraagd aan autochtonen

Tabel 51b Mening kind veel Nederlandse¹/ allochtone vrienden² (in %)

	Turken	Marokkanen	Surinamers	Antillianen	autochtonen
<i>positief</i>	49	36	24	30	6
<i>geen bezwaar</i>	41	48	67	63	40
<i>hangt er vanaf</i>	5	5	5	5	32
<i>minder prettig</i>	5	9	4	1	18
<i>zou me er tegen verzetten</i>	0	3	1	1	4

¹ gevraagd aan Turken, Marokkanen, Surinamers en Antillianen

² gevraagd aan autochtonen

Tabel 51c Mening kind Nederlandse¹/ allochtone partner² (i n %)

	Turken	Marokkanen	Surinamers	Antillianen	autochtonen
<i>positief</i>	16	10	14	23	3
<i>geen bezwaar</i>	30	25	68	66	33
<i>hangt er vanaf</i>	24	24	8	10	37
<i>minder prettig</i>	16	13	6	1	20
<i>zou me er tegen verzetten</i>	15	29	4	1	8

¹ gevraagd aan Turken, Marokkanen, Surinamers en Antillianen

² gevraagd aan autochtonen

Tabel 52a Contacten op de werkvloer (in %)

	Turken	Marokkanen	Surinamers	Antillianen	autochtonen
met autochtonen					
<i>(bijna) nooit</i>	12	11	10	12	14
<i>soms</i>	14	13	10	9	7
<i>(heel) vaak</i>	37	45	57	50	58
<i>niet van toepassing</i>	37	31	23	29	21
met allochtonen					
<i>(bijna) nooit</i>	12	14	14	15	22
<i>soms</i>	13	14	20	16	20
<i>(heel) vaak</i>	34	39	42	39	36
<i>niet van toepassing</i>	41	33	24	30	22

Tabel 52b Contacten in de wijk (in %)

	Turken	Marokkanen	Surinamers	Antillianen	autochtonen
met autochtonen					
<i>(bijna) nooit</i>	18	23	11	17	13
<i>soms</i>	34	29	31	32	28
<i>(heel) vaak</i>	43	42	53	45	56
<i>niet van toepassing</i>	5	6	5	6	3
met allochtonen					
<i>(bijna) nooit</i>	12	13	19	17	45
<i>soms</i>	26	35	38	31	36
<i>(heel) vaak</i>	58	49	38	46	15
<i>niet van toepassing</i>	4	3	5	6	4

Tabel 52c Contacten in de vrije tijd (in %)

	Turken	Marokkanen	Surinamers	Antillianen	autochtonen
met autochtonen					
(bijna) nooit	25	26	12	17	11
soms	37	30	26	32	16
(heel) vaak	34	39	57	46	69
niet van toepassing	4	5	5	5	4
met allochtonen					
(bijna) nooit	7	9	13	15	47
soms	25	32	29	28	35
(heel) vaak	64	54	54	52	14
niet van toepassing	4	5	4	5	4

Tabel 53 Contacten met autochtonen van 1^e en 2^e generatie allochtonen (in %)

	op de werkvloer		in de wijk		in de vrije tijd	
	1 ^e generatie	2 ^e generatie	1 ^e generatie	2 ^e generatie	1 ^e generatie	2 ^e generatie
(bijna) nooit	12	8	19	13	23	12
soms	12	11	33	29	33	29
(heel) vaak	44	52	43	53	39	56
niet van toepassing	32	29	5	3	5	3

Tabel 54 Heeft autochtone¹/allochtone² vrienden of kennissen (in %)

	Turken	Marokkanen	Surinamers	Antillianen	autochtonen
ja	78	70	88	86	41
nee	22	30	12	14	59

¹ gevraagd aan Turken, Marokkanen, Surinamers en Antillianen² gevraagd aan autochtonen

Tabel 55a Stelling: Als de man niet wil dat de vrouw werkt moet de vrouw dat accepteren (in %)

	Turken	Marokkanen	Surinamers	Antillianen	autochtonen
(helemaal) eens	39	34	13	15	6
niet eens, niet oneens	22	26	17	21	13
(helemaal) oneens	39	41	70	64	81

Tabel 55b Stelling: Bij het krijgen van een kind moet de vrouw stoppen met werken (in %)

	Turken	Marokkanen	Surinamers	Antillianen	autochtonen
(helemaal) eens	26	43	27	26	23
niet eens, niet oneens	31	29	21	25	25
(helemaal) oneens	43	29	53	48	53

Tabel 55c Stelling: De vrouw kan het beste de verantwoordelijkheid hebben voor het huishouden (in %)

	Turken	Marokkanen	Surinamers	Antillianen	autochtonen
(helemaal) eens	49	60	48	50	32
niet eens, niet oneens	18	22	23	24	29
(helemaal) oneens	34	18	30	26	39

Tabel 55d Stelling: De man kan het beste de verantwoordelijkheid hebben voor het geld (in %)

	Turken	Marokkanen	Surinamers	Antillianen	autochtonen
(helemaal) eens	35	46	20	32	10
niet eens, niet oneens	21	21	27	30	32
(helemaal) oneens	44	33	53	38	58

Tabel 55e Stelling: Een eigen inkomen is voor jongens belangrijker dan voor meisjes (in %)

	Turken	Marokkanen	Surinamers	Antillianen	autochtonen
(helemaal) eens	26	32	25	35	11
niet eens, niet oneens	18	26	11	19	14
(helemaal) oneens	57	42	64	46	76

Tabel 55f Stelling: Mannen en vrouwen moeten evenveel buitenshuis werken (in %)

	Turken	Marokkanen	Surinamers	Antillianen	autochtonen
(helemaal) eens	52	51	51	65	30
niet eens, niet oneens	23	26	26	23	38
(helemaal) oneens	25	23	23	11	32

Tabel 55g Stelling: Mannen en vrouwen moeten met elkaar praten over de verdeling van het huishouden en de verzorging van de kinderen (in %)

	Turken	Marokkanen	Surinamers	Antillianen	autochtonen
(helemaal) eens	88	86	96	91	94
niet eens, niet oneens	9	10	2	6	4
(helemaal) oneens	3	4	2	3	2

Hoofdstuk 8 Sociale samenhang

Tabel 56 Oordeel woonsituatie (indicatorscore/rapportcijfer)

	allochtonen	autochtonen
indicator woonkwaliteit	6,6	7,9
rapportcijfer woning	6,7	7,7
rapportcijfer woonomgeving	6,6	7,1
rapportcijfer voorzieningen	6,3	6,8

Tabel 57 Verhuisgeneigdheid (%)

	allochtonen	autochtonen
zeker verhuizen	10	6
misschien verhuizen	16	12
totaal	26	18

Tabel 58 Mening mensen met andere cultuur of herkomst als bureu (in %)

	Turken	Marokkanen	Surinamers	Antillianen	autochtonen
positief	28	25	13	18	4
geen bezwaar	60	62	52	64	37
minder prettig	2	4	5	4	18
hangt er vanaf	10	8	28	14	40
zou me er tegen verzetten	1	2	1	1	2

Tabel 59 Mening moskee in de buurt (in %)

	Turken	Marokkanen	Surinamers	Antillianen	autochtonen
positief	49	48	5	5	1
geen bezwaar	40	45	28	40	17
minder prettig	4	2	27	24	31
hangt er vanaf	4	2	16	20	16
zou me er tegen verzetten	3	3	24	10	36

Tabel 60a Stelling: Allochtonen moeten de Nederlandse taal leren (in %)

	Turken	Marokkanen	Surinamers	Antillianen	autochtonen
(helemaal) eens	95	88	97	88	99
niet eens, niet oneens	4	9	3	10	1
(helemaal) oneens	0	3	1	2	0

Tabel 60b Stelling: Allochtonen in Nederland moeten niet teveel vasthouden aan hun eigen cultuur en gewoonten (in %)

	Turken	Marokkanen	Surinamers	Antillianen	autochtonen
(helemaal) eens	31	24	48	38	63
niet eens, niet oneens	27	24	30	30	27
(helemaal) oneens	42	52	22	32	10

Tabel 60c Stelling: Nederlanders zouden meer open moeten staan voor de cultuur van allochtonen (in %)

	Turken	Marokkanen	Surinamers	Antillianen	autochtonen
(helemaal) eens	88	85	76	77	45
niet eens, niet oneens	11	11	16	18	35
(helemaal) oneens	1	4	8	5	20

Tabel 60d Stelling: Een wijk gaat er niet op vooruit als er veel allochtonen komen wonen (in %)

	Turken	Marokkanen	Surinamers	Antillianen	autochtonen
(helemaal) eens	38	30	42	29	63
niet eens, niet oneens	23	30	30	36	28
(helemaal) oneens	39	40	28	36	9

Tabel 60e Stelling: De islam kan een waardevolle bijdrage leveren aan de Nederlandse cultuur (in %)

	Turken	Marokkanen	Surinamers	Antillianen	autochtonen
(helemaal) eens	63	76	18	16	12
niet eens, niet oneens	18	17	44	48	34
(helemaal) oneens	19	7	38	37	54

Tabel 60f Stelling: Al die vreemde culturen vormen een bedreiging voor de Nederlandse cultuur (in %)

	Turken	Marokkanen	Surinamers	Antillianen	autochtonen
(helemaal) eens	10	5	12	11	35
niet eens, niet oneens	13	17	28	30	31
(helemaal) oneens	78	78	60	59	34

Tabel 60g Stelling: Het is moeilijk om in Nederland geaccepteerd te worden als je je eigen cultuur wilt behouden (in %)

	Turken	Marokkanen	Surinamers	Antillianen	autochtonen
(helemaal) eens	55	55	40	46	41
niet eens, niet oneens	27	24	34	31	37
(helemaal) oneens	18	21	26	23	22

Tabel 60h Stelling: Het is goed als een samenleving bestaat uit mensen van verschillende culturen (in %)

	Turken	Marokkanen	Surinamers	Antillianen	autochtonen
(helemaal) eens	85	87	90	82	50
niet eens, niet oneens	13	10	7	14	37
(helemaal) oneens	2	3	3	4	13

Tabel 61 Belangrijk dat verschillende culturen met elkaar in contact komen en met elkaar samenleven (in %)

	Turken	Marokkanen	Surinamers	Antillianen	autochtonen
ja	80	84	79	74	59
nee	3	3	6	6	17
weet niet/ geen mening	17	13	15	20	24

Tabel 62 Maatschappelijke achterstelling (in %)

	Turken	Marokkanen	Surinamers	Antillianen	autochtonen
voelt zich achtergesteld	19	18	13	12	4
is even goed af	62	67	70	73	82
is beter af	19	15	18	14	13

Tabel 63 Discriminatie (in %)

	Turken	Marokkanen	Surinamers	Antillianen	autochtonen
voelt zich om bepaalde reden ge-discrimineerd	43	35	25	30	9

Tabel 64 Aandeel bewoners dat zich wel eens gediscrimineerd voelt vanwege ... (in %)

	Turken	Marokkanen	Surinamers	Antillianen	autochtonen
geslacht	4	1	2	1	1
handicap/ziekte	2	4	2	3	3
geloof	20	27	2	1	1
leeftijd	1	3	6	5	3
uiterlijk	7	6	4	5	4
etnische afkomst	33	21	12	18	1
andere reden	7	6	6	8	0

Hoofdstuk 9 Positie en participatie van vrouwen

Tabel 65 Opleidingsniveau niet-schoolgaande vrouwen en mannen 18 t/m 64 jaar (in %)

	Turken	Marokkanen	Surinamers	Antillianen	autochtonen
vrouwen					
laag	48	36	12	14	5
uitgebreid	26	18	30	36	30
middelbaar	19	34	35	39	29
hoog	7	12	23	11	36
mannen					
laag	24	36	6	17	3
uitgebreid	37	25	34	38	28
middelbaar	27	27	40	35	32
hoog	12	12	20	10	37

- * laag = maximaal basisonderwijs
 uitgebreid = LBO, MAVO, MULO e.d.
 middelbaar = HAVO, VWO, HBS, MMS, MBO e.d.
 hoog = HBO, WO

Tabel 66 Mate waarin 1^e generatie allochtonen moeite hebben met Nederlands spreken (in %)

	Turken	Marokkanen	Surinamers	Antillianen
vrouwen				
veel	41	22	0	4
een beetje	28	34	5	24
geen	31	44	95	72
mannen				
veel	17	17	1	1
een beetje	35	36	5	29
geen	48	47	93	70

Tabel 67 Mate waarin 1^e generatie allochtonen moeite hebben met Nederlands lezen (in %)

	Turken	Marokkanen	Surinamers	Antillianen
vrouwen				
veel	46	28	2	3
een beetje	20	22	2	12
geen	34	49	96	85
mannen				
veel	21	22	1	3
een beetje	33	32	4	17
geen	46	47	94	80

Tabel 68 Mate waarin 1^e generatie allochtonen moeite hebben met Nederlands schrijven (in %)

	Turken	Marokkanen	Surinamers	Antillianen
vrouwen				
veel	54	31	2	6
een beetje	21	34	6	23
geen	25	34	92	71
mannen				
veel	31	27	3	3
een beetje	38	36	7	32
geen	32	37	90	64

Tabel 69 Mate waarin 1^e generatie allochtonen moeite hebben om een Nederlands gesprek te volgen (in %)

	Turken	Marokkanen	Surinamers	Antillianen
vrouwen				
veel	41	25	0	3
een beetje	29	27	5	19
geen	31	49	96	78
mannen				
veel	19	21	1	2
een beetje	32	27	4	21
geen	50	52	94	77

Tabel 70 Moeite begrijpen brieven officiële instanties (in %)

	Turken	Marokkanen	Surinamers	Antillianen	autochtonen
vrouwen					
nee	38	38	72	63	51
soms	29	32	23	32	44
vaak	8	10	3	2	4
altijd	25	21	2	2	1
mannen					
nee	44	47	78	51	57
soms	30	33	22	41	39
vaak	10	9	0	3	4
altijd	16	11	1	6	1

Tabel 71 Hulp nodig bij invullen formulieren (in %)

	Turken	Marokkanen	Surinamers	Antillianen	autochtonen
vrouwen					
kan het altijd zelf	36	36	66	58	54
soms hulp nodig	20	30	28	35	40
vaak hulp nodig	11	11	2	4	4
altijd hulp nodig	33	23	3	2	2
mannen					
kan het altijd zelf	44	41	77	49	71
soms hulp nodig	26	31	20	41	27
vaak hulp nodig	11	13	2	7	2
altijd hulp nodig	19	15	1	4	0

Tabel 72 Overweg kunnen met technologie (%)

	Turken	Marokkanen	Surinamers	Antillianen	autochtonen
vrouwen					
geld pinnen	82	92	95	98	98
bellen met mobiele telefoon	91	94	94	97	93
treinkaartje uit automaat halen	70	81	88	94	85
tekstverwerken op pc	40	54	71	70	76
e-mail versturen	45	49	72	72	75
opzoeken op internet	36	51	73	72	76
programma installeren op pc	2	33	47	50	49
beveiliging pc regelen	14	22	38	42	29
computervaardigheid*	1,5	2,1	3,0	3,1	3,1
mannen					
geld pinnen	96	97	96	99	98
bellen met mobiele telefoon	95	97	94	97	93
treinkaartje uit automaat halen	87	91	92	91	83
tekstverwerken op pc	58	53	82	69	82
e-mail versturen	59	57	80	74	83
opzoeken op internet	61	59	85	74	83
programma installeren op pc	50	40	76	63	71
beveiliging pc regelen	44	38	66	42	60
computervaardigheid*	2,7	2,5	3,9	3,3	3,8

*gemiddelde score: hoe hoger (schaal loopt van 0 tot 5) hoe meer computervaardigheden

Tabel 73 Arbeidsmarktsituatie (in %)

	Turken	Marokkanen	Surinamers	Antillianen	autochtonen
vrouwen					
<i>betaald werk</i>	35	39	55	45	67
<i>geen betaald werk meer</i>	41	30	36	29	30
<i>nooit betaald werk gehad</i>	21	24	4	13	1
<i>school/opleiding/studie</i>	3	7	6	13	2
mannen					
<i>betaald werk</i>	62	53	77	54	78
<i>geen betaald werk meer</i>	28	35	17	32	18
<i>nooit betaald werk gehad</i>	4	4	2	6	0
<i>school/opleiding/studie</i>	7	8	4	8	4

Tabel 74 Lage maatschappelijke positie (in %)

	Turken	Marokkanen	Surinamers	Antillianen	autochtonen
vrouwen					
<i>lage maatschappelijke positie</i>	17	10	12	15	3
mannen					
<i>lage maatschappelijke positie</i>	12	17	6	7	1

Tabel 75 Aandeel dat in afgelopen 12 maanden mantelzorg heeft verstrekt (in %)

	Turken	Marokkanen	Surinamers	Antillianen	autochtonen
vrouwen					
	28	19	24	19	25
mannen					
	24	20	22	9	24

Tabel 76 Verrichten van vrijwilligerswerk (in %)

	Turken	Marokkanen	Surinamers	Antillianen	autochtonen
vrouwen					
	21	16	28	18	42
mannen					
	19	21	22	24	46

Tabel 77 Aandeel dat in afgelopen 12 maanden heeft gesport (in %)

	Turken	Marokkanen	Surinamers	Antillianen	autochtonen
vrouwen					
	24	17	33	24	56
mannen					
	45	34	51	48	54

Tabel 78 Bezoek culturele voorzieningen in afgelopen 12 maanden (in %)

	Turken	Marokkanen	Surinamers	Antillianen	autochtonen
vrouwen					
	64	60	78	75	95
mannen					
	81	79	85	76	92

Tabel 79 Bezoek specifieke culturele voorzieningen in afgelopen 12 maanden (in %)

	Turken	Marokkanen	Surinamers	Antillianen	autochtonen
vrouwen					
concert klassieke muziek	5	2	5	6	23
popconcert	8	13	19	7	36
opera	1	1	4	2	9
toneel	17	9	21	15	30
ballet	1	1	1	3	11
cabaret	5	8	19	4	39
musical	1	7	24	17	36
film	42	27	59	47	61
museum	22	11	24	14	56
dansavond / houseparty	12	10	36	36	27
café / thee- of koffiehuis	29	27	38	27	69
cultureel evenement	42	29	58	47	64
bibliotheek	37	38	38	34	55
mannen					
concert klassieke muziek	4	5	7	11	21
popconcert	11	16	27	23	32
opera	0	3	2	1	7
toneel	6	5	8	6	28
ballet	0	2	3	1	7
cabaret	9	11	17	9	38
musical	8	9	21	13	31
film	57	41	57	50	52
museum	28	18	20	11	55
dansavond / houseparty	13	22	50	44	22
café / thee- of koffiehuis	64	57	41	46	61
cultureel evenement	49	37	68	45	58
bibliotheek	43	42	32	19	47

Tabel 80 Mate waarin men bij gemeenteraadsverkiezingen zou gaan stemmen (in %)

	Turken	Marokkanen	Surinamers	Antillianen	autochtonen
vrouwen					
ja, zeker	43	36	50	27	57
ja, misschien	29	31	36	38	31
nee	29	33	15	35	12
mannen					
ja, zeker	54	36	52	30	65
ja, misschien	27	28	26	43	25
nee	19	37	22	28	10

Tabel 81 Bekendheid en gebruik instanties (in %)

	bekend met voorziening					afgelopen 12 maanden gebruik gemaakt van voorziening				
	T	M	S	A	aut	T	M	S	A	aut
vrouwen										
thuiszorg	54	55	64	58	79	14	6	11	7	7
algemeen maatschappelijk werk	44	45	51	43	56	11	7	9	11	2
geestelijke gezondheidszorg	40	49	56	41	67	10	8	9	3	5
school maatschappelijk werk	26	41	42	36	45	5	3	7	6	2
Bureau Jeugdzorg	32	45	50	42	.*	6	2	6	10	.*
Bureau Schuldhulpverlening	31	43	40	53	48	6	5	3	13	0
Bureau Slachtofferhulp	28	47	54	42	66	4	3	4	4	2
Het Juridisch Loket	26	46	55	42	60	3	6	8	6	4
Bureau Sociaal Raadslieden	26	48	37	35	34	6	11	6	6	1
meldpunt huiselijk geweld	26	42	44	31	56	2	1	2	1	0
mannen										
thuiszorg	48	50	53	46	76	12	4	2	4	6
algemeen maatschappelijk werk	43	48	44	38	53	12	7	4	7	1
geestelijke gezondheidszorg	38	52	50	35	66	5	5	5	3	3
school maatschappelijk werk	40	38	33	26	34	8	3	3	1	2
Bureau Jeugdzorg	36	43	52	39	.*	5	2	5	2	.*
Bureau Schuldhulpverlening	33	44	38	39	44	4	5	3	7	1
Bureau Slachtofferhulp	33	44	51	31	64	1	4	3	1	0
Het Juridisch Loket	34	43	52	33	60	4	9	5	5	2
Bureau Sociaal Raadslieden	32	38	34	26	25	3	8	4	4	1
meldpunt huiselijk geweld	32	38	43	27	52	0	0	0	1	0

* vraag niet gesteld

Tabel 81a Bekendheid voorzieningen 1^e en 2^e generatie allochtone vrouwen (% bekend)

	1 ^e generatie	2 ^e generatie
thuiszorg	53	71
algemeen maatschappelijk werk	41	62
geestelijke gezondheidszorg	41	66
school maatschappelijk werk	32	41
Bureau Jeugdzorg	36	55
Bureau Schuldhulpverlening	37	49
Bureau Slachtofferhulp	34	63
Het Juridisch Loket	35	55
Bureau Sociaal Raadslieden	33	38
meldpunt huiselijk geweld	29	53

Tabel 82 Oordeel voldoende contacten (in %)

	Turken	Marokkanen	Surinamers	Antillianen	autochtonen
vrouwen					
ja, zeker	52	76	69	74	80
ja, maar zou meer willen	28	9	16	11	16
nee, te weinig contacten	20	15	15	15	4
mannen					
ja, zeker	63	77	76	76	77
ja, maar zou meer willen	22	10	12	8	18
nee, te weinig contacten	15	12	11	17	6

Tabel 83 Sociaal isolement (in %)

	Turken	Marokkanen	Surinamers	Antillianen	autochtonen
vrouwen					
<i>sociaal geïsoleerd</i>	9	7	12	9	3
<i>enigszins sociaal geïsoleerd</i>	20	8	10	11	5
<i>neutraal</i>	59	57	46	57	56
<i>niet sociaal geïsoleerd</i>	13	28	31	24	36
mannen					
<i>sociaal geïsoleerd</i>	8	10	10	6	5
<i>enigszins sociaal geïsoleerd</i>	22	14	14	20	8
<i>neutraal</i>	51	51	50	57	54
<i>niet sociaal geïsoleerd</i>	20	24	26	17	32

Tabel 84 Oordeel gezondheid (in %)

	Turken	Marokkanen	Surinamers	Antillianen	autochtonen
vrouwen					
<i>uitstekend</i>	8	18	11	9	13
<i>zeer goed</i>	7	13	12	13	21
<i>goed</i>	43	41	44	43	51
<i>matig</i>	25	21	26	27	14
<i>slecht</i>	17	8	7	9	1
mannen					
<i>uitstekend</i>	12	20	12	18	11
<i>zeer goed</i>	14	12	26	11	26
<i>goed</i>	39	45	44	55	53
<i>matig</i>	29	16	14	13	9
<i>slecht</i>	6	7	4	3	1

Tabel 85 Mate waarin allochtonen overgewicht hebben, o.b.v. BMI-index (in %)

	Turken	Marokkanen	Surinamers	Antillianen
vrouwen				
<i>ondergewicht (BMI < 18,5)</i>	1	1	5	2
<i>normaal gewicht (BMI 18,5-24,9)</i>	34	33	43	35
<i>matig overgewicht (BMI 25-29,9)</i>	36	44	33	29
<i>ernstig overgewicht (BMI 30 of hoger)</i>	29	22	20	34
mannen				
<i>ondergewicht (BMI < 18,5)</i>	0	1	1	0
<i>normaal gewicht (BMI 18,5-24,9)</i>	42	46	50	48
<i>matig overgewicht (BMI 25-29,9)</i>	43	42	36	32
<i>ernstig overgewicht (BMI 30 of hoger)</i>	15	11	13	20

Tabel 86 Contacten met autochtonen op de werkvloer (in %)

	Turken	Marokkanen	Surinamers	Antillianen
vrouwen				
<i>(bijna) nooit</i>	10	16	13	13
<i>soms</i>	13	7	8	9
<i>(heel) vaak</i>	27	45	48	47
<i>nvt</i>	51	33	31	32
mannen				
<i>(bijna) nooit</i>	14	7	6	10
<i>soms</i>	15	17	13	10
<i>(heel) vaak</i>	47	46	66	55
<i>nvt</i>	24	30	15	25

Tabel 87 Contacten met autochtonen in de wijk (in %)

	Turken	Marokkanen	Surinamers	Antillianen
vrouwen				
(bijna) nooit	27	24	12	23
soms	32	27	32	31
(heel) vaak	34	45	51	42
nvt	8	5	5	4
mannen				
(bijna) nooit	10	24	10	12
soms	36	30	31	34
(heel) vaak	52	40	56	49
nvt	2	6	4	6

Tabel 88 Contacten met autochtonen in vrije tijd (in %)

	Turken	Marokkanen	Surinamers	Antillianen
vrouwen				
(bijna) nooit	34	29	15	18
soms	35	26	24	36
(heel) vaak	23	42	53	43
nvt	7	4	8	3
mannen				
(bijna) nooit	17	23	9	15
soms	39	32	28	27
(heel) vaak	43	38	62	51
nvt	1	7	2	7

Tabel 89 autochtone vrienden/kennissen (in %)

	Turken	Marokkanen	Surinamers	Antillianen	autochtonen*
vrouwen					
	70	68	89	82	42
mannen					
	86	71	88	91	41

*allochtone vrienden/kennissen

Tabel 90 schaalscore man-vrouw rollen (in %)

	Turken	Marokkanen	Surinamers	Antillianen	autochtonen
vrouwen					
	3,2	3,1	3,4	3,3	3,7
mannen					
	3,0	2,7	3,3	3,0	3,5

Bijlage 4 Telefonische enquête zorg- en welzijnsinstellingen

Eén van de programmapunten in het 'Uitvoeringsprogramma Integratie en Interculturalisatie' betreft interculturalisatie van zorg- en welzijnsinstellingen. De Gemeente Dordrecht streeft naar een betere afstemming op verschillende klantgroepen en naar een grotere toegankelijkheid van zorg- en welzijnsinstellingen. Om een beeld te krijgen van de mate waarin zorg- en welzijnsinstellingen bezig zijn met het thema 'interculturalisatie' hebben we een enquête gehouden onder een aantal instellingen. Zeventien instellingen zijn door ons benaderd, van wie het merendeel zich had aangemeld voor een workshop 'interculturalisatie' die de gemeente Dordrecht samen met CMO/Stimulans heeft georganiseerd. Acht instellingen hebben meegedaan; de instellingen die niet meededen voerden 'tijdgebrek' als belangrijkste argument aan. We hebben vragen gesteld over intercultureel personeelsbeleid en interculturele dienstverlening.

Het aandeel allochtone medewerkers in de ondervraagde instellingen bedraagt tussen de 5% en 10%. Het aandeel cliënten van allochtone afkomst loopt uiteen van 5% tot 60%, maar ligt voornamelijk tussen 10% en 20%. Eén instelling vormt een uitzondering: alle cliënten zijn van allochtone afkomst en ruim eenderde van de werknemers is allochtoon.

Personeelsbeleid

Als het gaat om intercultureel personeelsbeleid nemen de meeste ondervraagde instellingen maatregelen. Twee instellingen nemen weinig maatregelen ten behoeve van een intercultureel personeelsbeleid. De vaakst genomen maatregelen zijn:

- gedragscode tegen discriminatie en ongewenste intimiteiten (7x)
- aanbieden van stageplaatsen en duale trajecten (6x)
- exitgesprekken voeren met allochtone werknemers (5x)
- bijscholen werknemers over interculturalisatie (5x)
- scholing en begeleiding allochtone werknemers (4x)

Op één instelling na, ondernemen de ondervraagde instellingen geen acties specifiek gericht op de in-, door- en uitstroom van allochtone vrouwen.

Welke knelpunten ervaren de instellingen als het gaat om het voeren van intercultureel personeelsbeleid? Dit betreft vooral onvoldoende draagvlak in de organisatie en/of onvoldoende budget voor interculturalisatie (3x genoemd) en onvoldoende aanbod van (gekwalficeerde) allochtone kandidaten (3x genoemd). Drie instellingen ervaren geen knelpunten wat betreft het voeren van intercultureel personeelsbeleid. Slechts één instelling heeft wellicht behoefte aan ondersteuning op dit vlak.

Dienstverlening

Alle ondervraagde instellingen nemen maatregelen als het gaat om interculturele dienstverlening. De belangrijkste zijn:

- bijscholing werknemers (6x)
- personeel is zo veel mogelijk afspiegeling van cliëntenbestand (6x)
- specifieke voorlichtingsactiviteiten / vertaald voorlichtingsmateriaal (5x)
- mogelijkheid om tolk in te schakelen (5x)

Een knelpunt dat de instellingen ervaren in het bewerkstelligen van interculturele dienstverlening is dat allochtonen weinig gebruik maken van de voorziening en /of dat de instelling onvoldoende toegankelijk is voor allochtonen (4x genoemd). Desondanks vinden alle instellingen dat hun dienstverlening voldoende tot goed aansluit bij de behoeften en wensen van allochtone cliënten. Op één instelling na, hebben zij dan ook geen behoefte aan ondersteuning in het bieden van interculturele dienstverlening.

Publicaties van het Sociaal Geografisch Bureau

Openbare orde en veiligheid

Leefbaarheid en veiligheid in Dordrecht 2003	2004
Leefbaarheid en veiligheid in de Drechtsteden 2002	2003
Eind evaluatie Veiligheidsnetwerk Zwijndrecht	2002
Veiligheidsbeleving op school 2004	2004
Leefbaarheid en veiligheid in de Gemeente Zwijndrecht anno 2002	2003

Verkeer en vervoer

Parkeerregulering Groenedijk/Oranjelaan	2003
Autobezit, verplaatsingsgedrag en vervoermiddelgebruik van de Dordtse bevolking anno 2001	2003
Evaluatie Wijkverkeersplannen	2005

Sociaal-economisch beleid

Koopgedrag, koopstromen en het functioneren van het aanbod in de sector dagelijkse artikelen	2005
Monitor Binnenstad Dordrecht 2004	2005
Monitor werk 2002	2003
Horecabezoek en beoordeling van de Dordtse horeca door de Dordtse bevolking anno 2004	2004
Onderzoek draagvlak vrijdagmiddagmarkt	2003
Evaluatie vrijdagmiddagmarkt	2005
Monitor vraagzijde arbeidsmarkt havengebonden cluster Rijnmond	2004
Passantenenquête Kernwinkelgebied 2004	2005

Onderwijs

Kiezen voor beroepsonderwijs	2005
ROC's Albada College en Da Vinci College in de Hoeksche Waard	2003
Behoeftte onderzoek kinderopvang Dordrecht	2004
Integrale leerlingenprognose gemeente Dordrecht 2002-2018	2003

Vrije tijd, cultuur, sport en recreatie

Gebruikers en deelnemers over gemeentelijke sportvoorzieningen	2004
Internationaal Poppentheater Festival 2005	2005
Dordtenaren over recreatie in het buitengebied	2004
Vrijwilligerswerk in Dordrecht 2003	2004
Meningspeiling theatervoorziening in Dordrecht	2004
Publieksonderzoek Wantijpop/Rainbowpark 2002	2002
Kerstmarkt Dordrecht 2001	2002
Boekenmarkt Dordrecht 2002	2002
Opinies over en waardering voor evenementen in Dordrecht	2003
Toervaarders over Dordrecht	2004
Onderzoek Openbare Bibliotheek Dordrecht	2003
Publieksonderzoek Zomerkermis 2003	2003
Evaluatie Dordt in Stoom	2004
Evaluatie Rhythm & Blues Festival	2004
Bereik en waardering RTV Dordrecht	2005
Cultuurbereik 2005	2005

Sociale voorzieningen en maatschappelijk werk

Onze buurt aan zet, tussenevaluatie	2004
Jeugdbeleid in de Drechtsteden	2003
Behoeftte-onderzoek Dubbeldam	2004
Jongeren Dordrecht 2003	2004
Jongeren en huiswerk	2005
Ouderenmonitor 2004	2005
Monitor Sociaal Programma Oud-Krispijn Zuid-3	2004
De Sociale Staat van Dordrecht 2003	2004
Doelgroepenonderzoek Bureau Schuldhulpverlening Dordrecht deel III	2004
Uitvallersonderzoek Bureau Schuldhulpverlening Dordrecht	2003
Evaluatie Gezondheidsmanagement	2004
Wijkpanel Staart Groen	2004
Wijkpanel Staart Veilig	2005
Tussenstand Route 23	2005

Ruimtelijke ordening en volkshuisvesting

Woonmonitor Dordrecht 2004	2004
Woonmonitor Drechtsteden 2004	2004
Evaluatie project dynamisch wonen	2004
Verslag Geschikt Wonen	2003
Migratie-onderzoek 2002	2003

Algemeen bestuur en maatschappelijke verkenningen

Dit is Dordt	2004
Bekend maakt bemind Monitor Beeld van Dordrecht	2005
Vertrouwen in het bestuur en oordeel over raadscommunicatie	2004
Evaluatie inspraakbeleid	2002
Bereik/waardering voor info gem. Dordrecht	2002
De stem van de burger	2002
Bezoekersonderzoek Dag van Dordt	2003
Evaluatie Dualisme 1e fase	2003
Feiten, belevingen en trends Papendrecht	2003
Het meetbaar maken van beleidsdoelstellingen uit de programmabegroting 2005 gem. Papendrecht	2005

Milieu

Gebruik toegangssysteem ondergrondse containers	2004
Onderzoek naar achtergronden onkruidbestrijdingsmiddelengebruik door particulieren	2003
Evaluatie proef mini-container papier	2005
Evaluatie hondenbeleid	2004
Milieumonitor Dordrecht 2003	2004
Ruimte voor de rivier	2003
Belevingswaardeonderzoek oppervlaktewater Krimpenerwaard	2004
Belevingswaardeonderzoek oppervlaktewater Ridderkerk	2003

Bevolking

Bevolkingsprognose per wijk gemeente Dordrecht 2004-2020	2004
Huishoudenprognose 1998-2010	1998

Klanttevredenheid

Basisscholen over Weizigt NMC	2004
Klanttevredenheidsonderzoek Wijklijn	2003
Klanttevredenheidsonderzoek Maaltijdservice	2004
Klanttevredenheidsonderzoek Personalarmering	2004
Klanttevredenheidsonderzoek Onderwijs en Welzijn	2004
Elektronische Dienstverlening Gemeente Dordrecht	2003
Klanttevredenheidsonderzoek Groenvoorziening 2003	2004
Klanttevredenheidsonderzoek WVG Zwijndrecht	2003
Klanttevredenheidsonderzoek Brandweer Dordrecht	2003
Klanttevredenheidsonderzoek Stafdiensten	2004
Medewerkerstevredenheidsonderzoek Stafdiensten	2004
Medewerkerstevredenheidsonderzoek Aquapulca	2005
Medewerkerstevredenheidsonderzoek Gemeente Gorinchem	2005
Bekendheid en wensen Ondernemersloket	2005

Bovenstaande lijst bevat een selectie van publicaties van het SGB

Algemeen

Dordt op z'n droogst	jaarlijks
Staat van de wijken	meerjarig
Tabellenboek Bedrijvenregister Dordrecht	jaarlijks
Meer cijfers en trends kunt u vinden op onze website www.sociaalgeografischbureau.nl	

Informatie/bestellen:

telefoon:	(078) 639 64 65
schriftelijk:	Sociaal Geografisch Bureau Postbus 8 - 3300 AA DORDRECHT
e-mail	SGB@dordrecht.nl
website	www.sociaalgeografischbureau.nl
fax	078 -639 80 80

